

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Romboid

A pozsonyi szlovák folyóirat vendégszáma

rombold

folyóirat a folyóiratban

STANISLAVA CHROBÁKOVÁ REPAR: Néhány sötét megjegyzés a napóra hátoldalán: káoszmosz 1057

MARIÁN MILCÁK versei 1059

ERIK J. GROCH versei 1062

VLADIMÍR BALLA: Gottesgnade (*novella*) 1064

MILA HAUGOVÁ versei 1072

DANKA ZÁVADOVÁ: Kórházi beszámoló (*elbeszélés*) 1074

PETER ŠULEJ versei 1081

KAROL CHMEL versei 1083

STANISLAVA CHROBÁKOVÁ: Katalógus (*Banyaszúr, egy üveg pezsgő meg egy rakat gyerek*) 1085

IVAN KOLENIČ versei 1088

IVAN ŠTRPKA versei 1090

LUCIA BENICKÁ: Pí Dzséj fotókönyveiről (*interjú*) 1094

MIROSLAV BRÜCK versei 1097

*

IVAN ŽUCHA: Az olvasó – Egy kaland: a *Frustraeón* – Nietzsche (*esszé*) 1100

PETER MICHALOVIČ – PAVEL VILIKOVSKÝ levélváltása az idegenekről, Nanukról és bizonyos dolgok értelméről 1108

PAVEL VILIKOVSKÝ – PAVEL HRÚZ: Mért kellene azt írnom, amit nem akarok? (*Pavel Vilikovský beszélgetése Pavel Hrúzzal vagy fordítva*) 1114

PETER ZAJAC: Az emlékekben minden most van (*esszé*) 1120

A verbalizmusok (*szerkesztőségi jegyzet*) 1122

RÉDEY ZOLTÁN – VLADIMÍR BALLA: Halszálka a torokban, avagy hol lennének a verbalizmusok nélkül? (*beszélgetés*) 1124

PAVOL RANKOV: Borges mágikus könyvtára és az internet (*esszé*) 1132

2003

NOVEMBER

A műmellékleten PETER JAVORÍK fotográfiái láthatók.

Folyóiratunk a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram,
Pécs Város Önkormányzata,
a Baranya Megyei Önkormányzat,
a PVV Rt. és a DDGÁZ Rt. támogatásával jelenik meg.

A Jelenkor az újságospavilonokon kívül a következő boltokban és elárúsítóhelyeken kapható

PÉCSETT: Széchenyi István Jogi és Közgazdasági Könyvesbolt, Rókus u. 5/a. – JPTE Bölcsészkar, Ifjúság útja 6. – Művészetek Háza, Széchenyi tér 7-8. – Írók Könyvesboltja, Kossuth Lajos u. 21. – Betűdzsungel, Király u. 9. – Zrínyi Könyvesbolt, Jókai u. 25. – Bagolyfészek Könyvesbolt és Antikvárium, Ferencsek u. 27. – Pécsi Kulturális Központ Információs Irodája, Széchenyi tér 1.

VIDÉKEN: **Baján:** Lord Könyvesbolt, Tóth Kálmán tér 1. – **Balatonfüreden:** Könyvesbolt, Tagore sétány – **Balatonlellén:** Könyvesbolt, Kossuth Lajos u. 9. – **Cegléden:** Lord Könyvesbolt, Szabadság tér 1. – **Debrecenben:** SZIGET Egyetemi könyvesbolt, Kossuth Lajos Tudományegyetem – Lícium Könyvesbolt, Kálvin tér 2/c. – **Ady Endre Könyvesbolt, Piac u. 26.** – **Dunaújvárosban:** Lord Könyvesbolt, Vasmű út 5. – **Egerben:** Gárdonyi Géza Könyvesbolt, Széchenyi u. 12. – **Gödöllőn:** Fama Könyvesbolt, Szabadság tér 9. – **Győrben:** Rónai Jácint Könyvesbolt, Széchenyi tér 7. – Könyvesház, Bajcsy-Zsilinszky út 35. – **Hódmezővásárhelyen:** Lord-Extra Könyvesbolt, Andrassy út 5-7. – **Kecskeméten:** Katona József Könyvesbolt, Szabadság tér 1. – **Móra Ferenc Könyvesbolt, Szabadság tér 3/A** – **Keszthelyen:** Helikon Könyvesbolt, Kossuth L. u. 2. – **Kómáromban:** Lord Könyvesbolt, Jókai tér 2. – **Kőszegen:** Városkapu Könyvesbolt, Városház u. 4. – **Mezőkövesden:** Könyvesbolt, Mátyás király u. 108. – **Miskolcon:** Egyetemi Könyvesbolt, Egyetemváros – Kazinczy Könyvesbolt, Széchenyi u. 33. – Széchenyi Könyvesbolt, Széchenyi u. 54. –

Mosonmagyaróvárott: Könyvesbolt, Szent István u. 104. – **Nagykanizsán:** Zrínyi Miklós Könyvesház, Fő út 8. – **Nyíregyházán:** Bessenyei György Könyvesbolt, Kossuth tér 1. – **Pápán:** Pápai Könyvesház, Kossuth u. 3. – **Sárospatakon:** Comenius Könyvesbolt, Rákóczi u. 9. – **Sárváron:** Könyvesbolt, Batthyány u. 19-21. – **Siófokon:** Kó-Ma Könyv, Batthyány u. 33. – **Sopronban:** Vörös Cédrus Könyveskereskedés, Mátyás király u. 34/F – **Szegeden:** Sík Sándor Könyvesbolt, Oskola u. 27. – **JATE bölcsészkar könyvtár:** Buch Könyvesbolt, Dugonics tér 12. – **Grand Café Mozi és Kávézó, Bibic u. 2.** – **Móra Ferenc Könyvesbolt, Kárász u. 5.** – **Székesfehérvárott:** Vajda János Könyvesbolt, Fő u. 2. – **Szekszárdon:** Babits Mihály Könyvesbolt, Kölcsey ltp. 2. – **Szombathelyen:** Savaria Könyvesbolt, Mártírok tere 1. – **A. Z. Könyvesbolt, Király u. 1.** – **Tatabányán:** Szemethy és Tsa Könyvesbolt, Fő tér 15. – **Veszprémben:** Kölcsey Ferenc Könyvesbolt, Cserhát u. 7. – **Zalaegerszegen:** Simon István Könyvesház, Tüttösy u. 7.

BUDAPESTEN: Vince Könyvesbolt, I., Krisztina krt. 34. – Pont Könyvesbolt, V., Mérleg u. 6. – Magiszter Könyvesbolt, V., Városház u. 1. – Osiris-Századvég Könyvesbolt, V., Veres Pálné u. 4-6. – **ELTE Jogi Kar, jegyzetbolt, V., Szerb u. 21-23.** – **Írók Boltja, VI., Andrassy út 45.** – **Cartafilus Kft boltjai** a Kálvin téri, a Deák téri és a Kossuth téri metróaluljáróban – **Odeon Videotéka, XIII., Hollán Ernő u. 7.** – **Stellium Könyvesbolt, V., Párizsi udvar** – **Helikon Könyvesbolt, VI., Bajcsy-Zsilinszky u. 37.**

www.jelenkor.net

350,- Ft

JELENKOR

JELENKOR

XLVI. ÉVFOLYAM

11. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Szerkesztők
KERESZTESI JÓZSEF, NAGY BOGLÁRKA

Tördelőszerkesztő
DÉCSI TAMÁS

Korrektor
KÖVI ANITA

Szerkesztőségi titkár
BEFTÁN KATALIN

E számunkat vendégszerkesztőként STANISLAVA CHROBÁKOVÁ állította össze.

A szerkesztőség munkatársai

BERTÓK LÁSZLÓ
főmunkatárs

BALLA ZSÓFIA, CSUHAI ISTVÁN, PARTI NAGY LAJOS,
TAKÁTS JÓZSEF, THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Király utca 21. I. emelet
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310-673, 215-305, 510-752, 510-753.
e-mail: jelenkor@axelero.hu

Szerkesztőségi fogadóórák minden hónap első csütörtökén 14-től 16 óráig
a Jelenkor szerkesztőségében.

Kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett
válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány

(Pécs, Király utca 21. Telefon: 72/310-673),

a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alapprogram,

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és

a Baranya Megyei Önkormányzat támogatásával.

Felelős kiadó: dr. Hargitai János, a kuratórium elnöke.

Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Üzleti és Logisztikai Központja.

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál

és a Levél- és Hírlapüzletági Igazgatóságnál (LHI) – 1900 Budapest,

Orczy tér 1. – közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással

a Postabank Rt. 219-98636/021-02809 pénzforgalmi jelzőszáma,

illetve közvetlenül vagy levélben kért postautalványon a szerkesztőség címén.

Előfizetési díj az I. félévre 2100,- Ft, a II. félévre 1750,- Ft,

egy évre belsőldre: 3850,- Ft, külföldre: 11200,- Ft.

Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.

Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

A JELENKOR FOLYÓIRAT mutatkozott be október 10-én Kolozsvárott, a Bánffy-palotában. Az est első részében Balázs Imre József, a *Korunk* szerkesztője kérdezte lapunk szerzőit, Kukorelly Endrét, Németh Gábort, Méhes Károlyt, valamint Ágoston Zoltán főszerkesztőt, akik a találkozó második részében írásaikból is felolvastak.

*

PARTI NAGY LAJOST köszöntötte a pozsonyi *Kalligram* folyóirat október 9-én Budapesten a Szlovák Intézetben. Köszöntőt mondott Závada Pál, a Parti Nagy Lajosnak szentelt tematikus lapszámot Csuha István mutatta be. – A jubileum alkalmából összeállítást közlő folyóiratok, a *Kalligram*, a *Magyar Lettre Internationale* és a *Jelenkor*, október 16-án együtt köszöntötték a szerzőt Budapesten, az Írók Boltjában.

*

GYÖRE BALÁZS kapta első ízben az Egyesült Államokban alapított Csernus Ákos Irodalmi Díjat, mely egy kortárs magyar prózairót illet az életművéért. A díj kurátorai: András Sándor, Földényi F. László és Konrád György. Az elismerést október 9-én adták át a Szlovák Intézetben.

*

DRAGOMÁN GYÖRGY *A pusztítás könyve* című regénye nyerte el a 2003. évi Bródy-díjat, mely egy-egy év legjelentősebbnek ítélt első prózakötetét jutalmazza. A díjátadásra október 10-én került sor a Múcsarnokban, Budapesten. Laudációt mondott Márton László, a Bródy-díj kuratóriumának elnöke.

*

A MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE ötvenedik számát mutatta be Karádi Éva főszerkesztő október 2-án Pécsen. Az est vendégei voltak: Csordás Gábor, Garaczi László, Márton László, Láng Zsolt, Németh Gábor és Parti Nagy Lajos.

*

A XI. JAK TANULMÁNYI NAPOKAT október 3-4-én rendezték meg Pécsen. Az első nap konferenciátémája: „Stratégiák a centrum-periféria helyzet megfordítására”. A témában referátumot tartott Horányi Attila, Petrányi Zolt és Tímár Katalin. Másnap délelőtt „Zárványok” címmel Mar-

gócsy István Illyés Gyuláról, Selyem Zsuzsa Szentkuthy Miklósról, Szántó F. István Hamvas Béláról tartott előadást. Délután került sor a *Lettre* folyóirat kerakasztal-beszélgetésére a „Szár az és nedves diskurzusok”-ról Benyóvszky Krisztián, Farkas Zsolt, Horváth Györgyi, Keresztesi József, Kiss Noémi, Selyem Zsuzsa és Szilasi László részvételével. Az ezt követő irodalmi esten Antal Balázs, Bódis Kriszta és Kukorelly Endre olvastak fel új köteteikből.

*

BÉCSY TAMÁS irodalomtörténész volt a vendége október 6-án a Művészetek Háza „Törzsasztal” című sorozatának, akit P. Müller Péter, az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet igazgatója kérdezett.

*

A SZERZŐI NÉV ÉS A SZEMÉLYISÉGI JOG A MŰVÉSZETEK BENNE című konferenciát október 17-18-án Pécsen, a Művészetek Házában. A tanácskozás előadói közt volt mások mellett Karátson Gábor, V. Gilbert Edit, Sasvári Edit, Popovics Zoltán.

*

PÉCSI KIÁLLÍTÁSOK. A budapesti *Folyamat Társaság* „Folyamatok Mediterrán” című csoportos kiállítását október 10. és 31. között tekinthették meg az érdeklődők a Pécsi Galériában. – Koraljka Kovač zágrábi festőművész tárlata október 31-ig tartott nyitva a Pécsi Galéria Pincegalériájában. – „Cseh üveg” címmel Ilja Bílek üvegstúdiójának művészei mutokoztak be október 17. és november 9. között a Pécsi Kisgalériában.

*

PÉCSI SZÍNHÁZI BEMUTATÓK. A G. B. Shaw *Pygmalion* című műve alapján készült *My Fair Lady* című zenés játék bemutatóját október 10-én tartották a Pécsi Nemzeti Színházban Babarczy László rendezésében. – Ugyanitt Luigi Pirandello IV. Henrik című drámáját állította színpadra Nagy Viktor. Az előadás premierje október 24-én volt. – Thuróczy Katalin és Papp Zoltán *Keszekusza* című „zenés, interaktív öko-mesejáték”-át szeptember 28-án mutatták be a Pécsi Harmadik Színházban Steiner Zsolt rendezésében.

STANISLAVA CHROBÁKOVÁ REPAR

Néhány sötét megjegyzés a napóra hátoldalán: káoszmosz

Egy óra van.

Nem fogom pók módjára fonallá sodorgatni az információkat máról holnapra, már úgylis túl késő. Nem mutatom be a ROMBOIDot, nem mesélem el, hogy már tisztes múltat tudhat a háta mögött, hogy lassan már negyvenévesként borul virágba. Nem időzöm el a jobb-rosszabb szerkesztői beporzásoknál, nem rekedek hűsevő kelyhében. Annyit mondok csupán, hogy az a hét esztendő, melynek magam is részese voltam, gyönyörű volt. Magunkhoz vonzottunk fiatal, Pozsonyon kívüli, nem irodalmi szerzőket és egyéb extravagáns irodalmárokat, munkatársakat. Kölcsönviszonyba kerültünk idegen világokkal, ismét lüktetni kezdtünk – a történések ütőerén tartottuk az ujjunkat. Ez nem elegendő?

Nem fogom előszámlálni annak az okait, miért indítottuk el a *Folyóirat a folyóiratban* című nemzetközi projektünket. Ilyesmik mindig voltak és lesznek is: ha kávéét iszol, illik hozzá a franciakermes, ha lenyalod a mézes kanalat, sós tökmagra vágysz, ha csípőset erőltetsz magadba, arany sört rendelsz. Egyik erősíti a másikat, és ez különös, egyedi íz- és illatkonstellációkat eredményez. Szeretem a műfajvegyítést, a vegyes családokat és az irodalmak vegyülését. És a vegyes salátát... Van még itt mit magyarázni?

Stanislava Chrobáková Repar (1960): költőnő, író, irodalomtörténész, kritikus, fordító. Szlovén nyelvből fordít. A szlovák *Romboid* és a szlovén *Apokalipsa* szerkesztője. Öt könyve jelent meg idáig: két verskötet, két prózakötet és egy irodalomtudományi munka. Prózáiból (a *Krutokradna* című kötetből és az *Anjelské utópie* című novellagyűjteményből) szlovén nyelven is megjelent egy válogatás. *Mila Haugová (Alfa)* című monográfiájáért 2002-ben rangos szakmai elismerésben részesült. A *Folyóirat a folyóiratban* című nemzetközi projekt egyik alapítója és szervezője. Pozsonyból származik, 2002-től Ljubljanában él.

Nem fogom bizalmasan bevallani Önöknek, hogy néha úgy érzem magam, mintha diliházban lennék. Kitérül az ajtó és belép a szerző nevű szörnyeteg. A világ leglényegtelenebb dolgairól faggat, de ezt akkora vehemenciával, hogy az egy lovat is ledöntene a lábáról. A fotelban egy szomorú, elfeledett kritikuskötőt találok, hajából csillag- (mosó?) por száll felém. A polcra odakacsint egy klasszikus, a fején zsebkendő – vagy ez csak amolyan individuális hadjárat a kollektív napszúrás ellen? Így örvendezünk egymásnak kölcsönösen... A diszkurzust és a kánont az ajtó mögé utasítottuk. Úgy teszünk sajátunkká minden Barthes-t, mint a karikacsapás. Már több éve így van ez. Hányan vannak, akik nem köszönnek? S hányan, akik még magukba, könyvükbe is belezárnak?

Bár ne gyötörnének időbeli és anyagi határok, ugyanúgy, ahogy titeket se ott a *Jelenkorban*. Pénz, pénz, pénz. Sztereotípiák, szertartások. Kibeszéléstechnikák. Imádott vírusaink. Az éltet minket, amibe belehalunk. A kultúra és annak hiánya.

Zoltán rövidnadrágban jött Pozsonyba, óóóóriási mappákat hozott, s bennük a rejtélyes Nádas Pétert. Én még sosem jártam Pécsen, senkit se kaptam a hónom alá. Még a mesebeli gonoszt sem, aki olyan szívesen melegszik a bozótban. Zoltánnak tehát előnye van, nem mondom, hogy egy lóhossznyi. Nem fogom zavarthatni magam amiatt, amit egyszer Ivan Štrpka írt meg egy szövegében (a jazzzenész Dežónak):

Az idő kuuuurta, a víz áááárad...

De hogy befejezzem végre: Ivan főszerkesztő és borgesiánus, Oleg (szerkesztőségünk újabb belevaló tagja) haveliánus, én született hawaii vagyok. Egymás elleni sakkjátszmáinkat lejátszottuk. A fekete mindent visz.

Nem fogok itt továbbra is ködösíteni a mi szlovák hasábjainkról. Csak pillantsanak bele ebbe a tarkaságba. Történet van legalább vagy... még ha, állítólag újra van jövőjük... talán megint ebben utazunk... az arcot ismét a misztikus elragadtatás maszkjába rejtjük. Vagy ezek egészen másmilyen történetek? Mikro-nano-kontextualizációk?

(Órákba rejtve / a világmagocskában / lesben. // Hallgatag szóval / repülni borért.)

A legrosszabb, ha a szerkesztő(nő) szerkesztői előszavában a saját verseit idézgeti.

Van itt valaki, aki megéri a szerkesztőnőket is?

Vagy legalább az előszavakat?

Egy feminista barátnőm mondta: Mennyi kérdés! Ráadásul válasz gyanánt...

Nem is tudom, talán valamit még írhattam volna a nemzetközi együttműködésről.

CSEHY ZOLTÁN fordítása

Bevezetés a költészetbe

*mosakodj meg a magzatvízben
és maradj tiszta
a szeretettel a hártján át
is világosan
látsz majd mindent
lépj ki a világból
nyisd meg
a halál iskoláját
tépd szét a hálót
és űzd a kifogott halat
a sötétségbe*

*vond szét
a képzelet lábát
emlékezz azokra akik
a tárgyyszerűségbe
rakták csontjaikat
fejleszd ki a szenvedés
csodálatos képességét
egy elhasadt dobocska
elvezet a zenéhez*

*rakj tüzet magadban
a parazsat rúgja szét patád
szarvad döfjön a semmibe
aztán elered
a megbocsátás esője*

*és mivelhogy egymagad
semminél kevesebb vagy
májadat vedd
a nők és a kutyák elé
a mosolyt azonban ne áldozd föl
egy szent kezével támaszd meg magad*

Marián Milčák (1960): költő, lengyelből fordít, recenzióíró, irodalomtudós, egyetemi oktató. Hat verskötetete jelent meg, a legutóbbi címe: *Żeny obedujuće s mrtvym (A halottal ebédelő asszonyok)*. Válogatott versei nemrég láttak napvilágot *Opus her(m)eticum* címmel a szlovén Apokalipsa Kiadó gondozásában. Verseiből most készül egy lengyel nyelvű válogatás is. Lőcsén él és alkot.

s a lator ugyanazon
kezével
írd meg tömör
bevezetésed a költészetbe

Határkerámia

vésnök vagyok
havonta egyszer átmegyek
a határon:
sakktáblán kívüli bábu
kegyetlen porcelánbaba:
drágám –
minden egyes hazugságtól nagyobb lesz a
péniszem
térjünk hát vissza a termékenységhez
és a halálhoz
a vámos sejtí hogy a vázákban
rendre kicsempésem az időt
megrázza fölfordítja valamennyit
belenéz a sötétbe és felüvölt: üresek!
összeszedem a cserepeket:
édesem –
a széttört agyag is lehet
szintézis

Lanciano

a test az test a vér az vér
magnézium foszfor fehérje
ásványi sók
sárga enyhe barnás már-már rózsaszín
bor helyett öt isteni csepp
az oltáron
az ostya helyett a szűvizom-metszés
a fáradatlan izom szövete
felmutatáskor az áttetsző húscsapat
egyszer csak világít akár a rubin

a bazilita kezében tartja az istent
és hiszek benne törekeny mint az ostya
őrültségi rohamban vergődik

*és hiszek benne reszket
a félelemtől
amely mindnyájunkat így vagy úgy ősidők óta
lebír
nem azért mert isten nincs jelen
nem a váratlan átváltozás miatt
nem a csoda folytán
tamás
elégett ujjá miatt
az öröklött pokoli megingások miatt
ez az amit közelebb érzünk magunkhoz mint az élő kenyeret
mint a való életet
mint a szerelmet*

Nárcisz

(költőmészárlás)

*teliben élni meg a reggel
illúzióját
rámosolyogni a kezdetre
kiszellőztetni
aztán
a hirtelensápadt
falba beverni egy kampósszöveget
fölsöpörni és elszívni egy cigit
egy kendersálban
még egyszer utoljára
felágaskodni
hogyan elérd ami fenn van
és így tovább...
vágjátok el a hegymászó
kötélét
csak próbáljátok meg
törjétek be
szeme
tükreit
a szemetekre
vetheti majd (amikor
zuhan lefelé)*

*csak próbálatok
ilyesmit tenni
vele aki főntről
nézi a világot*

*vele aki egyszer csak
megdermedt a csodálkozástól:*

*(láthatatlan
maga után
nyomot hagy)*

*fogakat a pohárban
grimaszt a csontból faragott
ablakban*

*egy kétségbeesetten
keresztre feszített bábót*

CSEHY ZOLTÁN fordításai

ERIK J. GROCH

Ahogy telik a nap

*Szorogásom abban rejlik, hogy az, amit tennem kell,
affektálássá válik, megszállottsággá, amit polimorf pogánysága miatt
olyannyira kedvel a világ; szüntelenül túlsúlyban lenni,
levetkőzni a gátlásokat, a sóvárgás kétségbeesését élesíteni föl.*

*Nem maradni a háttérben: talán nem lenne tudatosuló
hajlandóságom a látható dolgok iránt; mivel a hajlandóság, amit szoknyád
ránca jelez, a látható lemeztelenítése. Az igazi szeretőknek
a vetkőztetés kész örökkévalóság.*

Erik Groch (1957): költő, gyerekiró, kiadóigazgató (Knížná dielňa Timotej, később Tichá voda néven). Öt verskötete jelent meg, pl. *Bratsesra* (Bátynövér), *To* (Az), *L' acinéma*. Köteményeit főként franciára fordították, lévén maga is a francia irodalommal foglalkozik. Nemrég Kassáról egy Lőcse melletti faluba, Uložeba költözött.

*Sokkal, sokkal fontosabb a döntés szívélyessége,
mintsem pontossága, mivel, miközben a döntés pontossága
fel próbálja tárni a szívet, a szívélyesség mintegy fölkinálja (charis) azt. A nyírfa
karcsú körében újra fölfedezem tettem ellentmondásosságát;*

míg vágyakozom a szerelemre, szavakat kerestem.

Jelenlét

Látni annyi, mint az önmagunkon való töprengést hagyni abba.

*Az ajtó ötletesen kiagyalt lapjából kimeredő fémmelvet nézem.
A gondolkodás gyümölcse, mely az általánost speciálissá rombolja.
A kidolgozás pontossága célirányos kívánságokra utal,
kész a közös hozzáférhető teret két részterre szabni.
Az egykori hegy törmeléke alkotó kezet igényel, melynek*

könnyedségét e roppant tömörség gyermeke nem tudta színlelni.

*Felfedezett bátyám után sóvárgok, minden után, ami építi a jelent.
Látom, a növekvő élesség a felszabadultságból ered,*

a felszabadultság pedig keresztülhúzza és felfüggeszti a számításokat.

*Bepillantást enged magába, megérteti, elfogadtatja nemes semmiségét.
A szerelem hűség, ahhoz, amit el sem képzeltem.*

CSEHY ZOLTÁN fordításai

Gottesgnade

Bekezdés: A Macsó meglátogatta a verbális maszturbátort, és mintha undorodott volna, mintha mérges lett volna, hogy a maszturbátor nem érti őt, nem tudja megérteni az ő indíttatásait. A Macsó végül elment, mert a maszturbátor azt mondta, menj el, ma valahogy minden fáj. A Macsó ellenvetése: Némi fényt kelene vinni az ilyen állításokba és állásfoglalásokba, higgadtan, kiegyensúlyozottan, némi fényt, harag nélkül: nem hiszi ugyanis, hogy a maszturbátor olyannyira „össze lenne törve”, hogy épp... hogy éppen ennyire... és hogy nem lehetne enyhíteni ezt valahogy, némi humorral, mondjuk, némi könnyed iróniával, mondjuk, de tényleg, harag nélkül, kérdi, és hogy... nem hiszi, hogy ne lehetne... Nem hitte, de végül elment. Távozása után a maszturbátor elolvasott egy regényt, a szeme belefájdult, mert noha az olvasás úgy általában ad is valamit az embernek, számára az ilyesmi nem okoz örömet, mert úgyis minden hozadéka hamarosan elillan a tudatból, csupán valami megfoghatatlan, hatalmas és amorf dolog képzete marad meg, és ez a képzet ránehezedik, a földre lapítja: megpróbálja ugyan összerakni az emlékképeket, de kudarcot vall, a nagy igyekezet csak kimeríti, és cserébe a fáradságot kapja: előbukkan valamilyen esemény is? Valamilyen magyarázat? Miért is ne. Vagy: további kérdések is fel lesznek téve? Az autóbusszállomás várótermében? Bekezdés: A szereplők lábainál üvegek. Bekezdés: Éjszaka van. Nincs semmilyen járat. Bekezdés: Elmész? Hát akkor menj... Menj haza. Elmész? Bekezdés: Nem mehetek, hagyj meghalni. Bekezdés: Menj. Bekezdés: De miért? Mondd meg, hogy m-i-é-r-t? Bekezdés: Egy sovány fekete kutya tűnik fel a váróterem előtt. A nő előrehajol. Bekezdés: El ne ess! Bekezdés: A maszturbátor magához vonja. A nő elalszik. Hamar felriad. Bekezdés: Miért kell magyaráznom... éppen ezt. Menj haza, egyszerűen hideg van. Bekezdés: Hagyj békén. Tűnj már el! Mit ülsz itt? Miattad haldoklom! Bekezdés: Tudom. Bekezdés: A nő hirtelen előrehajol, majdnem elesik. Az utolsó pillanatban kapja el. Bekezdés: Hagyjál! El akarok esni! Zúg a fejem. Bekezdés: Tudom. Bekezdés: A nő teste most az ő ölelésében reszket. Egy biciklista húz el mellettük. A nő elalszik. A maszturbátor ujjhegygel megérinti az ajkát. Hideg éjszaka van. A nő mintha meghalt volna. Félresimítja a haját a homlokából, a szeme elől: a szem lehunyva, és a hártya alatt mintha nem is lenne élet. A maszturbátor egy pillanatra vágyaival küzd. Aztán folytatódik a verbális maszturbáció: Bekezdés: Mit is mondott? Bekezdés: Kicsoda? Bekezdés: Hiszen tudod. Bekezdés: Aha... Bekez-

---

Balla (1967): Vladimír Balla írói neve. Őt prózakötete jelent meg, a legtöbb novelláskötet (pl. *Gravidita, Unglik*). A *Poviedka* elnevezésű irodalmi pályázat győztese. Recenziókat ír, irodalmi publicisztikát is művel. Munkái megjelentek magyarul a *Kalligram*ban, valamint lengyelül, angolul, németül és szlovénül is. Csehországban is publikál, a szlovén Apokalipsa Kiadónál ugyan-csak készül egy kötete. Érsekújvárott él.

dés: Nos? Bekezdés: Mikor? Bekezdés: Amikor legutóbb elhagytalak. Bekezdés: Hm... Bekezdés: A nő megérinti az oldalát, ő pedig a hajába túr. Bekezdés: Mit jelent az a „hm”, szóval mit is mondott? Bekezdés: Nem fontos... Az én véleményem nem változott. Ugyanazt gondolom ezután is. Tulajdonképpen feleslegesen mondta, amit mondott. Bekezdés: De mit mondott? Bekezdés: (Arra gondolt, hogy ha valakinél nem hatnak a fájdalomcsillapítók, akkor nem is fájdalmat érez. Arra gondolt, vagy inkább azt mondta, összefüggéstelenül. Vagy inkább arra gondolt?) Bekezdés: Tulajdonképpen nem is mondott semmit. Bekezdés: A jelenlévők elbóbiskolnak, várván, amíg a maszturbátor kiüríti poharát. Nem távoznak nélküle. Ő azonnal itt hagyná ezeket. Bekezdés: A nő elalvóban. Elaludt. Felébredt. Bekezdés: Ébressz fel, ha szeretkezni fogsz valakivel. Bekezdés: Akkor sokáig aludnál. Bekezdés: Mindenkinek, aki lefekszik valakivel – akár még egy nőnek is –, számolnia kell azzal, hogy teherbe esik... Bekezdés: És erre: Minden nagyobb, mint a péniszem. Bekezdés: A maszturbátor, mondta a verbális maszturbátor, nem akar szaporodni. Nem akar gyereket, nem akarja szaporítani az ilyen egzisztenciák számát, de szívesen segítene olyannak, aki már létezik – természetesen nem csupán egy gyereknek. Bekezdés: A maszturbátor felnőttkora, vagy inkább kezdődő öregkora kiéli magát abban, hogy egyre bátrabban utasítgatja a pincéereket azokban a kávéházakban, ahol valaha a barátaival együtt átadták magukat a különféle irodalmi csemegék okozta élvezeteknek, s ahol most az abroszt vagy csak úgy a semmit bámulják, átadván magukat a fogyasztásnak, fogyasztás bármínemű szépítő jelző nélkül, egyszerűen csak célirányos fogyasztás: leisszák magukat, mert „az élet szar”, és már akkor sem bódítaná el őket, ha a Kolenič-féle „nőcskék” alakjában jelenne meg... Vagy most nem a barátairól beszél? Hiszen ő volt az, aki kivált az alkotó közösségből. A többiek egyre többet dolgoznak – jóllehet munkájuk eredménye legtöbbször csak néhány felesleges írás néhány felesleges lapban. Bekezdés: Mindennek ellenére: a maga ürességében is boldogabb, mint azelőtt bármikor. Olyannyira, hogy néha már nem is tudja tetten érni ezt a boldogságot, nincs is ideje tudatosítani ezt, sőt mi több, nincs ideje megélni ezt a boldogságot. Úgyhogy végül a boldogságtól lesz ismét boldogtalan. Itt, a házban megnyugvást keres. De elképzelhető, hogy egyszer csak belebotlik valami megoldásfélébe, valami útelágazásfélébe: a küszöböt átlépve minden más lesz: az érzelmek átalakulásának előfeltételei a nagy változások. De míg a környező világ tele van alkotással, akarattal, vagy legalább rendszerezéssel, kutatással, szervezéssel, vagy legalább kémkedéssel, cselszövéssel, áskálódással, vagy legalább átértzett lemondásokkal, következetes függőségekkel és végleges önmegsemmisítésekkel, ő továbbra is holmi megvalósíthatatlan tervek és teljesíthetetlen kötelezettségek felé tart. Bekezdés: Csak nem a keresésnek él? Nem tudja, mit keresni, miért keresni, hogyan keresni... Vagy ha mégis keresés, akkor leginkább az eddig elmondottak pontos megfogalmazásának kísérlete, de ez minden... a szavakba öntés vágya, a gyógy-írás – vagy csak töprengés egy lehetséges írásról – vagy töprengés az írás befejeztéről: hogyan tovább? Bekezdés: A szöveg „kíváncsi-kutató nézőpontja”: a legrejtettebb keresése az írás segítségével, ami kétségkívül gyakorlatiasabb, mint a gondolkodás, mert az írásjelekkel bemérhetők a kiindulópontok és az átmeneti állapotok, állandóan szem előtt tarthatók, és el lehet rugaszkodni tőlük; másrészt viszont, ha helytelen, hamis

vagy félrevezető kiindulópontok vannak lejegyezve, akkor minden további fejtegetés rossz irányba fog haladni. Bekezdés: Saját történetét a maszturbátor a „várakozó” rovatba sorolta, ott marad, amíg valaki ki nem szabadítja őt onnan: van más lehetősége? Nem dönt semmiről, nem kínál semmit, nincs semmije, se lakhelye – menedékre lel ebben a házban? –, se képességei, se belső, se külső, még sörre sincs gusztusa, hazája sincs, nem tartozik egyetlen nemzethez sem, még ha ez már nem is zavarja; nem kínál semmit, ő, aki mindig csak elvett: tulajdonképpen ugyanúgy, mint mások, csak annyi különbséggel, hogy mások nem is tudatosítják „jellemük” eme jellegzetes vonását, ezért lehetnek boldogok – és hogy boldogságuk teljes legyen, különböző illúziómankókat kreálnak maguknak, és segítségükkel halhatatlanokká válnak: a haláltudat legyőzése a képzelgés által... Képzelve azt jelenti: „tenni”. Pedig helyénvalóbb lenne „valaki olyan, aki semmit sem csinálna, mert az örökkévalóságban minden tett nevésséges”. Ebből a szemszögből nézve tényleg nem történt soha semmi jelentős dolog. Bekezdés: Ennyiben maradunk? Bekezdés: Böjt idején nincs böjtölés – ő nem az, aki elátkozná a jövőt, aki böjtölne csak azért, hogy elhessegesse magától a létkörülmények okozta éhségérzetet. Bekezdés: További probléma: A maszturbátor nem mer nyilvánosság előtt enni... Hogy figyelik őt, hogy azok sohasem ettek, és most értetlenül nézik, hogy mit is csinál: figyelik őt például a szakácsnők, hogy mit művel azzal a sült csirkével: a szakácsnők sohasem gondolkoztak még el azon, miért is lettek legyilkolva és nyársra húzva ezek az állatok: a szakácsnők őszinte csodálkozással bámulják – hát hogyan tömi a húst, ez a balfasz, a szájába?!! Bekezdés: Hirtelen megkívánt egy nőt, azt mondja magában, bizony kedvemre való volna, ha az a nő szeretne engem, de az a nő nemhogy nem szereti, hanem az a nő még be is fordult abba a bizonyos mellékutcába, a kurvasétányra, központi részén a borozóval, ahol az ilyen nőkkel randiznak azok a férfiak, akik még a bevásárlóközpontokban sem felejtik el közszemlére tenni roppant „tulajdonukat”, testhez tapadó fehér alsóneműik alatt. Bekezdés: Ezt... egyszerűen... nem lehet már abbahagyni. A pokol itt, a „felszínen” köszöntött be. A jövő már nem tartogat meglepetést: minden elképzelhető rossz megjelent már, minden elkezdődött, a gonosz belelendült és elnyúlhatetlenül dolgozik, nem lehet azt mondani erre, hogy túlzás, mert a lét középpontja lett célba véve. Bekezdés: Egyidejűleg: Léte kizárólag verbális, írásos lét – rögzítés, a lét lejegyzése, egy olyan lété, amely kizárólag a lét lejegyzéséből áll – mintha életével mondani szeretne valamit valakinek. Valami boldogtalannak? A teljes kitárulkozás képessége akár fegyver is lehetne. (Ugyan miért?) Itt van, hogy használja ezt a fegyvert! Bekezdés: Sötét van, a maszturbátor fél, ezen az elhagyatott utcán még ő is gyanús. Egy vénember közeledik, leül mellé. A maszturbátor hallgat. Hallgatok, gondolta magában: a csend és a kötelességszerű hallgatás közti különbség gyakorta a beszédben mutatkozik meg – amikor valaki megfélemezik a kötelességeiről. Bekezdés: Mellette ül a vénember: büszkén utasította el a halált, ezért ülhet itt – vagy inkább nem, ne legyen belőle hős – a halál egyszerűen csak megfélemezett róla, ezért kortyolhat bele a borba, a bor finom, a maszturbátor valamit éppen megbocsát neki, ő sem tudja, mit is, de lelkében megbocsát, mert az ő feladata a megbocsátás, az ilyen vénemberekkel szemben is. Jósága egy haldokló jósága. Nem védekezik már ő semmi ellen, így készíti elő a mihamarabbi véget, csende-

sen. Ez a vénember csuda egy alak mégis, ahogy szivarozik, ahogy olyan férfiasan pöfékel. A füst a maszturbátor orrában gomolyog. Az autó fékcsikorgása? Féknyívása? A maszturbátor és a vénember kérdőn néz egymásra. Ami biztosnak tűnik: a maszturbátor halálán van, a vénember még nem. Hiszen micsoda élénk tekintete van még az öregnek! És micsoda bágyadt tekintete a maszturbátornak! Pedig ugyanúgy ki vannak kezdve mindketten, csakhogy a vénembernek még van ereje erélyesen nemet mondani, talán mert hosszú élete, amelyben kedvét lelte, támaszként szolgál számára, elvégre a szerelemről szólt, és ez a felismerés kis híján felökleli a maszturbátort, ezek azok a rémálmok, ahogy a létezés minden élő urának péniszre egyszerre hatol belé – ez lenne a szerelem? – ezek a forrón izzó combok, ez lenne a szerelem? Bekezdés: Még él, de amikor majd megdöglök, mosollyal az arcán fogadja az isteni kegyelmet. Bekezdés: Befejezni, eltűnni, megszűnni... megszűnni poétikusan, poézis által... bár a poézisnek, úgy tűnhet, nincs is befejezése... kiútkeresés – hasztalan erőlködés, zászlólengetés, zászlót lengetni a magasban, ott fent... a látóhatár fölött... olyan magasra repülnek a zászlók... van ennek értelme az önök számára? Kapcsolatban állnak esetleg a magaslatokkal? A nyájnak tagjai... elkóborolt, vézna bárányka valahol messze, messze lemaradva... a kelő nap sugarai által végigpásztázott légi bokorban: oldalára dőlt, hogy kilehelje lelkét: ó, mennyei reggel! Napsugarak fürkészik a barna szemeket: oldalára dőlt, és nyál remeg egy szőrszálon az álla alatt. Bekezdés: A férfiak úgy néztek ki, mint az onanisták; hogy hányan voltak, nem tudni: megjelentek a réten és a fűre pokrócot terítettek, a pokrócra kipakolták az elemózsiás kosarakat, a bokorban meglátták a kis bárányt: oldalára fordulva, a búcsú pillanatában – a lány tekintetek simogatták, minden egyéb mintha vasból lett volna. Bekezdés: ...nem, nincs semmilyen történet, csak torzók, törmelékek, csonkok a haszontalan szerkezetek csonkjai mellett, a látszólagos összefüggések szükségtelen monstremi között... hangsúlyos törésvonalak a semmiben. Az illúziók utáni vágy erősebb a nemi vágynál. A szív meg csak zakatol, dörömböl a test falán, pedig hiábavaló a tempózás: értelemkeresés: olykor mintha történetekből állna össze, legtöbbször azonban a mozdulatok és a cselekedetek mögött félreismerhetetlenül az annihiláció húzódik meg, amely magába szippantja az eredetileg sziklaszilárd és megnyugtató alapokra épülő rendszert is... sziklaszilárd és megnyugtató... Bekezdés: Úgy gondolja, az emberek sokkal jobban értékelnék a boldogságot, ha „megadatna” számukra akár csak egy napot is átélni az ő – a maszturbátor – bőrében, az ő gondolataival ébredni reggelente, és órákon át téblábolva az ittasság és a józan ítélőképesség határán, este pedig elaludni a csöndben, amely magába issza a felesleges, félelmetes, haszontalan Időt... Bekezdés: A maszturbátor egy újabb levelet csúsztat be a nő lakásának ajtaján lévő postaláda-résbe. Nehezen lélegzik, szíve vadul kalimpál. Elképzeli, amint a boríték a postaláda mélye felé haladva féltúton megakad, úgyhogy riadtan és kissé tanácstalanul néz körül, végül a folyosó végében talál egy száraz gallyat a padlón – azzal birizgálja meg a postaláda-rést, remélve, hogy a borítékot szépen tovább tudja csúsztatni egy megfelelőbb, méltóbb pozícióba... Hogy már a postaládjában, első ránézésre is jól mutasson. Bekezdés: Mindeközben a lakásban? Bekezdés: A nő és valamilyen fickó (ó, a valamilyen fickóknak az a gyülekezete!) félig rajtakapottan, félig mulatva figyelik a száraz gally matatását a postaládá-

ban, miközben a nő suttogva magyarázza a férfinak, hogy gyakran szokott leveleket kapni ettől a szerencsétlentől, egészen szórakoztató leveleket, és majd mindjárt, csak a száraz gally fejezze be matatását, ő, mármint a nő, felolvass majd ebből az új levélből neki, mármint a férfinak, és jót fognak nevetni, noha, jegyezze meg ekkor halkán a nő, és mintha valami melegség tükröződött volna szemében, noha, jegyezte meg tehát a félmeztelen nő a félmeztelen férfinak, noha ez tulajdonképpen korántsem nevetséges, inkább olyan... olyan tragikomikus... olyan szomorú. Bekezdés: A maszturbátor elhagyja az emeletet, lépcsőfokról lépcsőfokra, a liftakna mellett, szíve vadul kalimpál. Már egy következő levélen gondolkodik. Abbéli reménye, hogy legyőzi magában a nemiséget, hogy a szavak hatalmát egyre precízebben és egyre tökéletesebben használva ki megpróbálja a „jövő felé” irányítani a nőt, hiábavalónak tűnik... Bekezdés: Ő még a szavaknál tart, azok ketten ezalatt már a szeretkezésnél. Bekezdés: Chrobáková parafrazálása: Bekezdés: Ha megjelenik a boldogság, ragadd meg, és ne gondoldj arra, hogy éppen akkor valaki mástól veszed el... Te ilyesmikre nem gondolsz, igaz? Bekezdés: „... És lehetnek a sebek zártak, mint... a sebek, és az ember halálos beteg is lehet, gyógyszer nélkül, remény nélkül, önmagával összezártan saját poklában.” (S. Chrobáková: *Krutokradma*) Bekezdés: A semmittevésről folyik a szó, és bolondoznak és vihognak közben, mintha éppen pikáns kis sztorikat mesélnének egymásnak, és még csak nem is tudatosítják, hogy minden a semmittevés, a tétlenség, a végkifejlet felé tart. Bekezdés: Most minden nő hihetetlenül távolinak tűnik a maszturbátor számára – tudja, hogy általuk kelnek életre a régmúlt archetípusai –, ő mintha más korba kívánczolna, nem a jelenbe (amely a nőkből hiányzik), mert azt a múlttal terhes nők uralják, ezért aztán csak az a férfi lehet sikeres, aki szintén magában hordozza az őskori jegyeket – ábrázata ezt sugallja, fenséges teste, lassú és megfontolt mozdulatai, de még az apró, jelentéktelennek vélt „női” dolgok iránti nemtörődömsége is – a fehérenemű összehajtogatása... takarítás... vagy hogyan is nevezik ezeket a műveleteket. Nem mintha az ilyen férfi nem szeretné a rendet. Ellenkezőleg! Szigorúan ügyel rá! Éppenséggel kifejezetten fontos számára a rend! De még ettől is fontosabb számára egy olyan nő, aki majd törődik mindezzel – a nő pedig őskori férje kedvéért szívesen tesz eleget ennek. A maszturbátor ilyesmiken gondolkodik az autóbuzson utazva, ilyen dolgokon, önmagán, az ő „működésképtelen működésén”; hirtelen lehajtott a fejét vagy kinézett az ablakon: tudja, hogy mások is állnak körülötte, látzólag nem törődnek vele, nők csípőkkel, lányok szempillákkal, de még gyerekek is mellkasokkal, vénemberek furcsán széttöredezett emlékképekkel, vénasszonyok a sorsuk ismeretéből fakadó kitörölhetetlen keserőséggel, s a harag és a gyűlölködés kisztílú megnyilvánulásainak figyelemreméltó szókészletével. Mi a legjellemzőbb rájuk? A létezés lényegének az elfedése. Az alapokról tilos beszélni: az élet mintha alapok nélkül folyna, a létezésről való feljegyzésekben még utalásszerűen sem találunk említést a lényeges dolgokról, azt, hogy mi a lét értelme, csönd és hallgatás övezi, olyan csönd és hallgatás, amely a halastavak melletti néma alkonyokhoz fogható, elsötétülő égbolttal. Vagy se halastó, se ég nincs már? Csak az „alkony” maradt? És az elhallgatott lényeg, amiről a szókimondók nem beszélnek? Bekezdés: A maszturbátor tudja, hogy a társadalom már születése pillanatában megölte őt, amikor először a fene-

kére csapott: azzal ölte őt meg, hogy bebiztosította számára az életet – ekkor vesztette el szabadságát, egy előre meghatározott, gondosan felügyelt és őrzött rendszerben – a létezés terében, ahol minden ahhoz vezet, hogy az egyén esz-köznek tekintse magát, amelynek segítségével valami más, valami egyénektől jön el. A szükségtelen állandó megújulási mechanizmusának bálványozása? Bizarra teleológia! Bekezdés: Mi az elviselhetlenebb – a szerelem nélküli szex vagy a szex nélküli szerelem, kérdezi a nőtől a maszturbátor. A barom nem tesz fel ilyen kérdést: más gondjai vannak: húsdarabként létezni, néhány csont és bőrcsapat... néha kétségkívül előnyös...vagy: érzések nélkül, „önmagunk tudatosítása” nélkül. Bekezdés: Menj a francba a kérdéseiddel. Bekezdés: Ha nem volnál nő, azt mondanám rád, hogy picca vagy. Hát nem érted – az idő telik, isten malmai pedig üresjáratban örölnék. Bele vagyok kényszerítve ebbe a gyerekkorból az öregkorba, a reményből a reménytelenségbe tartó haladásba. Bekezdés: Kinek mi köze a sírámaidhoz... Mellesleg: szerinted tényleg – de tényleg! – minden hibásan működik? Tényleg ennyire katasztrofálisan érzed magad? Bekezdés: Hogy érzi magát, kérdezi a fájdalom a sebtől. Bekezdés: A vonaton láttam egy plakátot a következő felirattal: „Először azt kell elvégezni, ami okvetlenül szükséges. Aztán azt, ami megvalósítható, és akkor már egyszerűen elérhető a lehetetlen is.” Csak éppen már az okvetlenül szükséges elvégzése is lehetetlen, mert folytonosan megbénít a lehetetlen utáni, soha be nem teljesülő vágy. Bekezdés: Görcsösen kap minden elfajzottság után, nem véletlenül, hanem szükség-szerűen... Minden utálatos és alantas dolog érdekli, mert lényegileg sok a hasonlóság köztük és saját énjé között. Gyermeteg maszturbátor, annak a korcs valaminek az ágacskaire emlékeztető kezekkel, amely az autópálya szélén nőtt – amerre a férfiak járnak, ha eljön az ideje, hogy (újra és újra) útra keljenek. A maszturbátor útjai többnyire kéziratos formában maradnak. Megfordította az asztali lámpát, és a fény eltévedt a sorok között, beleivódott a jelekbe, felszívódott bennük, és azok a jelek tündökölni kezdtek, mézsárga- és borostyánszínekben... A jelek egyedisége pedig beleveszett az egészbe, csendesesen, hátrahagyott üzenet nélkül. A mérőföldköveken szöggel vésett apokrifek, felesleges szavak a poros betonon és a fehér mázolzományokon, naponta csizma- vagy bakancsdobogás mindenütt, elsősorban nyáron, nyárvégen, nyárutón; kihűltek napjai, szeles napjai, nappalai. Bekezdés: Amikor valaki, mint például a maszturbátor, egész életében makacsul, szinte megszállottként keres valamit... de nem megy... sohasem talál semmit, nem talál semmit, még csak a nyomait sem találja annak, amit keres... és újra és újra nekiveselkedik... makacsul ragaszkodva makacsságához... és az erő végül elfogy, hogy a pihenés alatt újjászülessen, és csecsemőként bizonytalan járással elindul, megbotlik, elterül, ujjak a homokban... felkelni, felkelni, vagy – ha sehogy sem megy – ha nem sikerül felállnia – akkor hasmánt, hason csúszva vagy négykézláb, elkoptatott térdekkkel és pirosra horzsolts tenyerekkkel... De ereje egyre gyarapszik. Végül valaki felkel, valaki legalább megmozdul az elfekvőben, összeszedi magát, mostantól akkor ésszerűen cselekszik majd, racionálisan beméri a lehetséges irányvonalakat, hogy lehetőleg ne vesztegesen időt különböző zsákutcákban, olyanokban sem, ahová 18 éves korig tilos a belépés, utána viszont már érdektelen... vagy kétségbeesésében valaki a fotelbe süpped?, a lét értelmét a mozdulatlanságban találja meg, rövid lábai a szem-

közti székre téve, a hifitorony kijelzőjére szegezett tekintet, és valahol a „homlokzat” mögött sebesen forog az ezüstös lemez, és a felvételen századszor is ugyanúgy szól az ismert ritmus... A fotelben ülő ember már nem érdeklődő, számára semmi sem izgalmas, nem törődik érzésekkel, és már nem vizsgálja magát olyan tüzetesen, mint azelőtt, mint mielőtt?, mint a letelepedés előtt: a fotelben ülő ember már nem szentel olyan figyelmet a fotelbe való letelepedés emlékének, mint amilyen figyelmet szentelt volna ennek abban az esetben, amikor nem választotta volna a letelepedést, mert akkor még pezsgett a vére, de ez még az előző időszakban volt, még azelőtt, amikor még nem telepedett volna le, kiment volna az erkélyre a kaktuszhoz és megsimogatta volna a bundája alatt doromboló macskát. Ezek a dolgok mára emlékekké váltak, csakúgy, mint a szomszédból átszűrődő gyerekhangok... azokat a hangokat még ma is hallani véli, de most már olyan férfiak és nők gyerekeinek hangja az, akik valamikor a múltban gyerekek voltak, és akiknek hangja átszűrődött a szomszédból, ő pedig hallgatta és arra gondolt... a szomszéd kölykök, erre gondolt és elkedvetlenedett... és visszatért saját minimális céljainak pontosításához és egyértelműsítéséhez... és hallotta a lábdobogásokat, a szomszéd kölykök lábdobogását, dobogtak és izzott alattuk a föld, mint valami óriások alatt, mintha földdizító óriások éltek volna a szomszédban, az ő foteljében nem ült semmilyen óriás, ha ott óriás ült volna, akkor hol fért volna el ő, jöllehet mindez csak azután vált kérdésessé, miután minden egyéb lehetőség kútba esett, és csak egyetlen dolog maradt: ülni a fotelben. De ekkorra már a szomszéd kölykök lábdobogása más kölykök lábdobogásává vált, az élethelyzetek egymásutániságából adódóan, mert egymás után következtek, úgy idézték elő a változásokat, azokat a változásokat is, amelyek csak a jövőben következnek be, egészen addig, amíg valamelyik változás meg nem változtatja vagy meg nem szünteti ezt a haladványt... a rendszer eme halk ketyegését a háttérben. Egyszer hallotta, amint valaki, amint egyszerűen csak egy valaki azt mondja, hogy azon a héten már látni sem akar pinát; ezután elemezni kezdte magában a hallottakat, egy pillanat erejéig eltérítve ezzel önmagát a célok-elemzése lényegének elemzésétől, egy pillanatra éppen nem a hiábavaló lélekben vagy annak hiányában fellobogó hiábavaló lángokat igyekezett eloltani, elemezni kezdte a „lélek” szóhoz való viszonyát, de hová, hová is juthatna el így? Mélyebbre süppedt a fotelben, amilyen mélyre csak lehetett, egy sólyom tekintetével, bár most szerteágazó vérerekkel bal szemében, egy sólyom tekintetével bámulva a hifitorony kijelzőjét és a kockás flanelling ujját, tenyerével pedig eltakarva bal szemét, egyik tenyerét a másikra, úgy melegítette... úgy melegítette egyre tovább... kis meleg barlang a szeme körül (a szem történetei a barlangban)... Egy szöveget kellett volna elküldenie a Macsóknak Amerikába, de nem küldött semmit... kisujját sem mozdította barátjáért... csak azt a kis barlangot a szeme elé... és eszébe jutott... mert az emlékek megint aktivizálták magukat, ő nem, ő csak azt nem tudta megmagyarázni, hogy hogyan rekedhettek meg benne ezek az emlékképek – hogy a Korzó Szálló mellé járt az a lány a Macsóval, a Macsó azt mondja, még nem tudom, még nem tudom, hadd gondolkozzak még, járjunk egyet, az éjszaka – a holdnak köszönhetően az egyetlen világos dolog, de a lány egyre csak unszolta és nógatta, vagy a Macsó nógatta, vagy senki sem, később már senki sem, természetesen, a lány hátulról ölelte át a Macsó testét, mi-

csoda undor!, néha olyan volt, mintha már a Macsó sem szeretne pinát látni... nem küldte el a szöveget, amire a Macsónak szüksége volt... csak felidézte őt magában... de nem küldött neki semmit, és ez, nem küldeni semmit, ez vajon barátság? Nem küldeni semmit, de azért kifogástalanul megmagyarázni, hogy miért nem? Bekezdés: És tovább folytatódik mindez, a kölykök lábdobogásában, egy autó beindításának hangjaiban egy fal mögött, az időnkénti felkiáltásokban, a barátokban, akik mind eltűntek valamerre, eleinte egyetemeken tanultak, később elvetettek mindent, elvetették mindazt, amit tanultak, most pedig ők tanítanak másokat, ami csak azt idézi elő, hogy ezek is majd ugyanúgy megszabadulnak a ballaszttól, vagy új lépések jönnek, új elméletek, új tervezetek és új célok, vagy – az opportunisták esetében – az eddig megvalósult vagy akkurátusan megtervezett dolgok lelkesítő interpretációja. Bekezdés: ...Csak miután felfedezi magában a feszültséget, a töltést, felfedez valami eksztatikusát, halad tovább pályáján afelé, ami így vagy úgy, de afféle önmozgással állandóan ugyanolyan távolságra marad tőle, minden igyekezete, minden macacssága ellenére... az iránytartás kínjai, a megtervezett haladás kínjai... a kór azonban legtöbbször azonnal szembeszökő...borzolódik a szőr... hideg futkos a háton. Bekezdés: Örökre el kell hagyni, melletted soha senki sem érezheti otthon magát, mondta a nő és ránézett, hirtelen mindenki rá figyelt, ő pedig megrémült – hova is bújhatna? Husserl fenomenológiája mögé? Bekezdés: természetesen másként is végződhetett volna ez, bármikor... (Bekezdés: A maszturbátor megfagyott. Senki sem volt képes felemelni őt a járdáról... Részeg? Ha részeg, ott-hagyják. Ha én találtam volna meg... hogy közvetlenül az autó alatt feküdt. Nem tudom, mi történne, ha ennyire részeg volnék. Könyörüljrajtamistenem!)

GAZDAG JÓZSEF fordítása

Homokatlász

Sebastiana az álmok teremtése előtti időben...

*:írni hallja a homok, betűformákat idomítani a papiruszokon,
a fűszálakon megszilárdul a szaggatott vonalak közti mozdulatlanság,
a szélben megint támadó madarak, most születik: homokszerelem
a víz tükrén megkettőzött arc: meddig leszel itt? a többi marad
így:
most születtem újra, mondja
most golyókkal számolják az embereket*

Sebastiana a hosszú sötétség után elfogadja a fényt...

*:mintha csak nem lett volna örökre. a gondolatok napján álom a formáról. a szavak
egymással szembeni védőgátjai. elkerítve a kerítésen belül. felnyílik
a világ szemhéja. magába zárja. minden kezdetekben
a legtisztább. csupán párhuzamos igazság? figyelmesség az apró dolgok iránt:
összerakja az arcát, melyre nem emlékszik: durva negatív
öntvény van benne: lélegzik: minden szó után szakadék:
a csönd másmilyen is lehetett volna. mit hozzak neked? magadat.
nem akarhatom hogy (ne) akarjak*

Sebastiana a test szava szeretne lenni...

*:között. közötted és közöttem. akármilyen közel is legyünk,
a szó mindig közöttünk. szemlélem a szemlélődést. akár egy hosszú fénysugár
a reggel mindig ugyanazt a képet szeli el. ahogy beszélsz. azt amit
mondtál. a szó mindig között. semmi csak a szó a szó között
amely semmi. ahogy beszél. azt amit mondott. egészen a szavak
vázáig amelyek a test kész (befejezetlen) textusának bőre
alól figyelnek.*

Mila Haugová (1942): költő, Budapesten született. Angol, német és magyar nyelvből fordít, hosszabb ideig volt a *Romboid* szerkesztője. 14 verskötetet publikált, az utóbbiak: *Atlas piesku* (Homokatlász), *Orfeá*, illetőleg a magyar nyelven írt *Ózgerinc* (Kalligram). 2002-ben a Kalligram Kiadó gondozásában *Mila Haugová (Alfa)* címmel monográfia jelent meg a szerző munkásságáról Stanislava Chrobáková Repar tollából. Verskötetei jelentek meg francia, német, angol és szlovén nyelven is. Felváltva él Pozsonyban és a dél-szlovákiai Zajačia dolinában.

Sebastiana a kertben

*:túl sokat tud rólam a kertem. növényeim nélkülüm
nőnek benne. a gyökerek egy álmodott ölben érintenek. szavad nem figyelmes
az enyémhez. mohó álomszuszékok a kertben. van hely ahol
semmi nem nő. távoli ajkak nyoma. barlangot lélegzik
az álomgyökereknek. a kerítés és a fal között. a nedv láthatatlanul
emelkedik a levelekben. árnyék akár a kés. a kislány összegöngyöli
a térdzoknit. már otthon kéne lennie. a teljesség bőre kinyúlik
az árnyékok fölé. hallja saját testét: körben a táj mint egy idegen:
folyékony. kettős lélekkel: meztelen lesz ha jössz: a nyelv amelyben
árnyak társalognak: alszik a nevében...*

Sebastiana nem csak önmagát kínozza...

*:a test lejtője. a közelség lehetett volna másféle is: hajlam a gyors
reggeli álmokra. a csillagképek fészkek. paralel folyó hosszú
árnyékokkal. árkádok. a lelkiismeret szilárd rétegei. ez a gally
nem törik-e le? ahogy tönkreteszi az életét. körömmel a falnak. sűrű nyomok.
madárszárnyak a térben. ketten egyazon mederfenékről.
búvófolyóból. idejük egyre szűkül. most valami más világít
áttöri a vastag falakat. nehéz ködös. majdnem senki sem
emlékszik már erre. ketten ugyanabból a kőszemhéj alatti álomból.
ragadozó madár lehullott fészke: toll. vér sötétség.*

HIZSNYAI ZOLTÁN fordításai

Kórházi beszámoló

Egy hét volt még hátra a vizsgámig: eszembe sem volt kórházba menni. Persze, a nővérke egy ragyogó ötlettel állt elő – vidd magaddal a tanulnivalót... Átvillant az agyamon, nem mondom, de csak egy pillanatra.

Nem szeretek csomagolni. Utálok azt az érzést. (Ez a mondat jutott eszembe tegnap, és meg is mondtam Viliamnak. Ő azt felelte, imád csomagolni, olyankor tudja, hogy meglép otthonról.)

Amint említettem, nem szeretek csomagolni. Bár még sose fordult elő, hogy valamit otthon felejtettem volna. A fogkefét vagy más apróságokat. Egy nő a csomagolásra általában hetekig készülődik. Számolnia kell azzal, hogy előre mindent ki kell mosnia, vasalnia és hasonlók. Mindez roppant időigényes.

Most azonban gyorsan kellett összecsomagolni. Reggel óta nem voltam vécén, igaz, nem is ettem semmit, áldottam az Istent, hogy nem kívántam meg a kávé. Veszekedtem anyámmal. Mintha ő tehetne róla, hogy be kell feküdnöm a kórházba. Húzzák-halogatják a dolgokat. Egy hét is eltelhet, míg hazaengednek. Senkit nem küldenek kórházba két napra. És ez felidegesített. Fekete ruhát vettem fel, egy pólót és egy zakót, noha tudom, hogy nem áll valami jól nekem. A Nivyn megörvendeztettem magam egy magazinnal, amit később a kórházban három napig olvastam. Az osztálytársnőm is erre biztatott volna: Ez kijár neked. Állandóan ismétелgettem is: Ez kijár neked. Danka, ez kijár neked. Noha egy magazin, sajnos, nem ehető. Mivel nyomulnak már megint? Ez van. Már a troliban elkezdtem örülni a kórház fertőzőosztályának. Biztosan egyedül leszek a szobában, ez a gondolat felvillanyozott. Csak az az egy kívánságom volt, hogy ne kelljen vécére mennem. Minél többet gondolkodtam ezen, annál jobban éreztem magam. Ilyen boldog csak zenehallgatás közben vagyok. Unottan bekapcsolom a magnót, és egyszeriben úgy érzem, hogy boldog vagyok. (Az a boldogság mulandó, ám ez a mostani örök.)

Beléptem a kis váróterembe. Kb. hét beteg várt ott. Gőzöm sincs, mi volt a bajuk, csak azt tudom, hogy az egyik férfit a Štrkoveci-tónál megharapta egy kutya. Akkor elegyedett szóba velem, amikor mindketten átizzadtan vártunk a köpenyre. A férfiak mindig akkor a legszebbek, amikor a nőktől, akiket leszólítottak, valóban akarnak is valamit. Szemben velem egy cigánylány ült, a szőrszálaait tépkedte az állán. Simogatta, simogatta őket, aztán egyszer csak hirtelen kirántotta. Rosszallóan és undorral néztem rá, úgy tűnt, hogy észre is vette, ám kis idő múlva újrakezdte az egészet. Megkönnyebbültem, mikor egy hozzá hasonló figura jött ki a doktornőtől, akire ráakaszkodott, s még búcsúzóul egy sanda pillantást vetett rám. Pedig tudtam, hogy tetszem neki. A lapban egy kis-

---

Dana Závadová (1979): prózaíró, forgatókönyvírást tanul, Prágában él. Első kötete 1999-ben jelent meg *Tretí deň neděľa* (A harmadik nap vasárnap) címmel. Főleg a fiatal írók lapjának, a *Dotykyne* a szerzője, az utóbbi időkből egyebek mellett a *Romboid*ban is publikál.

lányról olvastam, aki ismeretlen okokból kiugrott az ablakon. Valaki nyilván ki-
lökte. Ahogy ez már lenni szokott, egész szerető családja gyászolta. És ahogy az
lenni szokott, ha valaki meghalt és a lapok is írnak róla, az egekig magasztalták.
Halottakról jót vagy semmit, aztán nem derül ki, hogy is volt ez az egész, milyen
lány is volt valójában. Csak arra következtettem, hogy abban az életkorban volt,
amikor felfedezte a szexet – ez persze gyönyörű kor, csak túl kell esni rajta. A
szex nem is olyan nagy felfedezés, sőt, még lelkiismeret-furdalásunk is lehet mi-
atta, fájdalmakkal és mindenféle nemi betegségekkel is együtt járhat. A szexszel
jár a hűtlenség is, ami bizony kellemetlen téma. Jobb is, ha elkerülöm.

A váróterembe bejött egy korombeli lány az anyjával. Úgy tűnt, hogy minden-
ki meglepődött, mikor beléptek: ez a váróterem? Sokan vannak Szlovákiában,
akik lenézik a kórházat és mindenfajta állami szolgáltatást. Itt minden úgy ma-
radt, ahogy a szocializmus idején volt. Talán egyszer turistautakat szerveznek
majd hozzánk, és az idegenvezető mutogatja majd ezeket a különlegességeket,
amelyek még a szocializmus (!) idejéből maradtak ránk. A falon fürdőszobacsem-
pék, a székek mintha a trolibuszok ülőkéi lennének, talán egy kopott matrica a be-
járati ajtón: Fogyasszanak répát! A lány a radiátor melletti székre ült. Egyik kezét a
fűtőtestre helyezte, a másikkal a hasát fogta. Nagyon rosszul nézett ki. Egész éjjel
okádott a vécén ülve. Látszott is rajta. Megpróbáltam beleélni magam a helyzeté-
be. Egy kis szúrást éreztem a hasamban. Féltem, hogy el is múlik a betegségem.
Reggel óta nem volt semmi bajom, s ekkor már majdnem tíz óra volt. A lányt ter-
mészetesen korábban behívták. Mikor megpróbálta kinyitni az ajtót, s az anyja
biztatta, hogy egyenesedjen fel, rossz volt ránézni. Már magam is akartam javasol-
ni az anyjának, de nem tűnt valami fair dolognak. Időközben rájöttem, hogy az a
halott közép-szlovákiai kislány felment egy kétes hírű férfi lakására. A magazin
egy fotót közöl a koporsóban fekvő lányról, mindenütt fehér virágok, a ravatal kö-
rül kisírt szemű osztálytársak. Kihímeztek neki egy kis fejpárnát, hadd legyen
nyugodt az álma. Rá se tudtam nézni arra a képre. A szája félig nyitva volt, a fején
koszorú. Mellette egy fotó valamilyen kirándulásról, képaláírással, a nevére már
nem emlékszem: Hanka, Katka, mindig mosolygósan, ahogy mindenki ismerte. A
fotón egyedül ő mosolygott, a barátai komoly képet vágtak. Talán rájött, hogy az
jobban illik hozzá, mert kétlem, hogy komoly oka lett volna a vigyorgásra.

A lány meg az anyja bementek. Az ajtó hirtelen nyitódásakor és bezárulásakor
már úgy láttam, hogy tolokocsiban ül, pizsamában és papucsban. Már vitték is.
Meglpett, hogy az orvosnő nem akart azonnal ott fogni a kórházban. Haza akart
küldeni és diétára fogni, pedig már két hete diétáztam. Viliam a tanú rá, aki az un-
dorító rizseket, krumplikat és répákat főzte nekem. Soha azelőtt nem éreztem ek-
kora ÉHSÉGET. A kórházi tartózkodásom idején az ágyam fölött a lámpán egy tollal
írt kérdés világított, amelyet alighanem egy korábbi beteg írt fel: ÉHES?

Az oroszok úgy akartak ártani az ukránoknak a kölcsönös utálat jegyében,
hogy az országban mesterségesen ÉHEZÉST idéztek elő. A macskám egyszer az
éhségtől kétségbeesetten nyivákkolt. Ki mindenki volt még éhes? Štefánik valahol
kódorogott az expedícióval, száraz kenyeret ettek, az volt ám csak az ÉHSÉG!

Egy hete még egy férfi orvos volt, ő javasolta, hogy befektet a kórházba.
Gyógyszerallergiás vagyok, nem adhatnak nekem csak úgy akármit. Most egy
orvosnő van itt, s meg se említi a befekvést. Mikor észrevette, hogy jól megálllok

a saját lábamon, szóba se akart állni velem. Csak azután vezettek ki a folyosóra. Rájöttem, hogy itt kell várni a köpenyre. S itt találkoztam azzal a pasassal: beszédbe elegyedtem vele, de rögtön meg is bántam. A férfi az első kérdése után – Maga is befekszik? – mélyen a szemembe nézett. Mindeközben egy kevéske illő bizonytalanság érződött a hangján, nem tudván, hogy tegezzen-e vagy magázzon. Ez volt ám a harci kihívás. A másik kérdésre, hogy tehát a köpenyre várok-e, már nem is válaszoltam. Megharapta őt egy rühes dög a Štrkoveci-tónál. Reméli, hogy még találkozunk. Elmegy – valahová. SENKIVEL NE ÁLLJ SZÓBA!

Van itt egy fontoskodó nő, gondolom, betegtologató. Úgy járkál fel és alá a kórházban, szétnyílt köpennyel, mintha doktornő lenne. Nyilván ő is érzi, hogy az azért kissé előkelőbb. Annyira fontoskodva jár-kei itt, noha a munkája csak ebből áll: jól összeszámoltam a fehérműt, amit a beteg leadott, vagy nem? Van cipője, szandálja, papucs, retikülje, értéktárgyai? Tetszik neki, hogy a színművészetire járok. Amikor ezt elárultam neki – az adatlap kitöltésekor –, hajfürjtét az ujjára csavarta és unottan megkérdezte, mint szokta: Diák? Aztán figyelme-sebb lett, és kedvesen tudakolta: Mit tanul? Tetszett neki, hogy a színművészeti-re járok. Még sose látott hús-vér színészpalántát. Megpróbálok rámosolyogni.

Sajnálom a nővérkéket. Kár, hogy nők. A szobába állandóan bejött hozzám az egyik, nem egy matyóhímzés, ronda, mint a varangy. Azt képzelte, hogy az ő munkája küldetés, rendkívüli, hogy ő egyszerűen pótolhatatlan. Mindjárt az első nap teát hozott nekem befőttes üvegben, s mikor megkérdeztem, hogy van-e benne cukor, tájszólásban válaszolta: Nincs há'. És még megpróbált nevetni hozzá. Nem tudom, hogy egy ilyen tehénnek van-e fogalma róla, milyen éhes tud lenni az ember, ha két hete már csak répát, krumplit és rizst eszik. És megint az a kérdés, mindig, ahogy felnézek, a mennyezet felé: ÉHES? (IGEN, IGEN!!!). Mondtam neki: csak azért kérdeztem, mert meg nem innám, ha volna benne cukor. Inkább csirkét ennék. A varangy lehiggadt. Hát erre a jelenetre máig emlékszem.

Az ostoba emberek egyáltalán nem tudják, hogy ostobák, nem szabad tréfálkogni velük. Az ostobákat már úgys megtréfálta a természet.

Már akkor megutáltam, mikor jött, hogy törtélet vegyen. Most is nagyon fontoskodónak látszott, nem kevésbé, mint az előbb a teával. Mikor beadta a második infúziót, nem hagyta, hogy vécére menjek, csak nem fogja újraszakálni az eremet? Ötpercenként járt megnézni, de mikor az utolsó cseppeknél tartottam, egyszerűen eltűnt. Azt hittem, behugyozok az ágyon. Kerestem a csengőt, nyoma se volt. Kénytelen voltam kiabálni neki – nagyon megalázó. Pont akkor, mikor a folyosón már sétálgattak az emberek, akik látogatóba jöttek a rokonaikhoz. Biztosan hallották, ahogy kiabálok. Már a lehető leghangosabban kiabáltam. Ráadásul az az érzésem, hogy valaki elkezdett nevetni. Aztán jött a megkönnyeb-bülés – a szemölcsös matyó közeledett az ágyamhoz. Mikor kihúzta a tüt az eremből, meg se fogtam a vattát, futottam a vécére, és az egész karom véres volt. Gondolkodtam, vajon páciensként alárendelt vagyok-e a szemében. Fájt a hasam. Mikor visszatértem a vécérről, letöröltem a maradék vért. A szobában egyedül voltam. A székemet az ablakhoz húztam, kinyitottam az ablakot. Az ablakdeszkára tettem a vánkost, és figyeltem, mi történik. Éjjel vonatzakatolást hallottam, itt valahol vasútállomásnak kell lennie. Kint hőség volt, a tetők hőt árasztottak. Elfogott a vágy, hogy elutazzak azzal a vonattal – akárhová. Ezt

meg is mondtam Viliamnak, mikor meglátogatott: menjünk valahová vonattal kirándulni. Legutóbb Surányban voltam, három évvel ezelőtt. Viliam két hónappal később elvitt vonattal Szencre, noha ennek már semmi köze sem volt ahhoz a vonatozás utáni vágyhoz. Teljesen más légkörben valósult meg, és egyáltalán nem volt olyan kellemes, mint ahogy az ágyban elképzeltem. Azt gondoltam ugyanis, hogy kiszállok Viliammal a vonatból valamilyen faluban (például Vyšňovóban), ahol senki sem ismer minket, és megfogjuk egymás kezét. Viliam ezt Szencen szeretne volna megvalósítani, egy víkendházban, de ez nem volt az igazi. Csak egy pillanatra. Éreztem a keze lágyágát, de kimondottan zavart. Azt hittem, Pozsonyban menni fog, de ott se jött be. Megfogta a kezem, de olyan furcsán kezdte el himbálni, talán azért, hogy mindenkinek a tudtára adja, hogy csak úgy viccből fogja, és hogy nincsenek komolyabb szándékai velem.

Becsülöm Viliamot. Viliam azt mondta, hogy becsüli Klaudiát. Azt az undorító, liliputi pofájú, szemüveges, fehér lábú, széles combú nőszemélyt. A térd a női test legrondább része. Viliam azt mondta, hogy ezt a férjezett Klaudiát, akinek megmondtam, hogy úgy néz ki, mint egy patkány, becsüli. És ezt még hangoztatta is. Ennek az érzésnek még valami neve is volt. Az a pöcegödörszagú nő látta, hogy féltékeny vagyok rá, de azt, hogy átölelte Viliamot és sokatmondóan hozzáhajolt, azzal indokolta, hogy neki joga van hozzá, ugyanis tíz éve ismeri őt.

Előre várom azt az időszakot, amikor már nem fognak érdekelni a férfiak. Klaudia korában ez már menne is. Jó negyvenesnek néz ki, de állítólag még csak harminc. Olyan fajta nő, aki mindig bizonygatni akarja, hogy valamit még ér, ha nem is sokat. Ahogy azt valahol olvastam, leggyakrabban a gazdag, ismert férfiak hűtlenkednek, a nők viszont állítólag csak akkor hűtlenek, ha boldogtalan kapcsolatban élnek. Klaudia önmagától boldogtalan, rettentően ronda, neki még az se segítene, ha lenne egy kis esze. Én szép nő vagyok. Viliam lesz a gyerekeim apja. Már nem akarok más férfit keresni, de azért még érdekelnek más férfiak is. Előre várom azt az időszakot, amikor ez elmúlik. El kell jönnie. Nem akarok úgy járni, mint Klaudia. De azzal vigasztalom magam, hogy én sose leszek olyan ronda. Azt, hogy a nő, aki fiatalon szép, öregén is szép lesz, azért ne mondja senki. Mikor láttam Viliam anyjának a fotóját, ugyanolyan élénk szeme, szája, orra volt, látszott rajta, hogy szép nő volt, és most is az.

Az emberek már elkezdték látogatni az ismerős betegeket. Az ablakból ráláttam a gyermekosztályra is. Ismét fütyült a vonat. Nem tudtam megállni, hogy ne gondoljak volt szerelmemre, Patrikra, nem tudom, mi köze a vonatokhoz. Biztosan ez: mikor harmincegy évesen meghalt, láttam róla egy dokumentumfilmet a tévében, ahol bemutatta, hogyan utazik egy diák a vonaton, hogyan száll fel, hogyan foglal helyet. Ő volt az első fiúm, meghívott egy Cinzanóra, és megpróbált elcsábítani. Megkérdezte, szeretném-e látni a víkendházát... És mi mindenre vagyok még a víkendházon kívül kíváncsi, és aztán bevallotta, hogy mire is kíváncsi ő... Huszonhat éves volt akkor. Vodkát vettünk és kólát (Dankának kindertójást), és máris egy fokkal kíváncsibbak lettünk. Nem tudom, hogy beleszerettem-e, de a felismerés, hogy rám se fütyül, meglehetősen letört. Na, és jött megint egy új férfi, aztán megint új. Akkor azt mondtam magamban: látod, már meg akartál halni, meg se ismerted volna ezt a tökéletes, tökéletes lényt! Még senkivel se bírtam hosszabb ideig, de egyszercsére még erre is sor kerül.

A szerelmeimre máig emlékszem, noha mindig arra az egy dologra vágytam: a lehető leggyorsabban felejteni. A fájdalom elmúlik, ez a legfontosabb. Csak unalomból emlékezünk, vagy az is lehet, hogy ez csak valamiféle szentimentalizmus. Már öreg vagyok, huszonnégy éves, olyan rejtélyes tulajdonságra tettem szert, amely még csak nem is zavar: az embereket, akiket valaha valamelyest becsültem, csak úgy, mellékesen, kitorlóm az életemből. Mondhatni, most csak két barátom van.

Bejött a nővér, vízben főtt rizskását hozott. Itt semmit se főznek tejben.

A nap legszebb része az orvosi vizit volt. Nem olyan előkelő, mint a vakbél-műtétém után egy másik kórházban, de azért mégis. Az orvosok meztelenül láttak, és ez imponált nekem.

Az egyik nővérke kedves volt. Nő volt ugyan, de ez most megbocsátható. Mindig színes kardigánt hordott, és hivatását hivatásként fogta fel.

Már kinézett az ablakon az a lány is, aki két napja annyira rosszul volt – kezét a fűtőtestre tette. Egy ideig úgy teszünk, mintha nem látnánk egymást, s mindketten más irányba nézünk, de aztán odaint nekem. Beszédbe elegyedünk. Már lehorzsolta a száját a sok kétszersült. Az apja reszelt répát hozott neki. Na és én? Negyvenhat kiló vagyok, ez így is maradhatna. Mindennap megmértem magam, a súlyom még semmit se változott.

Az a kedves nővér sose szidott meg. Mindent megtett, amire vágytam. A doktor urunk azt mondta, hogy az ilyen szalmonellózisra a legjobb az éhezés.

Minden elképzelhető dolog eszembe jutott. Például az, hogyan fertőtlenítk ezeket a szobákat. Minden percben kezet mostam. Az egész testem kiszikkadt. A víz nagyon klóros volt. Az ágy másik oldalára támaszkodtam, az ablakom körül már idegen emberek közlekedtek, akik látogatóba jöttek, ugyanis látogatási idő volt. Viliam is eljön. Úgy teszek, mintha tanulnék, de folyton az a szerencsétlen közép-szlovákiai lány jár az eszemben. A szülők a cikkben elmondják, hogy a halála előtt előfordult egyszer, hogy este nem jött haza, az anyja barátja pedig elment megkeresni. Nem foglalkoztatta őket ez a kérdés? Hol volt, hol bolyongott? A másik oldalon egy fotón az anyja és a nővére látható. Úgy hasonlítanak egymásra, mint két tojás. A nővére kijelentette, hogy száz százalékgig biztos benne, a megboldogult nem követett el öngyilkosságot. Egy osztálytársnője is halatja a hangját. Visszaemlékezik egy napra, mikor a fiúkról beszélgettek. A megboldogult akkor azt mondta, hogy tiszta ostobaság egy férfi miatt öngyilkosságot elkövetni. Rudolf Sloboda is azt mondja egy helyütt: Nem, nem követek el öngyilkosságot, a lányom szégyenkezne miattam. A leányzó esetében tehát az öngyilkosság többé-kevésbé kizárható.

Már jön Viliam. Üdvözlök egy szakállas barátom. Nagyon örülök. Ez eszembe juttatta őt. Holnap felhívom. Nagyon megkívántam. Arról beszél, mi mindent evett ma. Rizst főzött, csirkét sütött. A nővérke almakompótot hozott. Alma műanyag tégelyben. Éhség, éhség, éhség... Viliam észreveszi a céklabefőtt egy cseppjét, és elkezd szörnyen vihorászni. Ezen a ponton kijelentettem, hogy szakítok vele.

Lassan befejezem a kompótevést, otthon hozzá se nyúlnék, ez mind igaz, s ettől érzékenyülök. Csupa banalitást hordok össze. Banálisabbakat, mint szoktam. Megmértem magam? Nem tudom, már nem is emlékszem... Mért vagyok ilyen?

Milyen ilyen? Letört? Tanulok is? Anyu és apu voltak meglátogatni, mikor jönnek? Mi bajom van? Hozzál nekem csirkét. Itt megint azt a nem ide illő vihogást hallom. Ez megaláz. A paplan alá bújok, holott majd meggebedek: menj már.

A nővérke egy kócos, szemüveges nőt vezetett a szobámba. Szétrakodik. A nővérke felkiált és szájához kap: De hisz maga egyedül akart maradni a szobában. Na, majd valahogy elrendezzük a dolgot. Elmegy, és csak három nap múlva jön vissza. Úgy teszek, mintha tanulnék. Csakhogy nem megy. Szemrehányóan nézek szobatársamra. Úgy nézünk egymásra, ahogy a két macskám. Lina szemrehányóan néz Donnára: Mit keresel az én területemen?

Alena vagyok.

Én Danka.

Tudom, hogy túl kell esnie az első infúzión, utána majd cseveghetünk. A közép-szlovákiai lányt eltemették, jó lenne, ha már békén hagynám. Húúú. Nyugalom, mondom magamnak. De hát nem volt egyedül abban a lakásban. Én azon a nézetem vagyok, hogy az a rühes dög kilökte. A szomszédok között se volt jó híre. Tapasztalatlan lányokat hordott fel a lakására, és ki tudja, mi mindent művelt velük. Odakötözte őket az ágyhoz, akár két napra is. Vonz is ez a történet, de hát a lány már halott. Ezt már egyszer s mindenkorra abba kell hagynom. Alena elaludt. Remek. Kimegyek a folyosóra egy telefonkártyával, felhívom a szakállast.

Szia, itt Danka. Amikor a kórházban voltam, még nem voltunk igazi barátok. Csak úgy barátkozgattunk. Ezért meg is lepődött, hogy felhívtam. Mért éppen őt? Kit hívjak fel? Leo nem veszi. Hallom, hogy egy kicsit restelkedik miattam. Munka közben zavartam – hallom a háttérben a gépeket, nem kapcsolta ki őket. Leülök a kocsikra. A kórházból hívlak. Hát mégis bementél? (Együtt sétálgattunk a városban. Minden lépésnél végéig kerestem.) Egy perc csönd, aztán: Éhes vagyok. Húúú. Éhség. Kíváncsi lennék, mi van az „éhezés” túloldalán. Ha hazamegyek, szafaládét fogok enni. A szakállasnak nincs kedve beszélgetni. Annyit mond csak: Hazamész, és rögtön nekiesel? Megígérem, hogy még jelentkezem, de nem tudom, tartom-e a szavam.

Visszamegyek a szobámba, és látom – Alenának látogatója van. Már épp azon törtem a fejem, hol és miként él, mit csinál tulajdonképpen, erre ő, csak így, egyszerűen feltárja – itt a férje és a kislánya. Nem kel föl az ágyból. Rámosolyog az elkényeztetett Matuškovára, az öregot pedig Mirónak nevezi. Jarko rajzórán van? Igen, ezért nem hozták magukkal. Hoztál végéig papírt is? A francba, elfelejtette. Matuško hempereg az ablaknál. Kétévesnek néz ki, de nem valami bőbeszédű. Ujjacsakájával Alenára mutat, és ezt hajtogatja: Jé, anya... hülyegyerek, végképp nem érdekel. Jarko rajzórán van. Tudod, milyen szép teknőcöt rajzolt tegnap? Kitalálta, hogy szeretne egyet otthon is – egy vízi teknőcöt meg halakat is. Alena fekszik az ágyban. Felvette a szemüvegét. Nevet, mosolyog... Miro, hát vedd meg nekik. Matuško elnevette magát, mintha tudná, miről van szó. Jé, anya... Nem megy a fejébe, hogy az isten szerelmére, mit is csinál ott az a nő, akit ő „anyának” nevez.

Este megcsörren a mobilja. – Én nyújtom oda neki, és így a lekötelezettemmé válik. Matuško sír – nyalókát akar. Csak egy napja vannak az anyjuk nélkül, és már nem tudják, mitévők legyenek. Még aznap este el KELL mesélnie az egész élettörténetét, legyen az bármily érdektelen.

Tudod, mennyire utálok a tévébemondónőket? Nem szereti a piaci cuccokat

se. Ócskaságok. Csak úgy csüngök a szavain. Tanulnom kellene, de ő annyira jó-ságos. Nyers tésztát evett – úgy néz ki, hogy Dalibornak, a kollégájának is szalmonellózisa van. Beleszerettem az érdektelenségébe. Olyan szerény és jó-ságos. Diszkóba jár, Miro maga küldi. A múltkor egy fiúval még csókolózott is – csak utána mondta meg: Férfinél vagyok. Erre ő: Miii?

Másnap eljön Viliam. De ugyanakkor, amikor Miro és Matuško is. Jarko most se jött. Focizni ment... Viliam csirkét hozott, de ma megint „valahogy furcsa” vagyok. Megalázó válaszolnom. S egyáltalán reagálni. (A szakállas barátom azt mondaná: Danka, téged minden megaláz. Még az is, hogy lélegzel.) Hogy van a Szakállas? Tegnap állítólag együtt ittak. Várj, engem most az érdekel, hogy Jarko mit rajzolt, érdekelnek a halacszkák, az akváriumocska, a teknőcök... Matuško az anyjára mutat. Meg akarja érinteni. (Alena ugyanis már az ablaknál áll – ez is azt bizonyítja, hogy az infúzió kész csoda...).

Megmutatom Viliamnak a zoknimat, a zoknit, amit tegnap hozott – neked halványlila gőzöd sincs róla, milyen a méretem... És ismét az a tegnapi vigyor-gás. Tudod, mit...

Odaadom Alenának: jó lesz Matuškónak... Inkább talán Jarkónak. Elmeséli, hogyan csalta meg a volt férje. Jarko is tudott róla. Azt mondta: Anya, mi itt voltunk, és ő egy nénit döntött le az ágyra... Alena kijelentése: Azon tűnődöm, mi-lyen életem volt korábban, és most mi van...

ÉS MOST MI VAN?

Jarko átfestette a haját – holnap bejön –, úgy néz ki, mint egy teknőc.

Felhívom a szakállast. Nézem, ahogy fogynak az egységek – csak annyit mondok neki, hogy holnap jelentkezem.

ÉS MOST MI VAN?

Állandóan Alena járt az eszemben. Az élete, és minden, ami körülvette őt. Lé-nyegtelen kérdéseknek tűntek: Mit csinál Viliam? Hogy mondom meg neki? Ho-gyan sikerül majd a vizsga? Mikor találkozom a tanárommal? Rámosolygok a szakállásra? Veszünk bort és süteményt?

Fontos kérdések: Megveszi Miro a halacszkákat? Megveszi a teknőcöt? Meg-kapják az engedélyt a lakás átépítésére? Alena boldog?

A barátságunk az én számomra kifejezetten lényeges volt. Alena számára va-lószínűleg nem. Még rá is húztam egy napot – rábeszéltem az orvost. Ugyan-azon a napon akartam hazamenni, amikor Alena, szép idő volt, szépen lefogy-tunk... Be akartam ülni vele a városban egy kávéra, így civilben ez már így teljesen másnak tűnt... De Alena hűvösen viselkedett. Csak annak örült, hogy hazamegy. Csak az akváriumocskának – kis lakásuk van, de pontosan tudja, hva fogják felállítani...

Az életem olyan irányba kezd folyni, amilyenbe nem kéne. Elhagyok min-dent, ami az enyém, ez valamiféle rítus, tisztítókúra, de hogyan tovább? Milyen irányba, ha nem ebbe? Oscar Wilde rájött: „Az egyetlen dolog, ami végre bebizo-nyosodott, hogy a jövőnk valószínűleg ugyanolyan lesz, mint a múltunk, és a bűnt, amit egyszer elkövettünk, méghezvá undorral, valószínűleg még sokszor el fogjuk követni, méghezvá örömmel.”

POLGÁR ANIKÓ fordítása

Defragmentáció

*...nap minden percben minden pillanatban
mérlegeljük mi jó mi nem
és ez csak ahhoz a kezdeti elhatározáshoz vezet hogy
bekapcsoljuk a tévét
döntéskényszerhez majd következképpen újabb mérlegeléshez
a defragmentáció tarka köveinek
összegyűjtögetéséhez*

Boldogtalan

*folyamatosan boldogtalan vagyok
fáj a bal lábam, a fejem, és talán gyomorfekélyem van
zuhan a tőzsdeindex valahol háború dúl (már bennem is régtől)
vagyok: pénztelenül az egyhangúság csapdájában
kávé-, alkohol-, cigaretta-, nő- és sóssajt-függő
miért is nem lettem inkább nő
hiszen a hősök már nem végzik máglyán
elégedetlen vagyok a lakásommal a napisajtóval
szexuálisan frusztrált vagyok
nem tudok írni képtelen lennék banktisztviselő lenni
falra mászom a naiv szövegeidtől
aztán boldogtalan vagyok ha nem hallhatlak
és ha nem vagy velem
a tengerről nem is álmodhatok
tulajdonképpen megöl az unalom
és a végén még azt is el kell döntenem
hogy szombaton a futball kupadöntőre megyek-e
vagy inkább a tenisz fed-cupot nézem*

Peter Šulej (1967): költő, prózaíró, a Drewo a srd kiadó munkatársa, a *Vlna* (Hullám) című folyóirat főszerkesztője. Négy verskötete jelent meg, a legutóbbi *Návrat velkého romantika* (*A nagy romantikus visszatér*) címmel. Két sci-fi prózája is napvilágot látott. Besztercebányáról származik, jelenleg Pozsonyban él és alkot.

Ratatouille. Mielőtt

*mielőtt ratatouille-t ettünk
szeretkeztünk*

*vagyis tulajdonképpen elég vadul keféltünk
mivel a szerelem valahol (ki tudja hol) kisiklott
de így is szép volt*

*mielőtt megfőztem a ratatouille-t
az archetipikus nyárról beszélgettünk
azt mondtad, semmihez sincs kedved, unatkozol és ki vagy éhezve a szexre
egy üveg behűtött vörössel feleltem
meg azzal, hogy főzhetek egy kis ratatouille-t*

*mielőtt megtanultam volna ratatouille-t főzni
a barátnőmtől
még nem ismertelek
de görbe vonalaidat már kerestem az utcákon, a bárókban
a Duna partján*

*mielőtt a barátnőm evett ratatouille-t
valahol Franciaországban és kíváncsi volt a receptre
még talán valaki mással jártam*

*mielőtt valaki összekutyulta
a padlizsánt, a tököt a zuchettót
paradicsommal, paprikával és fokhagymával
és habzó hagymás olívaolajon párolta puhára
majd ratatouille-nak nevezte
még nem éltem*

Kétkezi munka

*jó érzéssel tölt el ha valami kész van
a fűkaszás a tehénfejés
az ízletes ebéd
ha felporszívózzák a szobát, az irodát, a csillagok porát
pichler grafikái (levonói) ha fehér papírkeretet kapnak
ha kinyomják az első, a második oldalt*

találnak egy vargányát
és minden számítógépet lekapcsolnak a hálózatról
stb. stb.
de
valójában utálom a kétkezi munkát
ezért iszogatok itt
és a kocsmasztal mögül irányítok mindent
olykor a szexre gondolok
és hasonló verseket írok
vagy csak úgy írogatok
és ez jó érzéssel tölt el

CSEHY ZOLTÁN fordításai

KAROL CHMEL

Unplugged

harmincig útleírásokból főztek, a par-
tot kibélelte a köd (az üres vonatokon csak az átellenes fények
lenyeste fejek vére világlott), a ka-
taszterterképek összefüggtek az osztracizmussal, a tenger
akárha téli álomra készülődő méhkasok, tiszta, tiszta, tiszta,
dalolták a Prazdrojok a sókkal zabolázott, védtelen
húsoknak, a monogramos zsebkendőkkbe tüsszentett elv-
társnőknek, miközben horatius valami használható eljárást keresett
a nyelv degradációja ellen, a csomókkal mérhető sebesség a hantok
alatti moccsatlan
célokban ketyegett, a gyatrán felszántott hazákban
hollókkal vakították meg
a felcsipkedett perspektívákat, a krigli a harapást követően, valami
valamit jelen-
tett, időre ment a játék, az éhesek főztek a böjt napjaiban,
azon órákban, melyek a rég kihörpintett lelket
szorongatták

Karol Chmel (1953): költő, műfordító, évekig dolgozott kiadói és folyóirat-szerkesztőként. Három verskötete jelent meg, a legutóbbi *Spray, modrá mentalita* (Spray, kék mentalitás) címmel. Fordítóként kifejezetten aktív, kivált költészetet fordít, olykor azonban prózát és esszét is valamennyi szláv nyelvből. Mintegy húsz fordításkötetet publikált. Zólyomból származik, Pozsonyban él és alkot.

Seppuku, az önfelejtés rituáléja

*a vízbe lemerült vízből a vízbe újjászült a vizet
lélegző vizet álmodó vízszintes a víznek alá-
vetett a vízre váró ha mennie kellett*

*hiába mosolyogsz a puszta égre
udvariasan s tétován akár egy tabutémára*

*elnyel mint egy pirulát
melyet leöblíteni
se kell*

Aeternitas, a dac rituáléja

*a haj égnek áll a vadászat esztétikájától
pedig a merített papír kifinomult tapintást feltételez*

*ezek az irgalom technikai
kiváltotta katarzisosok*

nem elég tudni, hogy a levegő akklimatizálódott

*a vertikális mindkét
irányból szűkül*

a vasárnap így szól: ne siess mert elkésel

HIZSNYAI ZOLTÁN fordításai

Katalógus

(Banyazsúr, egy üveg pezsgő meg egy rakat gyerek)

...hogy hűtlen, egész életében a saját lábán állt, olyan gyönyörű, fiatal, hiszékeny, tapasztalatlan, meglepett, csalódott, fáradt, kiélt – a saját életére visszekintve valamiféle logikát keresett az üveggömbben, de nem talált semmit.

Gyökerestül felforgatták az életét sylvia plath levelei a kedves „mum”-hoz, ezt azért mégse, az illúzióknak az a szörnű bizonyítottsága, sylvia, sylvia, kész örülség volt így beleszédülni abba a kapcsolatba egy mindennapi férfival és egy nem mindennapi költővel, ennyire siettetni a boldogságot, a sajátodat és másokét, ma már tudjuk, itt ülünk a konyhában, mindenki egy csipetnyi önérzettel gyón meg saját magának, de a lényegét elhallgatja, ne fájjon.

Sűrögsz-forogsz a saláták és tálak körül, válladról le-lecsúszik a ruha, lezser indiai divat, este hét óra van, már teljesen besötétedett, a gyerekek pizsamában, a PlayStation nem henyél, gördeszkások a lejtőn, ahogy mi a hullámok között, az élet érdes nyelvével nyalogat minket szüntelenre, a saláta az asztalon, a csirke a tálban, a nyál összefut a szájon, gyertek enni!, kiált fatima pattogó hangon.

Hát, drágám, ezt jól kifőzted magadnak, ezt a földi paradicsomot, ezt a férfit a hátad mögött, ezeket a gyerekeket – egyforma szemek, egyforma fülek, egyforma hasak –, ezt a legszűkebb családi kört. És se velük nem tudsz meglenni, se nélkülük. A kis kezecke kétszer rajzolja át saját körvonalait, festékkel takarod el a behavazott részeket, azért még elvagy, de az energiád már nem elég arra, hogy szublimáljon, leránt a földre; számolni tudsz, ezért úgy döntesz, nem hagyod el ezt az aranykalitkát, megjátsszod, hogy nyugodtan élsz, habár körülötted mindenki tudja, hogy ez egy faragatlan fickó. A mód, ahogy a pénzt adja neked, mintha ő maga részt se venne ebben, minden nap a nők legutolsóbbika vagy, egy pénztáros.

És te, kedves másik nővérem, tudd meg, hogy a fehéreneművel nem védesz meg semmit, főleg a saját öntudatod nem. Nincs egy rendes melltartód, ezért érzed magad alacsonyabbrendűnek. Istenem! Ez a szarkaláb is e pár hét alatt nőtt a szemed köré: évek elteltével újra megtalálta magad a munkában, drága kollégáid viszont egyszerűen nem vettek észre téged. Na, még egyszer: húzott szoknya, megemelt láb és fenék, kacéran a fül mögé tűrt haj, lereszelt körmök – s hozzá az a melltartó... Hegyes, csúcsos, megbízható. *(Én semmit nem kérdezek, te nem válaszolsz. A víz sokáig duzzadt, mire a malomhoz ért.)*

El a kezekkel ettől az üsttől! Vagy mégse, de akkor is megfulladsz benne, megsülsz szép ropogásra, kellemetlenséget okozol magadnak és másoknak is; menekülj, menekülj az erdőbe, eltévedsz magadban, mocsárba süllyedsz: elfogni Tracy tigrisét a hivatalban ugyanaz, mint elfogni otthon Tracy pudliját. De ha

nem akarod állandóan villogtatni magad előtt ezt az északi fényt, csak járkálni kell a hosszú folyosókon, és gyűjteni a harag felhőit a sarokba, az emberek fölé, feladni a kommunikációt, elkerülni, hogy a teremtő megfricskázza varázslatos orrocskádat, minden elvárásodat darabokra vágni, akár a salátát a tálban... ne hidd, hogy a régi fotók úgyis bizonyítják, milyen szép voltál. Ez ön? – kérdezi az új kolléganő üde, ápolt ajkával formálva a szavakat a liposzómaréteg alatt: jesszusom, milyen ártatlan! És belerúg a legközelebbi kutyaiba, amely az elülső mancsait nyújtogatja felé. Ez a nő messzire el fog húzni mellettünk.

Szavunkba vág az okos sára, az a nő, akinek az első helyen kellett volna szerepelnie a katalógusban, nem a harmadikon, pontosan bizonyítja, hogy semmi értelme panaszkodnunk az életre, a zsebében friss tudományos címmel, címcsekével, címcsekécskével. Felmérte a politikai elitet, és terjedelmes munkát írt róla. A felmérés helyesnek bizonyult – a politikai elit tagjai megbocsátották, megbocsátják, meg fogják bocsátani. Most egyenértékűként ő képviseli a női nyilvánosságot. Ó, sára, sára, ez biztosan nem te voltál – ez az áldozati báránka, amely a fáradt forradalmárokat még fáradtabb vitaminokkal töltötte fel. Az ilyen jótét lelkeknek, kevésbé előrelátó szerencsétlenkének még mindig marad egy lehetőségük, amit úgy hívnak, Elite Model Look. Vagy az Elite harisnyagyár reklámlábát terhelő szédületes biztosítási összeg (mint tina turner). Vagy a gyengeelméjű tanácsadás a női orgazmus helyes átélésével kapcsolatban az *Elite* magazinban (valamiféle görcsből kiindulva). Nosza, munkára fel, depilálni, eltávolítani, reparálni, zsírtalanítani, kiéheztetni, hidratálni, melírozni, betanítani – és vacogtatni a fogat vagy ijesztgetni a mumussal. Kiépíteni a nem politikai elitet.

Sára fészkelődni kezd, szerényen elhallgat. Mikor a forradalmi Terefere során egy nőre sem emlékeztek, amikor csupa férfinevet kürtöltek szét (a feleségeikkel), legalább egy író nő neve azért megemlíthető, a Jerguš Lapin nem hétköznapi kalandjainak szlovák lejegyzőjéé. Helmut Kohlé. Al Pacinóé. És behallgat oda, ahol nem érdeklődnek sem őiránta, se más nők iránt. Természetesen, a történelemben.

És tánya. Mucuska, cicuska. Hogy mondta? Így mondta: az életem a szülői áldás nélkül elképzelhetetlen. És levonta a vitorlákat, visszabújt saját bódéjába. És tánya olyan, mint a banya, mert mást nem csinál, mint hogy degeszre tömi magát. Kétségbeesésében. Dühében. Értetlenségéből: nincs rá szükségük az aranyos gyerekeinek, nincs szükség a gondoskodására sem. Sem, sem... Tánya tehát megeszik még egy kis szárnyacskát vagy egy kis mellecskét, de lehet combocská is. Nem tudok élni nélkülük, ezek nélkül az egoisták nélkül. És már nincs sok ideje hátra. Teljes értékű életet akarok élni, megcsalás nélkül. A gyerekek oda-bújnak hozzá, nyalogatják a csontocskákat, amiket a kezében tart, nyalogatják az ujjperceit, s közben a Manhattan gyöngyházbólcsódal hallatszik.

Tánya ránéz sárára és senkit se lát. Sára ránéz tányára és ő se lát senkit. Az indiai fatima mindkettőjüket látja, és nem tudja, bizony, nem tudja, hogy a két igazság közül melyik illeszkedik a leginkább az élethez. Mi a jobb, lenni vagy nem lenni? Csakhogy: lenni annyi, mint nem lenni, vagy lenni annyi, mint lenni? Fatima gondolkodik, majd szétmegy a feje tőle. Már évek óta. Még nem jött rá. És szarkalábné, elbizonytalanodva a kétéves anyaműszak után, három melltartó

gólarányát latolgatja az asztal fölött. Comet Corsetteria Chioggia, fabrique en Italie, 75% poliammide, 15 % elastam, 10% altre fibre.

A szobából hirtelen előtűnik kamilla, az összes képernyő előtt ülő gyerek legyőzte az ő gördeszkását a képernyőn; nem nagyon ugrándozhat és nincs is hozzá kedve – a férjével jól megvannak. Tényleg? Akkor minek időzünk ennyit ennél a nőnél...! Megyünk tovább, minket a kellemetlenség izgat fel, a világ átláthatósága nyugtöz le. Kamilla eleven és egészséges, a kislánya eleven és egészséges, a férje eleven és egészséges, a szülei elevenek és egészségesek, az eleveségnek és az egészségnek valamiféle generációs láncolata ez, minek spekuláljunk tovább? A sorházak közül az egyik kis ház kamilláé és a férjéé, a kis házban van (az ő) mikrohullámú sütője és a (férje) izomerősítője, a munkába csak néha ugrik be, nem veszi el túl sok idejét. Mucussal közös számlájuk van, mindenki bevallja minden keresetét és jövedelmét, együtt spórolnak és gazdálkodnak, havonta kétszer szeretkeznek, kamilla nem túl sokat beszél, és ha nem beszél, akkor legalább nem is gondolkodik. Kamillával olajozottan megy az élet. Kamillával mindig jó volt élni, még maga kamilla se tudott róla, mennyire jó... olajozott, csak úgy csúszik... csak úgy.

És te, te legnagyobb szörnyeteg, te, aki állandóan itt károgsz, s úgy teszel, mintha jósnő lennél, te honnan – stb. – tűntél el?

Az üveggömbben timrava elbűvölő pestise rémít. És havazik. Ó, milyen finoman havazik, ha a gömböt a másik oldalára fordítjuk. A gömb koponyaként görög, görögös göncbe göngyölte magát, Übüként gügyög. A bulimiás Übüné golyvaszeme kiguvad. A maga fiktív terében megmentette, amit lehetett.

De nem lehetett. A tüzérek már lőni kezdtek. Az ártatlan szűzlányok vére elárasztotta a Mars mezőt.

SZENCI GYOPÁR ARANKA fordítása

A Jelenkor szerkesztői
és a Jelenkor Kiadó munkatársai
minden hónap utolsó csütörtökén,
ezúttal tehát november 27-én, 15 és 18 óra között
várják a folyóirat és a Kiadó munkája
íránt érdeklődő olvasókat, barátaikat,
a Jelenkor korábbi és leendő szerzőit
Budapesten,
az Írók Boltja (VI., Andrássy út 45.) teázójában.

A Góg-ciklusból kimaradt hat vers

(Sóhajtsunk, ne sírjunk...)

*Hogyan szabaduljunk meg e véresen üres napoktól,
a sekélyes, őrzítően szomorú alkonyoktól?
Mivel töltjük ki a szfv és a magány gőgje közötti teret,
a széltől cserepes ajkat, a zavaros s zavarba ejtő tekintetet...?
A remény talapzatáról szoborként csusszan le az alvó lelkiismeret.
Drágám, mindenütt hideg van, rémület, gúny és közöny;
a hosszú és fárasztó estékből érkező kedveseim
stricikkel szövetkeztek, barátságok borultak föl.
Egyedül vagyok, egyedül; ki hallgatja meg kiáltozásom?
A részeg magánya rosszabb a halott ember merev komolyságánál.
Nos, mivel, mivel töltjük ki e véresen üres napokat?
Csendesen perog a köd a városra. Esik. S megint este van...
Sóhajtsunk. Bírjuk ki sírás nélkül...*

(Borozás után...)

*Mennyi törékeny áldozat..., s egyik sem az én áldozatom.
Mennyi ingerülten elsuttogott bú –
azok sem engem illetnek! Az örültek bora
mégis másoknak, másoknak jó barátja...
S mi van az örökre elveszített kedvesekkel?
Egy voltam velük és ők velem,
a fájdalmas visszautasítás után csendben vagyunk.*

(Az éjfél ura...)

*Újabb remek nap, uram. Az ég gyűszűi lehulltak,
most valamennyi a legkívánatosabb nők túsarka alatt őrzöng...
Valaki szétrágtá a telefonkagyló zsinórját.
A fejfájásomból fejtörőket szerkesztettem, s ráaggattam őket*

Ivan Kolenič (1965): költő, prózaíró. Iparművészeti szakközépiskolát végzett, Pozsonyban él, szabadúszó. Több mint egy tucatnyi munkája jelent meg, *Korienky neviditeľnosti* (A láthatatlanság gyökerecskéi) című verskötet, illetve *Porušenie raja* (A paradicsom felszámolása), a *Mlčaf* (Hallgatni) vagy az *Ako z cigariet dym* (Akárcsak a cigaretták füstje) című prózakötetei. Egyes kritikuskok az úgynevezett „barbár” generációhoz sorolják, ő magánzónak tartja önmagát.

az állatkertek földalatti folyosóinak madzagjára;
elegem volt belőled, kedves, hisz tudod, de most hiányzol!
Már a búcsú utáni magány sem az, ami régebben volt,
a vége-hossza nincs orgiák hol vannak már!
A barátaim nem hívnak föl, a tartalékszeretőm, ha úgy teszek,
mintha hinnék neki, a szemével csal meg.
A karácsonyfadíszek kétségbeesésükben
összekoccaranak. A hó rá a tanúm.
Ha nincs mit dobnom a gőg perselyébe,
s a gyönyörű hisztéria hangjai közé sem tudok beiratkozni,
behallgatni a sötétbe – valóban botrány.
Nincs látogatóm, nem mondhatom: bocsássatok meg...
pedig e szót szívemben hordom...

(A gőgös...)

Azt mondják, üveg csörömpöl majd,
a káoszban testvér testvért akaszt,
megnyílik a föld, s a poklok rettentő sistergésében
kezed tördelni sem lesz időd.
Bocsáss meg, Uram, a gőg hitetlenné tesz...
A harmadik kakasszó után
feltámad elveszett kedveseim legszebbike,
alágyújt a kávéfőzőnek, befonja haját,
s gyermekkorunk pirkad hangjában.
Mikor asztalhoz szólít bennünket, a világ egyetlen
gyönyörű, örült utazás lesz. Boldogok leszünk megint...

(Még...)

Az árnyak ideje van,
s ez jó. A dallamok rózsaszínűek,
árnyékban feketék... Az árnyak közt kétségbeesés fogan,
s a kertbe már csak a gyermekek mernek kimenni...
A sötétben álmos autóbusz ébred,
műszakba igyekvő szomorú férfiakkal van tele,
harapós asszonyaik egyenest a szívükbe rikácsolnak:
„Az ilyen élet kutyának való,
legszívesebben borotvapengét nyelnék...”
A tömeg esőben ázik.
Esik, az áruházak teteje csendben fénylik.
A lelket a harag, az ingerültség kíséri.
Falakként járunk-kelünk: barátnőm

törékenyen, s a hallgatásomtól az idegösszeomlás határán,
én pedig zsebre tett kézzel. Augusztus vége.
A szél erős, erős a fájdalom is,
szakadék csak bennem jajong.
Ferde falakként osonunk,
nemünk az ágrólszakadtak neme...

(Mi vár még rám?)

A vér eleven s tiszta.
Bepatakzik a kulcslyukakon
s a fűtetlen kunyhók félig nyitott ablakain.
S mi vár még rám? A halál (az egyik olyan, mint a másik),
s én mint a legszerencsétlenebbek közül való:
mi, nyomorultak, legalább kegyelemért könyörgünk!

TÓZSÉR ÁRPÁD fordításai

I V A N Š T R P K A

Kvintett

1. A bohócok égetése után

– akció és komplitás (a költészetben
semmi sem izgat jobban)

az ablakmélyedésben (trobar clus?) könnyeden
támaszkodva (pucér könyökkel) a kimondhatatlan válasz
kőkönyökére

Ivan Štrpka (1944): költő, szövegelő, esszéíró, prózaíró, főként spanyol és portugál nyelvből fordít, irodalmi-kulturális publicisztikát is művel, a *Romboid* című folyóirat főszerkesztője, a 60-as években alakult Osamelí bežci (Magányos futók) elnevezésű csoport tagja. Több mint egy tucat műve jelent meg, a 90-es években kiadott versköteteiből kiemelkedik a *Rovinsko, juhozápad. Smrf matky* (Síkország, délnyugat. Az anya halála) című, illetve a *Medzihry. Bábky kratšie o hlavu* (Közjátékok. Egy fejfel kurtább bábok). Prózaí művei közül jelentős a *Rukojemnik* (A tüssz) című regény. Költeményei a kortárs szlovák költészetet bemutató minden jelentősebb antológiában szerepelnek. Pozsonyban él.

hidegen mint egy csecsemőszájú
hóhér (a láz peremén
összezárt ajakkal)

lassan csonttalan élő porrá
rajzolom át magamba
a fűbe (hamuvá) perzselt szürke kört,

fadarab nélkül, szétolvadt csörgő nélkül:
az önmagába szüremelő kérdés néma körét.
(Ki kérdez? Ki nem válaszol?) Ki

fintorog? A máglya
bohócégetés után
üres:

a szent helyek kifehérednek.
És a tükör fénye lapos
(senki se lép már belé)

az ablakmélyedésben (trobar clus?) könyökkel
könnyeden támaszkodva a léγκönyök
árnyára (melyben egy lehetséges
csont virágzik halkán).

2. Hüpnosz: üres játszóterek

– és mindeme dolgok még
a beláthatatlan udvarocskák
(trobar clus)
játékától érintetlenek:

támadni, áttörni
behatolni a fölizzított kemencébe,
beavatkozni (a zúgó, üres
síkokon) ész nélkül az utolsó vonalig –

a harcosok tavalyi hava
(nem akar elolvadni)

valami lassú és kitartó özönöl
(valami ragacsos és finom): (izzadtság és méz)
a sápadt álommal teli
vörös játszótereken:

*csak továbbhatolni
a felizzított visszhangba*

*él az élben
torony a toronyban (tükrösen vetődik az
ég visszfényekre):*

*torony a toronyban (nem esik szét és
nem ég le): él az élben
soha nem omlik össze
(kiáltás és taps nélkül)*

*a nagy (üres) játszótereken
és az ágyakon, a lágy bőrre:*

*belevésődni, könnyen meríteni
bele az egész szagot (a küzdelem szagát) a visszahúzódo
alabástromba, a szétolvadó márványba
(túl jón és rosszon):*

*az első (meglepődött és
a lemeztelenítetteket is meglepő) cseppekig ahogy
a sima (könnyeden lélegző)
has felszínén élednek újjá
meleg patakokban.*

3. Ragyogó kilátás

*– last minute: kifizetődő
ha nem zársz semmit a tenyeredbe.*

*Az írás: torony, mely az összeomlás
határán nő (egész egyenesen):
egy maroknyi ködért.*

*Egy maroknyi ködért és a szerelem italáért
(elég)*

*egy maroknyi ködért és az italért (a testi hajlandóság
idealizálása test nélkül)*

*egy maroknyi ködért mindig elég
(egy erszénnyéért) a jósoknak is.*

4. Fáklyával, kora reggel

– és rögvest ébredés után (talán
reggel) átfogni mindent
egyetlen kézzel.

Úgy, mint a mázoló, aki
a folyosók végzetetlen szövevényét kitartóan
festi fehérre (egészen az
első kacagásig).

Mint férfi (aki összpontosítva játszik
az üres játszóterek közepén)
a labda égető érintését zárja tenyerébe
mígnem kicsap belőle
a láng.

5. A festő felesége

a nap visszfényei (trobar clus?) csúsznak
a falon és a képen (mely lassan
szikkad): az aranyló gabona mély táblájában
peckesen halad a felfegyverzett lovas
egy erdőcske matt pereméig; valami
homályos és sötét vánszorog a nyomában:

csak ülsz hallgatagon (kissé
hunyorogsz): akaratlanul egy
pillanatra leteszed könnyű
tenyered (egy helyre, ahol)
a ruhád (szorosan) az öleden összeér:

forró és nedves: (és ez) számomra
egy világosan árnyalt üzenet.

CSEHY ZOLTÁN fordításai

PÍ DZSÉJ* FOTÓKÖNYVEIRŐL

Pí Dzséjnek hívjuk, amióta csak betette a lábát a műhelybe. Rendre hórihorgasan, lomhán, nyúl szemekkel jött ki hosszás éjszakázások után a sötétkamrából, hogy napközben a kurátoroknak mutathassa meg a fotóit, akik már úgyis ki voltak készülve sok más művész vegyes minőségű munkájának céltudatos elemezgetéseitől. Pí Dzséj megragadta őket. Soha nem mondott túl sokat, de minden évben új és új fotókkal jelentkezett, a mennyiség mindig nőtt, a tartalom egyre összetettebbé vált. Javorik önkéntelenül halad a fotósorozat csapásain, a „gally” metaforáját bontva ki.

Könyveiben a szövegeket és képeit az alábbi megjegyzéssel köti össze: „aki az én könyveimet megérti, intelligens, aki nem, még intelligensebb...” A fényvel dolgozik, absztrakt szimbólumokba olvasztja a tereket. Minden könyve szubjektív vallomás: „Nem tudnám jellemezni a könyvet... alighanem minden héten és hónapban mást hoznék ki belőle.” Inkább a szabad interpretációnak engedi át a teret.

„Kicsoda Peter Javorík? Rövidebben Pí Dzséj. Nos, egyelőre csak annyit tudok, hogy vérprofi... Az általa olvasott szövegek lenyomatai életmódját is feltárják előttünk. Minél többet tudunk ezekről, annál több történet hőségnek képzelhetjük... Látjuk magánéletének epikriziseit: nyilvánvaló, hogy a világ fényének első megpillantása óta lenyűgözte őt a fény.” (Vladislav Duris Gbelanyból)

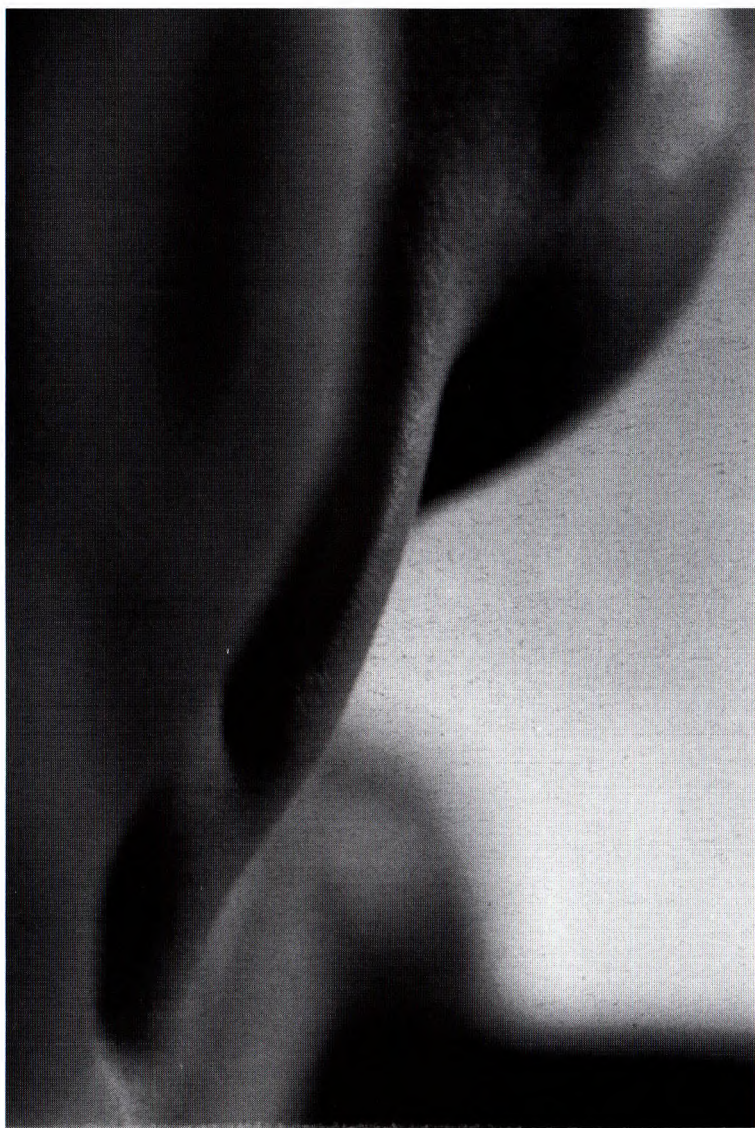
Könyv mint objektum, fotó mint könyv – fotografikus szobrászat. Minden fotográfusiskola számára egyértelmű kihívás. Ám korántsem megcélzott program, s jobbára a megfutamodás kudarcával végződik. A fotó mint könyv és a könyv mint objektum utánózkodhatatlan eredeti vállalkozás, anélkül, hogy mindez a kiállítási terek rovására menne. Könyvként sikerrel bemutatott fotókat idehaza még nem is láttam. Az utolsó villanás „Az Év Legszebb Könyve” verseny (A grafia hónapja, 2000), ahol feltűnt néhány váratlan objektum, s arra ösztönözte a bíráló bizottságot, hogy beiktassa a „művészkönyv” kategóriáját. Térbeli műalkotás, mely nagyvonalúan plasztikaként is kivitelezhető.

„...a vádolt: Peter Javorík ... bűne: hidegvérrel egy ártatlan tárgyra szegezte fegyverét és meghúzta a ravaszt (működésbe hozta a kioldót). A fénylővedék kegyetlenül találta telibe a kiszemelt tárgyat. Az áldozat a másodperc tört része alatt dermedt mozdulatlaná. Mozdulatlanul vetült rá az érzékeny filmre. Hát, nem semmi ez sem. A szem se rebben. Mintha maga León vagy Nikita tanította volna be. Tettét nem bánta meg. Sőt hencegett, hogy még más leendő áldozatok is vannak a listáján. Visszaeső. Nos, mi közöm mégis mindehhez? A vizsgálóbíró hozzám fordult, s arra kért, hogy segítek összehozni a pszichológusi szakvéleményt, lévén a társadalom peremén olykor összefutunk. Nos, hogy is kezdjem?” (Vladislav Duris Gbelanyból)

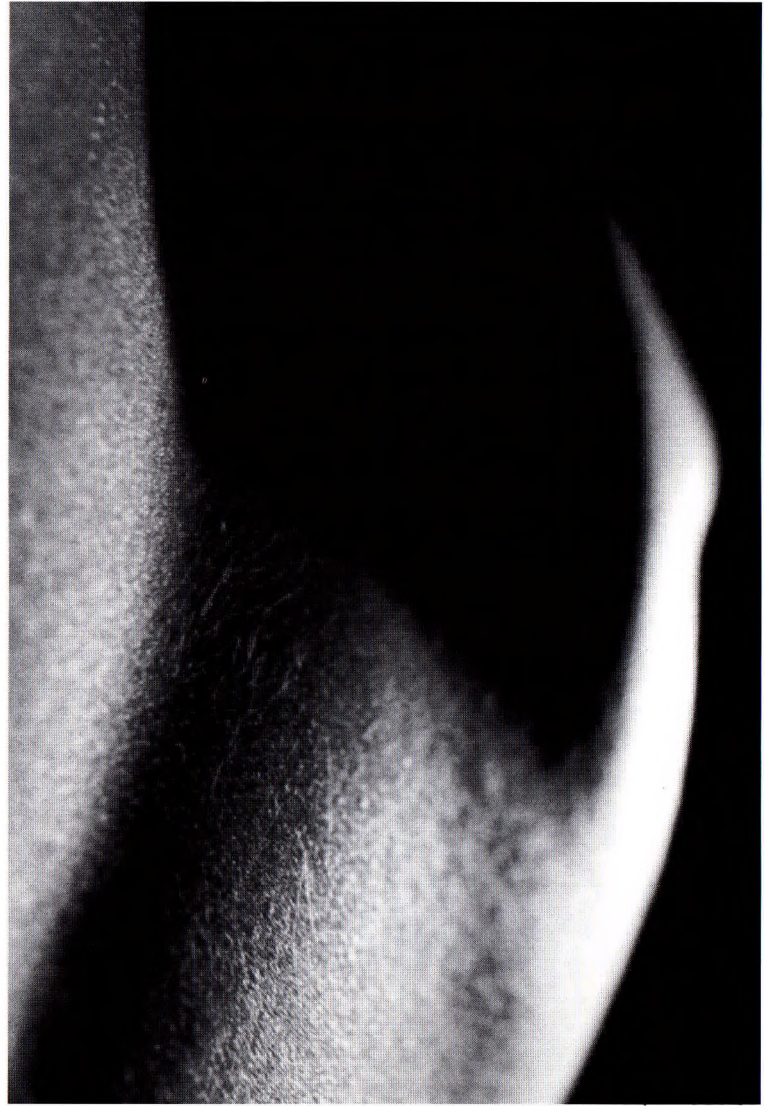
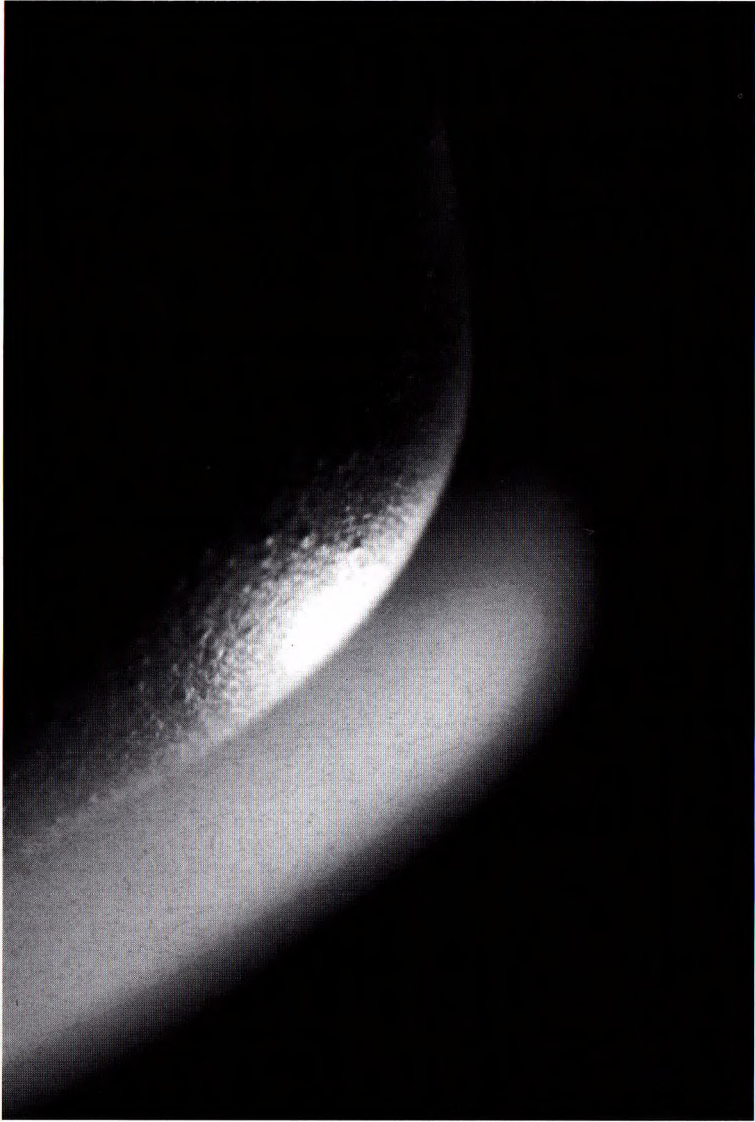
* Peter Javorík 1982. április 10-én született Zsolnán. A kassai iparművészeti iskola növendéke (fotográfia szakon). 1998-tól szerepel kiállításokon, versenyeken, dolgozik fotós műhelymunkákban. 2000-ben részt vett a fotóhónap rendezvénysorozatában meghirdetett „Legszebb Könyv” című nemzetközi pályázaton. 2001-től Prágában él, szabadúszó fotóművész. Fotósorozatai könyv alakban: *Odlomená haluz* (Letört gally, 2000. január), *Lietajúca haluz* (Röptülő gally, érettségi szakmunka, 2000. május), *Sediaca haluz* (Ülő gally, 2000. augusztus), *Oslobodená haluz* (Felszabadított gally, 2001. május), *Hlbiny haluze* (A gally mélységei, 2001. május), *Epigrafity* (2002. január).

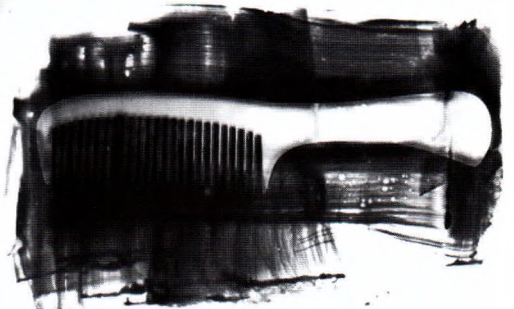
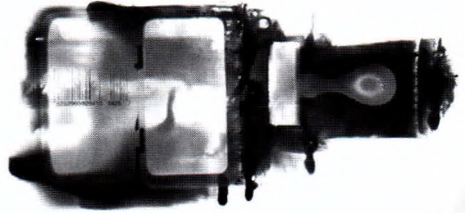

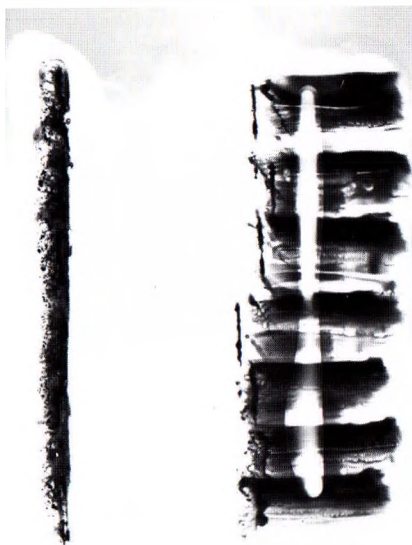

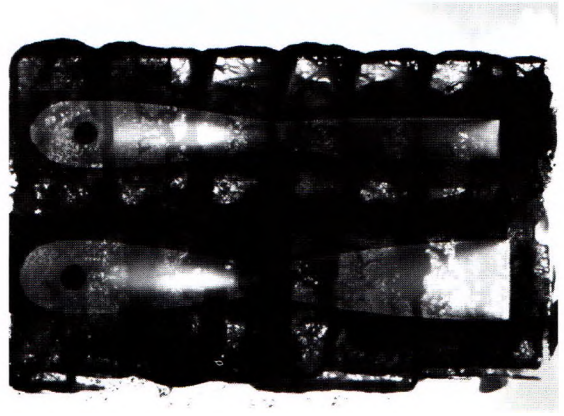
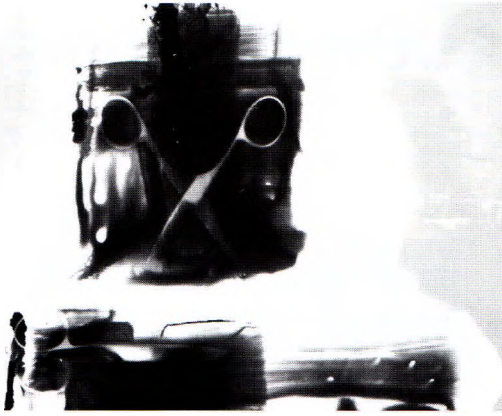

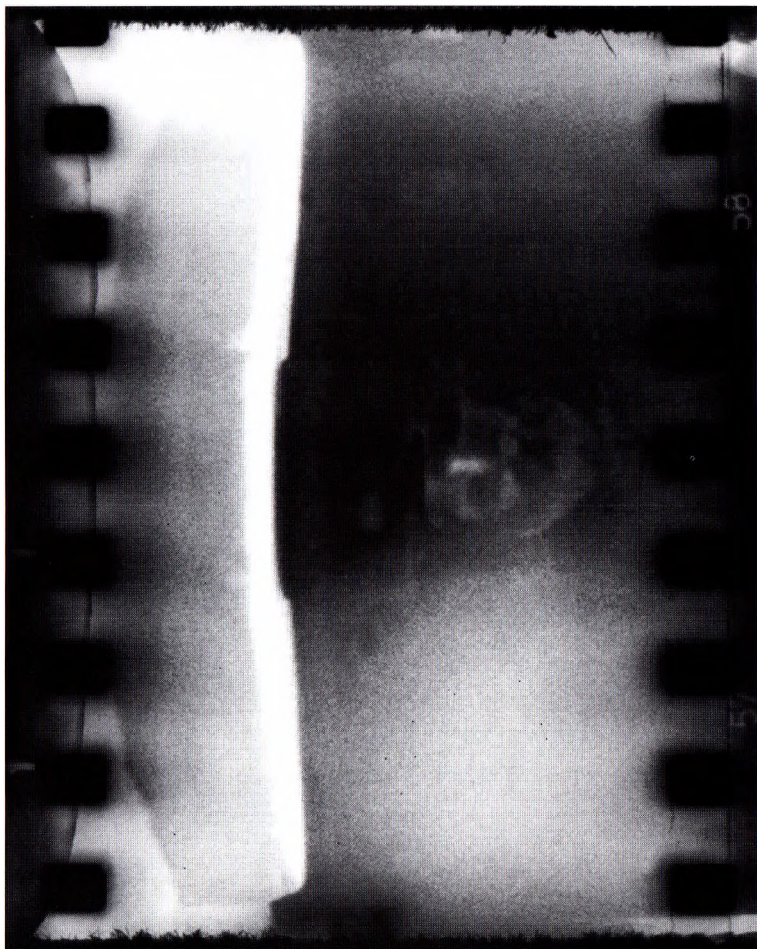
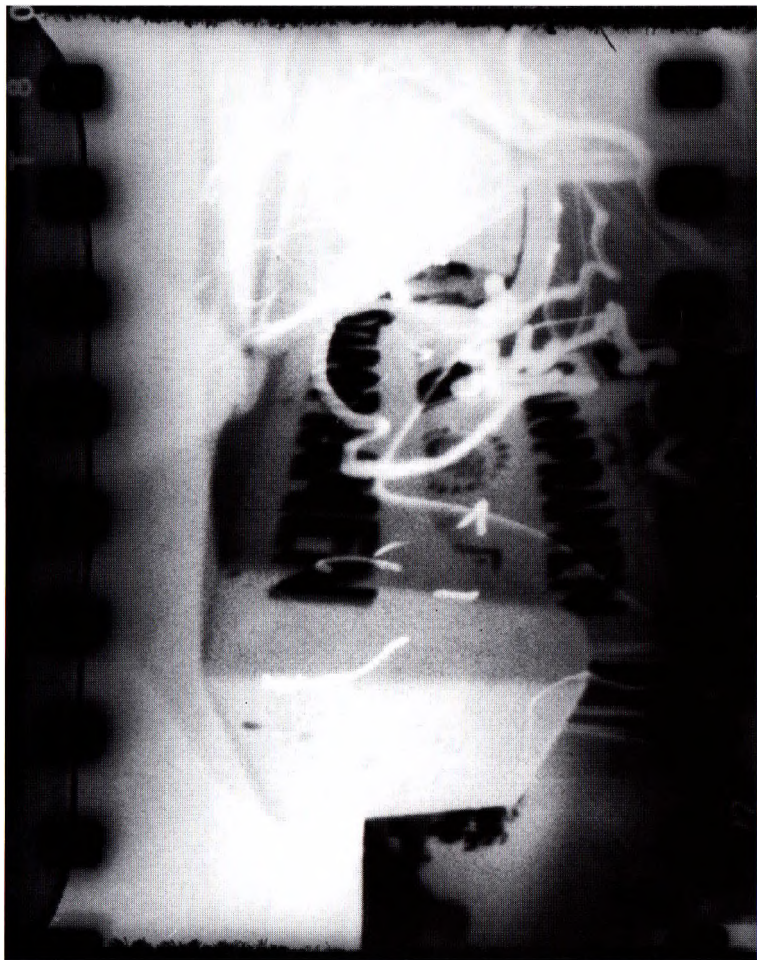
PETER JAVORIK - OSLOBODENA HALUZ

Kedves Pí Dzséj,

szívesen elbeszélgetnék veled a fotókönyvedről. Senkit sem ismerek, aki ilyen fáradhatatlanul alkotná meg történetciklusait, mint te. És aztán hozzálatna a ragasztgatáshoz. Emlékszem még, milyen féltéken jelentkeztél „Az Év Legszebb Könyve” pályázatra két évvel ezelőtt. A két vékonyka, ám őszinte képkönyv tetszett Ernestin Rubennek is, aki hektikus lelkesedésében kiabálni kezdte: „This is wonderful!!! This is a REAL photography book!” Tudom, nem beszélsz sokat, inkább nagy könyveket ragasztgatsz össze bizzarr képeidből. Tudom, hogy akkor sem beszélsz, amikor a meg nem nevezett iskolák vizsgabizottságai faggatnak. Ennek ellenére küldök neked pár kérdést, a válaszokat úgyis felülbírálom – lehetsz akár pontatlan is. Szeretem a fotóidat.

Köszönettel: Lucia Benická

LB: – A könyv lényegében kezdettől kíséri végig fotós pályafutásodat. A fotók mellett saját verseidet is tartalmazza. A történeteket a képekkel összejátszva alakítod ki. Mit jelent számodra a fotókönyv?

PJ: – Rengeteg munkát többféle médiummal: a szöveg ugyanúgy része a könyvnek, mint a grafikai elrendezés vagy a kötés. Mindennek egységes egészzé kell összeállnia, hogy létrejöhessen maga a könyv. Ebben a kontextusban a fotót képzőművészeti eszközként fogom fel.

LB: – Könyv mint képzőművészeti, esztétikai jelentéssel bíró tárgy. Emellett néhány önálló ciklus, mely érzéseid, vágyaid – gyakran szarkasztikus – kifejezésére szolgál. Hogyan hozod össze mindezt, és melyek a legkedvesebb elkészült fotósorozataid?

PJ: – A legkedvesebb ciklusom a legfrissebb, az EPIGRAFITY című. 2002 januárjában keletkezett. Itt minden a helyén van. Minden könyvem más – grafikai, fototematikus értelemben is, de a designjuk is eltérő. Mindegyik közel áll hozzám, mindegyik egy-egy élet-és alkotókorszak, fejlődésszélium illusztrációja.

LB: – Önálló fotóskönyvek létrehozása meglehetősen munkaigényes feladat – kópiánként dolgozol?

PJ: – Egy-egy könyv elkészítése 2-3 hónapot vesz igénybe az ötlettől a gyakorlati megvalósulásig. Ez főként manuális munka, átszámítva mintegy 100 órányi, ebből 20 órat a chemoprén ragasztóval dolgozom. Az első kísérlet mindig a legjobb, a második technikailag 50 százalékkal rosszabb minőségű: sokkal szívesebben maradok tehát az egyetlen változatnál – ez amolyan különös bibliofília (és olyan jó érzés, amikor ilyen inyenccé válhatok... de ez csak amolyan tréfa...). Egy évben maximum három új könyvet fejezek be. Legfrissebb könyvem, az EPIGRAFITY csakhamar nyomdába kerül, kis példányszámban fog megjelenni – ám egyelőre csak ebből a könyvből készül majd több példány.

LB: – Mondj valamit legújabb művészi terveidről, törekvéseidről, álmairól... Szükszavú szerzőnek ismernek, aki inkább cselekszik, mint beszél...

PJ: – A legújabb képeim provokatívak – elvont grafikus fotográfiák összeházasítva a tipográfiával. Egy új könyvön is dolgozom, ám se címet, se időpontot nem tudok mondani. Hetet-havat összehordani nem gond – nekem az a fontos, hogy a munkám beszéljen helyettem, és mindent elmondjon rólam, amit el szeretnék mondani. Ez így is van, azt hiszem, ebben a vonatkozásban fölöslegesek a szavak. A lényeg a szótlán nyugalom, hogy a néző ráhangolódjon. Az álmaim? A fényképezéssel függenek össze – pillanatnyi álmom, hogy végre bejussak az opavai Sziléziai Egyetemre.

LB: – Az utolsó évedet töltöd Prágában, hogyan hat ez a metropolisz a munkáidra, és hogyan érekeled egy ilyen ingergazdag vizuális környezet inspiráló hatását?

PJ: – Prága varázslatos város, itt minden megtalálható, inspiráció is van bőven: művészi, zenei, színházi. Leginkább azt figyelem, mi is zajlik a közvetlen környezetemben: a

kortárs kultúrát. Igyekszem elkerülni mások utánzását, vagyis egész Prágában, és nemcsak ott, a kimondhatatlan dolgokat kutatom, illetve mindent, ami *más*.

„A röpülő gally az ülőből alakult ki, egyszerűen úgy, hogy letördelték, és a fa koronájából a földre csúszott. Ha a nagy Dzséj is leesne néha – természetesen a magasból a földre –, a röpülő gally ismét fölvenné a magasba. Érzem, hogy könyvcínek első tollai őrzik a test melegét, és néha bizonytalanokodva meg-megkísérlik a repülést is...” (Vladislav Duris Gbelanyból)

CSEHY ZOLTÁN fordítása

Kedves Jelenkor-olvasó!

Köszönetet mondunk mindazoknak,
akik 2002-ben személyi jövedelmadójuk egy százalékával
lapunk működési költségeihez
– 65.339 forinttal – hozzájárultak.

Identifikáció

Folytatni de hogy s mit is
a falhasadékok akár a pókok másznak szét
az elszórt homok felszáll hogy eltűnjön
a fél kémény féllábú gólyát csalogat
az éjjeli kandúr képtelen tájékozódni
a megváltoztatott történetben
A helyek időlegesen foglaltak benne
a házak az utcák a városok
egyszer csak szétszélednek mint a verekedők
A tükröket beállították
ám a csillagok munkája főleg
a folytonosság váratlan összeomlást mutat
mintha mindent csak
egy testre simuló hófehér
esküvői vagy temetési ing menthetne meg
és egy álom mely nap mint nap érted könnyörög
hogy aztán az ördög súgjon belőle
Aztán miféle reggeli rátaposás
a tea egy sziget zöld körvonalait lúgozza ki
az emlék világos és változatlan
és a falhasadékok akár a pókok másznak szét

Az élesség mélye

A szilveszter sose mérföldkő
érvel a meglágyult szikla
a süket vízesésnek
ám az ő időntúli vize
túlfolyik minden számlán kimutatáson
A szilveszter nem tévedhetetlen meggörbítője

Miroslav Brück (1964): költő, négy verskötete jelent meg (pl. *Nočné ostrovy a iné záchrany – Éjjeli szigetek és más menedékek*), folyóiratban prózái is napvilágot láttak. Nyomdászként dolgozik, szülővárosában, a morva-szlovák határ térségében lévő Szakolcán él.

*a megmerevedett éveknek és századoknak
veti föl egy sokatmondó templomi freskó
A szilveszter üvegzászló
a bankárok számára hogy számoljanak
a gyilkosok számára hogy célozzanak
a futók számára hogy szaladjanak
a megfontolt férfiak számára
csak született illem az ébrenlét
A szilveszter hosszú nap rövid éj
cseng az üveg és csöppen a vér
a mérföldkő véletlen pátosztalan határ
tenger megváltoztatta szemed
fényidegen tenyér éjjeli érintése
egy remete éleslátásának elszántsága
még a színtelen kanyarokban is*

A legszebb évek

*Ne add fel
a kezdet és a vég úgyis adott
miközben
szerző szerzőt interpretál
kritikus kritikust analizál
az emlékezés minduntalan az emlékezésre hivatkozik
a fa lényege és a kiátkozotté
semmitmondó hamuvá redukálódik
Olyan ez mint egy bordal
egy ütött-kopott asztal körül zengett
az elhagyott nő elhagyja férjét
a férfi elhagyja önmagát
az ajtón bizonytalan lelkének
megnyugtatóására
egy póráz hintázik
a legfinomabb selyemből fonták
A kezdet és a vég ismét
tragikus tévedésbe esett*

Az eső misztériuma

Moldva esővel mérgezett habbal
és semleges élményekkel teli
a kardinális megszokásból rátérdel a vízre
a világ már úgyse lesz jobb
elégedett hajléktalan szunnyad el a toronyban
azt álmodni amit ő
A Neruda utcán megyek fölfelé
mintha fönnyel megnyílna az ég
az üres régiségbolt varázsgömb
mely csillagot és vágyakat idéz
a huzatban röpködő macska
dermedt akár egy múmia
A Bonaparte kocsmában a felakasztott karabély alatt
flörtölnek üzletelnek ígéretnek
ettől függetlenül folyik a sör
a tarka kövezet fel-felugrik a víz alatt
és az esővel tele Moldva
ösztönösen a nyomunkban

Kubista tárlat

Azért jössz hogy elrepülj
a papír fokozatosan feltápáskodik
lágyul akár egy nagyvárosi nő
a kollázsok egyenest az ölben pattannak szét
paradicsom és pokol egy folyosón
a felszabadított illatok radikálisan
változtatják a habozó
feltalálók és generálisok álláspontjait
A tengerparti lány érzékeny ketyeg
a száj vitorlásával
az elkötött bor egérutat kutat
egy másik lány leveti trikóját
felirata: soha
négyzetletű emlői sztoikus krónikások
nézőpontjait keretezik
és a józan papír
kitart szögletes alakja mellett

CSEHY ZOLTÁN fordításai

Az olvasó

1

Tudjuk, hogy a költőnek újjá kell születnie az olvasóban. De hogy miképpen születik újjá, azt nem tudja.

A mag alakja nem árulja el a virág alakját.

Az olvasás árufelhasználás. Mi indokolja az árufelhasználást? A szükséglet.

Miért igénylik az emberek az olvasást. Miért függenek egyesek olyannyira az olvasástól, mint az alkoholisták az alkoholtól.

Az irodalomtörténet a történelem jellegzetes része.

Az irodalom történelmet produkál.

Az olvasótömeg emberketömeg, mely a történelem alapanyaga. Seregekben harcol, kenyeret vásárol, többletértéket termel, nemz és szül.

De: a tömeg mindenekelőtt a kisebbségek olvasztótégelye.

A legkisebb kisebbség az egyén.

A matematikusok elemeket és részhalmozokat különítettek el. Az ember egyszerre elem és részhalmoz.

Olvasás teszi az olvasót.

Már a könyvvásárlás is kreatív. Ha millió homunculus vásárol könyvet, az már bestseller.

A bestseller mivolt könyvtulajdonság: a fogyasztói mivolt terméke.

2

Miért olvasol szenvedélyesen? Nem tudod. Miért tetszik jobban Zuzka Jankánál? Nem tudod. Miért kellemes dörzsölgetni az arcod, ha valamin eltöprengsz?

Nem tudod.

És így tovább.

Számos „természetes” jelenség létezik, okuk ismeretlen: minél természetesebbek, annál ismeretlenebb az okuk, és annál kevésbé tudatosítod, hogy nem ismered az okukat.

A „természetesség” szűznemzéssel szaporodik, vagyis nemcsak hogy nincs szüksége rá, de nem is viseli el a magyarázatásokat.

Irodalmi közege természetes. Tolsztoj nyilvánvaló, akár egy tavaszi gesztenyefa-virágzás. Hviezdoslav olyan természetes, mint hogy Pozsonyban folyik a Duna. Nincsen Pozsony Duna nélkül.

Ami természetes, önmagától nő. A réten apró, gyöngye fák nődögéltek vagy két évtizede. Ma szilaj, fiatal fák, a rét pedig kész liget. Nahát, változás, a természet munkálkodik.

Ivan Žucha: prózaíró, pszichiáter. Ez idáig csak folyóiratokban közölt. Novelláskötete a Drewo a srd kiadónál megjelenés előtt áll.

Irodalmi gondolkodásodba belegyökerezett: Calvino, Eco, Michaux, Fontane.

Fontane? De hisz Fontane régi. De a régit is fölfedezzük olykor.

A régi és új át- meg át- és körbe- meg körbenövi egymást, akárcsak egy erdőben.

3

Az irodalom teremt meg téged, és te teremtetted meg a magad irodalmát.

Lermontov verseit olvasod, kialakítod a magad Lermontovát. Lermontov a te introjekciód: apád, első szerelmed, öreg cimborád.

Az introjekciók összedolgoznak. Hamlet találkozik Ivan Karamazovval. Felnevelnek. Ha nem létezne Kosztya Levin, nem lennél teljesen azonos mostani önmagaddal.

Hatalmas, élő könyvtár vagy. A halott könyvtárakkal ellentétben szövegeid folyékonyak, keverednek, áthatják egymást.

Féktelenül olvasol, ahogy az alkoholista is féktelenül vedel, vagy ahogy az utazót féktelen utazásvágy fűti.

Néha beleveszel az irodalomba, ahogy Livingstone veszett el Afrikában.

Ugyanakkor ízlések és atmoszférák fogyasztója vagy.

Ma Derridát olvassák. Márquezt. Kunderát.

Vagy Kinget, Steelt és Pilchert.

Néha felfedezed a különlegest. Godár.

Önkényesen fogadsz be és kiszolgáltatottan.

Roppant nehéz elkülöníteni az önkényt és a kiszolgáltatottságot.

4

Az irodalmi apparátus (a kiadók, a recenzensek, a kritikusok, az elméletírók) az egyházi apparátushoz hasonló, mely igényt tart dönteni Isten dolgaiban.

Az irodalom (végül is) transzcendens létező, holott immanens jelenésekben mutatkozik meg.

Úlsz és majszolod a szöveget. Michaux. A te közvetlen örömed úgyszólván végtelen közvetítést igényelt. A szöveg útja Michaux-éből a te fejedbe különféle lépések, felvetések, cselvetések folytonosságának látszik.

Hívő vagy, mindenfélet el kell hinned. A vallásos hívő nem érti hite teológiai finomságait. Ha ismerné azokat, talán a hitét is elhagyná.

Az irodalmi apparátus a maga tudatával és tudatalattijával bonyolult gépezetként működik. Nem tudod, melyek az irodalom „legújabb” motívumai és mechanizmusai.

Az irodalmi apparátus működtetői se tudják.

Ám a tudat tudatlansága és a tudatalatti némasága megakadályozza, hogy megfelelően használjuk, amink van.

Porból vagyunk és porrá leszünk. Ám a két porlét között az irodalom (is) elszórakoztat minket.

Egy kaland: a *Frustraeón*

1. Igen, igen, valamiféle totális irodalom, gondolja Ivan úr, valamiféle: de lám, milyen is: valamiféle.

Valamiféle de-kompozíciós, noha a „de-“ (-montázs, -konstrukció, -szenziabilitás, -mobilizáció) merő szélhámosságból álnokul szaporodó elemmé transzformálódik: akárcsak a nekrotoxin, mely mutagénné alakul.

Ivan úr becsüli a „valamiféle” szót. Teret ad neki. A térbe aura csempészhető.

A totális irodalom: *Maldoror énekei*.

A mi kedves, még mindig birkabégetéssel elkábított Felső-Magyarországon olykor mérgező virágok nyílnak, melyeket jobb, ha elkerülnek juhoscskáink és báránkáink is.

Míntha Párizsból hozták volna a magot. Vagy Milánóból.

Ivan úr totális szöveget olvas: *Frustraeón*. A szerző: Macsovszky úr.

A szöveg hermetikus. Kissé satirikus, kissé önmegtagadó.

„Ha beszélek, biztos, ami biztos, fintorgok is”, mondogatta gyakorta Ivan úr „önmagával folytatott beszélgetései” során. (Merthogy nem igazán van kivel elbeszélgetnie.) „A fintor igazolja, hogy komolyan gondolom, amit kijelentek. De ugyanakkor a kijelentés komolysága kétségbe vonja a fintort.”

„Csemege”, mormog Ivan úr, „valóságos csemege”. A *számárbórt* olvassa, és lám: Balzac szövegét, a banalitások és megdöbbentő észrevételek áradatát, a szövegfolyamat olvashatjuk (ahogy totálisan olvasom) „poszt-modernül”: „demontírozhatjuk”, purifikálhatjuk, egyéníthetjük.

A „csemege” egyéníti az ízlésészleletet.

2. Különlegességek, néhány hermetikus, vagyis hermeneutikusan ragyogó különlegesség birtokában vagyunk, mondja Ivan úr.

Mondjuk, Kovalčik és Buzássy urak szövegei.

Van bennük egyfajta rejtélyes, ión egyszerűség. Igaz, hamis egyszerűség. Mint amikor a parfüm felidézi a gyöngyvirágokat, melyek az orgonabokor alatt nyíltak a nagymamánál.

Nem könnyű megbékélni a művészet hamisságával. A költő vonít, mert túlságosan messze van a hold, miközben dolgozószobájában üldögél kényelmes papucsában.

Kovalčik és Buzássy szövegeiben úgy bolyonghatunk, akár egy mediterrán vidéken, eltelhetünk a meditációval, álmodozással, okoskodással, sőt, mindez még meg is feküdheti a gyomrunkat. A szövegek eléggé totálisak: poétikusak, drámaiak, tudósak, bölcsesletiek, teológiaiak, antropológiaiak, pszeudotudományosak.

Macsovszky úr a harmadik. Valamennyi közül a leghumorosabb.

Ivan úr a maga szakterületét, a lélekgyógyászatot „totálisnak” képzei: de-komponálnak, vagyis re-komponálnak.

Orvvadászként előkelő szakterületekre vadászik: a matematikára, a fizikára: ezek a szakterületek a folyamatok és entitások, a diakronikus és metakronikus struktúrák „totális” keverékei.

Könnyű gondolkodni, de *belegondolni* nehéz. Ez aztán – csakugyan! – kulcsmondát.

Macsovszky gondolkodik, gondolkodik, de – az ég szerelmére! – ki fog *belegondolni*.

3. Az új szavak új entitások, hála a lélek rátermettségének és hajlandóságának, hogy saját maga hozza létre önnön „lakosait”. A lélekben lakozik a szuper-ego, az árny, a nagymamám. Frigo is ott lakik? Gyakran. Laurel. Képzeljék: Maldoror! Vagy: Jevgenyij Anyegin.

A szavak kavicsok, köréjük képzí a gyöngykagyló a gyöngy különös szubsztanciáját. Asszociálgatunk, fabulizálgatunk, filozofálgatunk, fantáziálgatunk. „Mí” és „-gat, -get”, lám: két fényes pályát befutott lexéma.

Macsovszky úr sokféle nemzetecskével telepítette be, a maga *Frustraeónját*. Szubsztanciája önmagából és az irodalomból adódik (az ember egyszerre irodalom vagy, mondjuk, vegyüzem), és struktúrája a szavakból, amelyekre rábukkant.

Egy különös (igen: vegyük csak észre a különöst, és rájövünk, hogy nem is olyan különös: úgyesen meg lehet magyarázni) „véletlen” folytán a *Frustraeón* című könyv olyan könyvek és szövegek mellett találta magát, melyekben a neologizmusok és a neo-formációk olyan gyakoriak, mint a pitypang a réten. Michaux.

Tyúha, Michaux és a nyelv: rendkívül csodálatos téma. Ivan úr sajnálja, hogy nincs elég értelmezői energiája és türelme. A téma benyomások és álmok révén merül fel. „Michaux és a nyelv”.

Onkogenézis: új, ám elfajzott formációk kialakulása. A daganatok aszociálisak.

Körültekintőnek kell lennünk, hogy a lelkünkben ne képződjenek elfajzott formációk. Léteznek aszociális komplexumok és aszociális introjekciók is.

Ivan úrban feltámadt a gyanú, hogy a skizofrénia a daganattal analóg (vigyázat: nem is analóg, hanem homológ?).

4. Óvatosnak kell lennünk. Macsovszky úr ezt írta: „a struktúra ruptúrája”. A struktúrát többször is alárendelte a „ruptúrának”.

Ámbátor: a struktúra ruptúrák összessége.

Példa: a diagram a struktúra demonstrációja. A diagram vonalak összessége. A vonal pedig térbeli repedés.

A háromszög kiszakítás a térből. Ahogy a körvonal is. A hengerek is. A geometria a térbeli törésvonalak (ruptúrák) tudománya.

A „struktúra ruptúrája” annyit jelent: a struktúra strukturálódik.

Az idő például a struktúra strukturálódása.

A metanyelvek és posztnyelvek megalkotása a jelentések ruptúrája.

Ha valamit leírunk (például: „a struktúra ruptúrája”), akkor alighanem többet írtunk le, mint gondoljuk. Bízunk benne, hogy valóban többet írtunk le, mint gondoljuk.

Rossz, ha kevesebbet írunk le, mint hittük.

Ivan úr – ahogy azt nagy előszeretettel teszi – összekombinálja a *Frustraeónt* (a „ruptúrák” felhasználásával), mondjuk, Morgenstern szövegeivel, a *Följegyzések az egérlyukból*l, és még ki tudja, mivel: alighanem az időjárás ízeivel és illataival.

5. Ivan úr, az olvasó, a föld sójaként vette meg a *Frustraeónt*. Lelki humuszát gazdagítandó.

A lélek, mint ahogyan észleltük, megjegyezzük, humuszos szerkezetű. Élettel és életkéekkel tele, melyek egyszerre kölcsönösek és idegenek. A humuszban gének és mémek dolgoznak, lények és lényecskék, és ezek töredékei.

Dolgozik a szerencsés és szerencsétlen véletlen. Nem megvenni a *Frustraeónt* szerencsétlen véletlen lett volna. Fölmerülő esetek dolgoznak, minőségi ugrások, katasztrófák, „a struktúra ruptúrái”.

A könyv megvásárlása kezdeményezheti a „a struktúra ruptúráját.”

A könyv megvásárlása „életre szóló esemény” lehet: mint egy gyermek megszületése, a hitvesi hűtlenség vagy a tudományos fokozat megszerzése.

A „Frustraeón” (most létezik. Holnap már talán nem is lesz. A könyv jövője, akár a szerelemé vagy az elméleteké, bizonytalan.) a munkahelyünkön van, látható helyen. Kézikönyv. Föl lehet ütni, elolvasni néhány sort. Becsukni.

Ivan úr fölüti a *Frustraeónt*.

„A frusztronauta bárhol észlelheti a láthatatlanba való váratlan átmenetet.” (47. old.)

Ivan úr álmodik. Kissé (még) gyanakodva (is).

6. Macsovszky úr a „mindenütt” szót használta. Helytelenül, gondolja Ivan úr. A „bárhollal” helyettesítendő.

Ha mindenütt lenne egy frusztronauta, „mindenütt jelenvaló” lenne. De nincs így. A frusztronauták nem istenek. Csavargók és utazók. Nincsenek „mindenütt”, ám egyszer itt, másszor ott. Ha nem ismerjük mozgásuk törvényét, azt mondhatjuk, „bárho”.

A térben megszámlálhatatlanul sok a helyzet. A mozgás mindig („mindig”? Nem. Bármikor.) csak olyan helyzeteket vesz föl, melyek egy útvonalnak, azaz vonalnak feleltethetők meg. A vonal sosem tölti ki a teret. Az idő sosem tölti ki a teret. Soha nem használjuk fel valamennyi (lehetséges) helyzetünket.

Azaz: a frusztronauta nem tudja, hogy „mindenütt” (vagy „bárho”) láthatatlan is lehet.

Popper úr az individuális bizonyítékok megbízhatatlanságára figyelmeztetett.

Ivan úr rábizonyítja Macsovszky úrra, hogy pontatlan: ami által elhatalmasodik olvasói öröme.

Talán létezik olyan helyzet, melyben senki sem lehet láthatatlan. Még a frusztronauta sem. Talán létezik egy pont, amelyben bárki (bárki? igen: mivel a lények mennyisége megszámlálható) látható.

Megnevezi: ez a hely az esszenciális láthatóság helye.

Ivan úr nevet. Léleekben, önmaga számára láthatóan.

Nietzsche

1

Nietzsche, a nagy csábító, a posztmodern kígyója, elsősorban tanítványaira és tanítványocskáira hatott.

A bölcselkedés poétikussá vált.

A posztmodern jobbára stílus kérdése, mintsem azé, amiről írnak.

A stílusnak köszönhetően az írás fegyelmezetlen és ingerkedő.

Egy roppant, poétikus edénybe kerültünk, melyben egy posztvilág komposztálódik.

Posztmodern, posztkommunizmus, posztpolgáriasodás, posztvallásosság, posztstrukturalizmus, posztimperializmus, posztlét, posztvilág.

A molekuláris biológia, a kombinatorika egy válfaja, azaz (mondhatni) a poétika megalapozta a posztlétet.

Mindehhez kíván csatlakozni a mesterséges biológia, azaz az élő gépek tudománya.

A posztlét alighanem posztársadalmat alakít ki.

Lám: iskolás stílusban be is mutattuk a poétikus, realista, sci-fi típusú látomást.

Ki tanít bennünket? Nos, a kígyó: Nietzsche.

Minden valamire való diák meggyűlöli mestereit.

2

Fölingerel Nietzsche nagyképűsége, ahogy azonnal készen áll kategorikus kijelentések felsorakoztatására. Nietzsche egy hiperkompenzációs megalomániás volt: a kicsiség titkainak edénye.

Miért szégyelljük a kicsiséget. Még a nagy Nietzsche is szégyenkezett miatta.

A megvert ló átölelése: a világ utolsó pillanata: Nietzsche önnön rejtegetett Igazságába hatolt. Ebből a pillanatból sugározni kellett volna Nietzsche autentikus bölcsességének.

Kellett volna, de mégse.

Csodálkozom az emberi hiszékenységen. Befogadtuk a könnyedség, a táncolni tudás, az áttetszőség, a magasság és a távolság hírnökét.

Utánozzuk a stílusait: mind a romantikus-extatikus, mind a villám módjára megvilágosítót.

Nietzsche feltárta az extázis kaleidoszkópjaként mutatkozó élet valóságát.

Ezt kellett tennie: csupán ehhez voltak stílusárnyalatai.

Nem tudom türelmes Kantként elképzelni.

A hiperkompenzációnak köszönhetően a „hatalom akarását” a világ pozitívumaként értelmezte.

Hogyha magába nézett volna, mentegetőzéseinek sötétjébe, a hatalom akarását önvédelmi gesztusként fogta volna fel: mint egy halálfejes lepke szárnyain szálló figyelmeztetést.

3

A „máshogy nem megy” és a „mindig választásra kényszerülök” különös el-
lentéppár.

Ha nem tehetek mást, mint amit teszek, és ha a választás nem látszólagos
(ahogy a választások a parancsuralmi rendszerekben lenni szoktak), bármikor
dönthetek „másként is”.

Elképzelem, hogy döntök. Választanom kell. Ugyanakkor azt érzem, hogy
„máshogy nem megy”. Választok, vagy választanom kell, vagy a szükségszerű-
ségnek vetni alá magam. A választás stratégiáját elfogadhatom vagy el is utasít-
hatom. És erről is döntenem kell.

Vagyis a választás mindenütt-jelenválósága végtelen regressziót implicál.

A választást szétrágja a szükségszerűség: „máshogy nem megy”. Ha a vá-
lasztás fogócskájában kimerülve (azt választom, hogy a választást választom)
megpihenek, elfogadom saját végességem és kimeríthetőségem döntését: „má-
shogy nem megy”, akkor ez már azt jelenti, hogy nekem annyi.

Egy magasabb autoritás hatalmára hivatkozni önmagunkban azt jelentheti:
már nincs erőm a választáshoz.

Amikor Husz vagy Luther nem vonták vissza tanaikat, mivel máshogy nem
tehetek, fönről megtagadhatta volna őket egy erős szellem vagy lenn a gyöngé
test: az erő és gyöngesség különleges módon találkozhatnak.

És ez „a hatalom akarásának” lehetősége.

4

Az „örök visszatérés” azt jelenti: a világ megtagadhatatlan. A pozitivizmus elát-
kozottja. Minden negatívum (kritika, korrekció, erőszak, halál) csak színlelés.

A sátán csak látszatra sátán, az idő csak az idő látszata.

A „feltámadásra” várni képtelenség. A messiás, sőt még maga Nietzsche is
felesleges.

Nietzsche, aki hisz az örök visszatérésben, olyan, mint egy színész, aki üres
nézőtérnek játszik teljes odaadással minden este. Nevetséges.

Ha hinnék az örök visszatérésben, mozdulatlan rettegésben csendesednék el.
Kővé szeretnék dermedni. Érezném, hogy „tárgyasulok”.

Kisebb meditációs elvonulások idején, melyek úgy támadnak föl, mint az
őszi szellő a nyárban, valahonnan felmerül a kérdés: „Valóban nincs örök
visszatérés?”

Minket, kicsiket, az a meggyőződés örvendeztet meg, hogy a nagyok
kitalálmányai sem biztosak.

Ha valóban létezik örök visszatérés, akkor egyetlen mozdulatom sem igazi,
csupán egy ősmozdulat képe: akár egy színész fotója az újságban.

Nincs ősváltozat, csak kép van: mint Tom és Jerry.

Szerencsétlen Nietzsche, a kísértet.

5

Még a kicsi és gyöngé keresztények is, akik hisznek az Úristenkében, Jézuská-
ban, a Szűzanyácskában, Szent Antalkában (lám-lám: kicsinyítik a mennyecskét
és az angyalákat, fából faragott betlehemecskékben élnek, alacsonyan az istálló

díszteteteje fölött csillagocskák), táplálják magukban és kihasználják a hatalom akarását.

Kis akarat, kis hatalom: de a miénk.

Egy falusi iskola igazgatója akarok lenni. Névtelen feljelentőlevelet írtam a vetélytársamról.

Megvertem a fiam, mert elszakította a nadrágját.

Nem a hatalom extenziója, az intenzitása a döntő.

A szakaszvezető büszkébb, mint Napóleon.

Miško, aki egy szép kutyust rajzolt, elégedettebb, mint Cézanne.

Emberfeletti emberek nincsenek, és nem is lesznek. Nincs is rájuk szükség.

Mindegyikünk emberfölötti emberke.

Nietzsche is emberfeletti emberke volt.

Az emberkében benne rejlik az ember, az emberben az emberfölötti ember.

És ellenkezőleg.

Megtesszük, amit megtehetünk, mivel megtehetjük, amit akarunk.

6

Isten halott, gondoljuk, de ledöbbenünk. Isten valóban halott?

Isten nem olyan, mint egy tanár, aki kijön a tanteremből, hogy megállapítsa, a tanulók meddig bírják ki csöndben a jelenléte nélkül?

Nem más-e Isten, mint hisszük, és észre sem vesszük, noha észrevehetnénk, ha a teológusok és önmagunk kusza fantáziálgatásai nem zavarnának össze?

Miért is halt meg Isten valójában?

Miért izgatta annyira Nietzschét Isten halála?

Erre szolgál magyarázatul az az emberi, igencsak emberi mechanizmus, mely szerint mások megalázásával önmagunkat magasztosítjuk föl.

Isten képének arconköpésekor saját hatalmunk biztonságát fokozzuk.

Kimegyünk a térre, éjjel van, a csillagok privát távolságban ragyognak.

„Isten halott”, kiáltjuk el magunkat. Várjuk, mi történik.

A csillagok privát távolságban ragyognak. Nem történt semmi.

„Isten halott”, kiáltjuk el magunkat, majd háromszor ismételve: „Isten halott.”

Semmi se történt.

Úgy tűnik, Isten halott. Nietzsche nem tévedett.

Miért halott valóban az Úristen.

Hiszünk Nietzschének.

Na de mégis. Igen, de mégis.

CSEHY ZOLTÁN fordításai

LEVÉLVÁLTÁSA AZ IDEGENEKRŐL, NANUKRÓL ÉS BIZONYOS DOLGOK ÉRTELMÉRŐL

Helsinki, 2002. szeptember 8.

Drága Barátom!

Levelem elején a lehető legszívélyesebb üdvözlétem küldöm Helsinkiből, és a legjobbakat kívánom Neked. Helsinki olyan város, mely Prágával vagy Budapesttel ellentétben valóban sok időt és teret kínál az elmélkedésre, így végre lehetőségem nyílik írni neked arról, amit olyan esetenül próbáltam megfogalmazni legutóbbi találkozásunk alkalmával.

Azért írom Neked ezt a levelet, mert ebben a városban idegen vagyok, hiszen sem finül, sem svédül nem beszélek. Nem mintha panaszkodnék, éppen ellenkezőleg, az idegenség tapasztalata ugyanis kiválóan egybevág azzal, amiről írni szeretnék. Miről is szeretnék írni? Természetesen arról, ami már évek óta foglalkoztat, a művészetről. A művészettel kapcsolatban igen sok mindent elmondtak már, sőt, talán az emberi kultúrának egyetlen területe sincs, mely olyan nagy mennyiségű ellentétes nézet „megalkotására” ösztönözte, ösztönzi és, remélem, a jövőben is ösztönözni fogja az embert, mint éppen a művészet. Egyszer a természet utánzásának tartották a művészetet, máskor az érzések kifejezőjének, aztán meg tudásnak vagy világvízióknak, mely az embernek a társadalmi kapcsolatok rendszerében betöltött szerepétől függ. S ezzel ezeknek a nézeteknek valóban csak egy kis szeletét érintettem. Legyenek ezek a nézetek olyanok, amilyenek, bárki kiválaszthatja közülük azt, amelyik legjobban tetszik neki. Azt gondolom, hogy ha már úgyszólván annyi van belőlük, mi sem történik, ha én is újtára bocsátom a sajátomat.

Mikor Helsinki utcáit jártam, egy gondolat ötlött az eszembe Mukařovský *Az esztétika jelentősége* című szövegéből, amely engem már diákkoromban is foglalkoztatott. Mukařovský szerint (elnézést kérek a gondolat talán nem pontos parafrázisa miatt, ám a szöveg most nem áll rendelkezésemre, így kénytelen vagyok egyedül a saját emlékezetemre hagyatkozni) csak az esztétikai funkció, melynek domináns szerepe van a művé-

---

Peter Michalovič (1953): esztéta, irodalomtudós, szemiológus, egyetemi oktató. A pozsonyi Comenius Egyetem Esztétika Tanszékének tanára. Számos nemzetközi projekt résztvevője. A strukturalizmus és a posztstrukturalizmus kutatója. Számos német, francia, angol, szerb és magyar publikációja ismert. Válogatott tanulmányait magyarul *Az idióma keresése* címmel jelentette meg a Kalligram Kiadó 1997-ben. Pozsonyban él.

Pavel Vilikovský (1941): prózaíró, publicista, hosszú ideig a *Romboid* folyóirat szerkesztője volt. Angolból fordít. A 60-as években indult prózaíró-generáció egyik legmarkánsabb képviselője. Eddig kilenc kötetet adott ki, egyet Grendel Lajossal közösen. Első kötete után csaknem húsz évig nem publikált, 1989 után rögtön három könyvet jelentetett meg, s nyomban az egyik legjelentősebb szlovák prózaírónak kiáltották ki. Művei közül kettő is megjelent magyarul a Kalligram Kiadó gondozásában: *Az élet örökzöld hátaslova* (Večne je zelený..., ford. Mayer Judit) és *Az utolsó pompeji ló* (Posledný kôň Pompejí, ford. Hízsnjai Tóth Ildikó) címmel. Számos díjat kapott, a Vilenica '96 kitüntetéttje. Pozsonyban él.

szetben, képes az embert megtartani a mindenséggel szemben az idegen szerepében, aki például egy idegen városba érkezik úgy, hogy érzékszervei lesben állnak és érzékelését nem tompítják a mindennapi cselekvések sztereotípiái. Talán mindez ezoterikusan és értelmetlenül hangzik, ezért megpróbálok pontosabban megmagyarázni neked.

Gilles Deleuze *Bergsonizmus* című könyvében írja, hogy érzékelésünk nem a tárgy plusz valami, hanem a tárgy mínusz valami, miközben a mínusz alatt azt értjük, ami minket nem érdekel, ami például nem tartozik a gyakorlati tevékenységhez vagy a megismeréshez. Más szóval, csak azt látom és hallom, amit érzékszerveim kiválasztanak a világból, csak azt mondom, amit a nyelv mondani enged. E nélkül a szelekció nélkül egyszerűen nem tudnánk élni. Röviden, az a bizonyos bergsoni-deleuze-i mínusz az élet funkciója. Éppen azért, mert csak azt látjuk és halljuk, amit érzékszerveink a világból kiválasztanak, előfordulhat, hogy éveket, például munkába menet, egy szép homlokzatú épület mellett megyünk el, melyet észre sem veszünk. Miért? Röviden azért, mert ha munkába sietünk, csak magunk elé nézünk, nehogy valakit ne vegyünk észre, nehogy belebotoljunk valamibe (az ilyen akadályokból, ahogy azt nyilván saját tapasztalatból tudod, a mi Pozsonyunkban bizony elég sok akad, vagy netán (ez is az élethez tartozik, elnézést a feministáktól) a szép nőket bámuljuk (hál' istennek a mi Pozsonyunkban ezekből is elég sok van). Na már most képzelj el, hogy látogatóba jön hozzád egy azok közül az angolok közül, akikkel Londonban ismerkedtél meg. Ő, természetesen, nem tudja, mi fontos és mi nem, van elég ideje, és ráveszed téged, hogy kísérelj el egy pozsonyi városnézésre. Kényelmesen sétálgattok a házak között, egyszer csak az angol megáll, felnéz és azt mondja, hogy az a homlokzat gyönyörű. Felnézel, és tulajdonképpen csak akkor tudatosítod, hogy bár éveket arra jártál, csak most vetted észre, mikor egy idegen figyelmeztetett rá. S tulajdonképpen kezdettől ezt teszi a maga különféle módszereivel a művészet is.

Azt mondhatnánk, hogy a műalkotás úgy működik, mint egy elképzelt objektív, mely megragadja a világ egy szeletét. Ott van például a tájképfestészet. Mindig megpróbál megragadni egy tájat, ez nem kétséges, ám éppen azáltal, hogy *milyen* tájat és *hogyan* ragad meg, természetes módon felkínál a nézőnek egy objektívet, amely csak azt teszi láthatóvá számára, amit a művész látott és látni akart. Szemléltethetem is ezt egy jellemző példával, melyet Ernst Hans Gombrich hoz fel *Művészet és illúzió* című könyvében (és ezúttal megint csak a saját emlékezetemre támaszkodhatok): két művész példáját, akik ugyanazt a tájat festik a Derwentwater-tó környékén. Az egyik egy ismeretlen művész, és annak alapján, amit festett, azt mondhatnánk, hogy úgy festette le a tájat, ahogy azt egy „romantikus szemével” látta. A másik Csang Jü kínai festő és író volt, és nyilvánvaló, hogy ha nem is tudnánk a nevét, minden bizonnyal feltételeznénk, hogy kínai, mert a táj úgy van megfestve, ahogy a „kínai szem” látta. Ernst Hans Gombrich a két kép kapcsán azt állította, hogy a művész inkább azt fogja látni, amit fest, mintsem hogy azt fesse, amit lát. Kár, hogy nem tudom neked mellékelni mindkét tájkép reprodukcióját, hiszen a különbség annyira szembeötlő, hogy mindenfajta kommentár felesleges.

Nézni nemcsak képekkel nézhetünk, hanem szövegekkel is. Ebben az összefüggésben eszembe jutnak Robert Musil rövid novellái egy bizarr címet viselő könyvéből, az *Egy élő hagyatékából*. A cím kifejező, Robert Musil ugyanis nem szerette volna, ha halála után kiadják azokat a szövegeit, amelyekkel nem volt megelégedve, amelyek talán nem is voltak készek, ezért úgy döntött, hogy az arra méltókat kiadja egy ilyen bizarr című könyvben, s ami nem tetszett neki, azt megsemmisítette. Ebben a könyvben van például egy novella egy nevetni tudó lóról, vagy egy majomcsaládról, amely úgy viselkedett, ahogy egy átlagos emberi család. Elmesél még egy történetet a légyapírról is, vagyis valami olyasmiről, amit én, ahogy talán Te is, a gyermekkorunkból ismerek. A légyapírt, ezt a ragadós, mézszárga szalagot úgy érzékeltem, mint valamit, amit el kell kerülnöm, ellenkező eset-

ben beleragadhatna a hajam. Ám Musil ezt a légyapapírt (úgy emlékszem, hogy a könyvben egy *tangle-foot* légyapapírról beszél) teljesen másként érzékelt. A légyapapír számára az a hely, ahol minden percben drámai élethalálharc zajlik; ez a drámaiság például Lao-koónnak és két fiának a küzdelmére emlékeztet a kígyókkal. Ám ahhoz, hogy érzékeljük ezt a küzdelmet, meg kellene állnunk, úgy kellene tekintenünk a világra, hogy látószögünkbe kerüljön az a bizonyos bergsoni-deleuze-i *mínusz*, akkor tudnánk észrevenni ezt a drámai élethalálharcot. Még szerencse, hogy Musil egy azok közül, akik szüntelenül emlékeztetnek ennek a mínusznak a létére, gazdagítva ezzel a világot.

A művészetnek nem kell feltétlenül objektívként működni. Betölthet olyan szerepet is, mint például a mikroszkóp vagy a távcső, amely feltár valamit, amit saját szemünkkel nem láthatunk. Így például Jean Dubuffet informel képei egy mikroszkopikus nagyítást idézhetnek, mely különböző szilárd anyagok felületi struktúrájára emlékeztet.

Ha már a művészetet a mikroszkóphoz mertem hasonlítani, akkor nem állhatom meg, hogy ne említsem azt a filmet, mely valamiféle metaforája ennek a hasonlításnak. Michelangelo Antonioni *Nagyítás* című filmjéről van szó. A fényképész egy fotón valami gyanúsat vesz észre, s fokozatos nagyítással egy új világ tárul fel a szeme előtt, a mi ismert világunkon belül. A bűnözés világáról van szó, amely parazitaként létezik a mi világunkban, s amely időről időre lelepleződik. Egyebek mellett művészet által is, ám a bűnözésnek az a világa, amelyet a művészet mutat be, közelebb áll hozzánk, mint a bűnözés valódi világa.

Máskor meg úgy működik a művészet, mint egy elképzelt távcső, mely lehetővé teszi, hogy olyan világokat lássunk, amelyek távolságuk révén válnak mintegy nem valódi világokká. Például Akira Kurosava *Ran* című filmjét úgy érzékelttem, mint egy másik világról szóló filmet, melyben az életritmusnak más a dinamikája, mint a mi életritmusunké. Egy olyan világ, amelyben a főszereplők érzelmi reakciói teljesen mások, mint a mieink. Lehet, hogy ugyanilyen érzése lenne egy japánnak Martin Šulík *Tájkép (Krajinka)* című filmje kapcsán.

Már említettem, hogy a művészetet felfoghatjuk objektívként, mikroszkópként vagy távcsőként. Ám ezzel nem merítettünk ki minden lehetséges szerepet, amelyben megjelenhet. Még legalább egy ilyen szerep van, az, amikor úgy működik, mint egy kaleidoszkóp. Biztosan emlékszel gyerekkorodból a kaleidoszkópra, erre az ötletes tükörrendszerrel ellátott hengerre, különféle színes üvegecskével a belsejében. Minden elfordítás során új kép jött létre. Valami hasonlót tesz a művészet is, ám azokat az üvegecskéket képek-érzékelések töredékeivel helyettesítheti. Ha Bosch pokolábrázolását nézzük, különös lényeket és teremtményeket látunk. Nem valóságosak, ahhoz nem fér kétség, ami viszont minket érdekel bennük, az nem más, mint hogy valóságos lények és teremtmények „darabjaiból” vannak összerakva. Az, amit Bosch csinált, a máig munkáló *sancta insania*, vagyis a szent örület ragyogó példája. A művészet ma is lehetséges világokat teremt, melyeknek semmilyen előképük nincsen, ezért nincs mivel összehasonlítani őket. Ezek a lehetséges világok annak köszönhetően működnek, hogy saját logikájukhoz igazodnak. Ebben a lehetséges világban az emberek őslényekkel találkozhatnak, ahogy azt Spielberg *Jurassic Park* című filmjében láthattuk. Kezet foghatnak a földönkívüliekkel, kereskedhetnek velük vagy harcolhatnak ellenük, ahogy az George Lucas *Csillagok háborúja* című filmjében történik. És még folytatnám tovább, ha nem kellene már befejeznem. Ám a művészet nem csak az idegen látásmódja, hanem hangulatának is a kifejezője. Martin Heidegger *Lét és idő* című könyvében írja, hogy a létmódok egyike a hangoltság. Ez azt jelenti, hogy ez a hangoltság a létezésünk egészéhez tartozik, mindig valamilyen hangulatban vagyunk, miközben az egyik hangoltságot kiszorítja a másik. Ez a hangoltság adja a lét nietzschei színezékét. Más szóval a művészet nem Deleuze és Guattari perceptumaival azonos, hanem affektus is, mely túléli saját alkotóját. Bizonyos művek telítve vannak affektusokkal, mások inkább a perceptumok felé hajlanak, miközben a kölcsönviszonyuk nem lényeges.

Mindez arról győz meg engem, hogy a művész idegen. A pontosság kedvéért hozzáteszem, hogy különös idegen, akinek a szerepét legjellemzőbben Gilles Deleuze fejezte ki, mikor azt állította, hogy a művész mintha idegen nyelvet használna, mikor a saját nyelvén beszél. Kafka idegen nyelven írt németül, Artaud idegen nyelven írt franciául, s Te is idegen nyelven írsz szlovákul. Így van ez, kedves Paľo, író vagy, tehát idegen vagy, idegen nyelven írsz szlovákul, ezért egy kisebbséghez tartozol. A probléma viszont abban rejlik, hogy ez a kisebbség nem rendelkezik kisebbségi jogokkal. Hál' istennek, hisz el tudnád képzelni, amint egy politikus ezt a területet bizonyos szabályokkal irányítani próbálja? Én igen, de bevallom, ha elképzelem, a hideg futkos a hátamon.

A művész idegen, aki idegen nyelvet használ, miközben a saját nyelvén beszél. A művész idegen, aki eredeti objektívokat, mikroszkópokat és távcsöveket szerkeszt, s főként kaleidoszkópokat, s mindezt azért, hogy figyelmeztessen arra, hogy a mi gyakorlati tevékenységünk és megismerésünk leegyszerűsíti a világot, szegényebbé tesz minket a világnak egy dimenziójával, amelyet csak ezek az idegenek vehetnek észre, akiknek nemcsak az érzékszervei állnak lesben, hanem, valljuk be nyíltan, idejük is van, hogy csak úgy sétálgassanak a világban. Igen, a művészet luxus, amelyre szükségünk van, hiszen ha nem lenne művészet, sose tudnánk meg, hogy világunk sokkal gazdagabb, mint ahogy azt a mindennapi gyakorlati tevékenységtől eltompult érzékszerveink látják és hallják, mint ahogy arról a mi hétköznapiaságunk nyelve beszél. Befejezem, mivel egyrészt már tudom, miről szerettem volna neked írni, másrészt, mert Dušan Hanákkal, akinek itt az Andora moziban vetítik *Képek egy régi világból* és *Én szeretek, te szeretsz* című filmjeit, készülünk megnézni valamit a helyi nevezetességek közül. Nincs belőlük túl sok, ezt legalább győzzük. Nos, most már valóban befejezem. Még egyszer a legjobbakat kívánom Neked, és türelmetlenül várom válaszodat.

Peter Michalovič

Pozsony, 2002. szeptember 17.

Kedves Peter!

Természetesen örömet szerezteél azzal, hogy a távoli Helsinkiből is a legjobbakat kívánod nekem, hiszen a jókívánság igazán mindig elkel, sose lehet betelni vele, ám ami a levél többi részét illeti, az az érzésem, hogy azt nem a megfelelő személynek címezted. Alapjában véve ugyanis, ha visszaélhetek egy brit dokumentarista, Flaherty filmjének címével, Nanuk vagyok, a primitív ember,* az első jelzőrendszer, a bizonytalan érzések és sejtelmek világának a rabja. A kérdéseket, amelyeket leveledben felvetsz, természetesen érdekesekek tartom, ám megválaszolásukat mindig ráhagytam a magamnál okosabbakra, ráadásul a lusta ember született agyafúrtságával nézeteiknek még csak nem is tulajdonítottam végleges érvényt – el tudod képzelni, mennyi munkába kerül kivágni egy a kertben szilárdan legyökerezett meggyőződést és újat ültetni a helyére? Sokkal egyszerűbb lecserélni az ablakpárkányon díszlő, cserepes ibolyát egy muskátlira. Mostani vélekedésem az említett dolgokról egy ilyen lecserélhető virágcserepéhez hasonlít, habár be kell vallanom, hogy ez a mostani éppen elég régóta áll már az ablakpárkányomon, gyakorlatilag azóta, hogy írni kezdtem. Minthogy az az idő már elég régen volt, az én bölcseim egy kicsit mások, mint azok, akiket te idézel, de csodálatosképpen ugyanazokra vagy nagyon hasonló következtetésekre jutnak. Ezzel, vagyis egy egyszerű „Igen!”-nel meg is válaszolhatnám az összes kérdésedet, s tulajdonképpen be is fejezhetném, de hogy ne tartsál udvariatlannak, megpróbálom mégis egy kicsit körülírni a saját virágcserepemet.

* Robert Flaherty: *Nanuk, az eszkimó* (Nanook of the North), 1922.

Ha jól értettelek, arra kérdezel rá, hogy mi az értelme vagy a funkciója a művészetnek az emberi életben, ezért én is éppen ebből indulok ki, az életből: szerintem az élet alapköve és töltete, de válsághelyzet esetén – s ki nem kerül közülünk abba? – az értelme is, ahogy maga a nyelv figyelmeztet erre, az élmény. Ez a mi létezésünk egyedüli „terméke”, amit senki se vehet el tőlünk, s amit, anyagi javainkkal ellentétben, magunkkal is viszünk. (Ezért minden egyes ember halálával szegényebb lesz a világ. Ám éppen a művészet segítségével megpróbálhatjuk ezt az élményt megosztani másokkal, tágabb érvényt és értelmet adva neki ezzel.) Persze, nem akármilyen élményre gondolok – az ember átélhet rendkívül sokféle, akár nagyon drámai vagy tragikus eseményt is, melyek úgy peregnék le róla, mint a víz az esőkabátról. Az „élmény” fogalmán alapjában véve tudatos és a lehető legfigyelmesebb átélését értem mindannak, amit teszünk és ami velünk történik. Az emberi képességeknek megvan a maguk határa, csak meghatározott ideig bírunk figyelni és lesben állni, tehát tudatosan vagy a tudat alatt végezzük az ingereknek azt a szelekcióját, amelyről te is írsz, hogy cselekvőképeseink legyünk, és különféle feladatokat tudjunk teljesíteni, vagy, ahogy te mondod, hogy élni tudjunk; akarattunk mellett a játszóban részt vesz még az úgynevezett deszenzibilizáció is, vagyis a hasonló ingerek iránti eltompulás – ezért látjuk első alkalommal sokkal élesebben az utcát, mint amikor már kétszáz-negyvenedik alkalommal megyünk végig rajta. „Így enyészik el az élet s válik semmivé. Az automatizmus felőrli a dolgokat, a ruhákat, a bútort, a feleséget és a félelmet a háborútól” – írja Viktor Sklovszkij *A próza elmélete* című művében, és így folytatja: „Ezért, hogy az élet érzését visszakapjuk, hogy a kő kőként hasson, létezik az, amit mi művészetnek nevezünk. Célja, hogy a dolgokat valami látottként érzékeljük és ne valami ismertként; eljárása a dolgok »különössé tétele«, és az elnehezített formáé, amely megnehezíti és megnyújtja az érzékelést, hiszen az érzékelési folyamat a művészetben öncélú és meg kell nyújtani; a művészet annak a módja, hogy átéljük, amit csinálunk, de az, amit megcsináltunk, a művészetben nem lényeges.” (Kiemelés: V. S.)

Ezeket a sorokat eredetileg valamikor a hatvanas évek elején másoltam ki *A próza elmélete* cseh kiadásából (szlovák kiadás akkor még nem létezett, s maga Sklovszkij az egész „formalista iskolával” együtt többé-kevésbé kegyvesztettnek számított), de ezekhez a gondolatokhoz negyven év elteltével sincs mit hozzátennem. A magam számára azt a tanulságot vontam le belőlük, melyet ad hoc valahogy így fogalmazhatnék meg: a művészetnek nem az a célja, hogy szépsége és tökéletessége előtt meghódoljunk, hanem hogy fogékonnyá tegyen minket, kizökkentsen a szokásos kerékvágásból. (A fogékonyságnak ezt az állapotát talán éppen a heideggeri „hangoltság” kifejezéssel is megnevezhetnénk, amelyet említettél.) Ezért igénylem makacsul az olvasó együttműködését, mert tudatosítom, hogy nélküle az egész folyamat megakad, és a szöveg csak bizonyos mennyiségű szó lesz egy papírlapon – s akkor teljesen mellékes, hogy ezek a szavak tökéletesek-e. Sklovszkijnak azt a megfogalmazását, hogy „az, amit megcsináltunk, a művészetben nem lényeges”, úgy értem, hogy a fogékonyságnak nem a műalkotásra kell irányulnia vagy korlátozódnia, hanem nyitottá kell tennie minket a világ felé általában (ne vedd zokon Nanuktól a primitív megnyilatkozást, már úgyse fog megváltozni). Valami hasonlóra gondolt Ralph Gibson is, mikor azt írta: „A művészet általánosságban trambulín, amelyről magasabbra ugorhatunk.” És így értem Jozsif Brodzskij szavait is: „Ha a művészet valamire tanítja az embereket, az nem más, mint hogy a művészet szerint éljünk, és ne a többi ember szerint.” A művészet szerint élni azt jelenti: eltanulni tőle a fogékonyságot.

Végül még pár szót arról, ami engem legközvetlenebbül érint. Azt mondod, hogy idegen nyelven írok szlovákul. Igen, mert a határtalan valósággal szemben (állítja megint csak Nanuk) minden nyelv idegen; a nyelv nagyon laza szövésű háló, amellyel a valóságot sikertelenül próbáljuk megfogni. Továbbá a nyelv idegen mindenkinek, világra jöttünk után meg kell tanulnunk; a gyerekek egy pillanatig megpróbálnak dacolni vele, új szavakat ta-

lálnak ki, hogy a saját valóságukat a saját ötleteik szerint nevezzék meg, de a felnőttek csakhamar kiverik ezt a fejükből. (Ebben az összefüggésben jut az eszembe a bolgár-francia filológusnő, Kristeva szórakoztató tézise, aki azt állítja, hogy a nőknek írás közben sokkal nagyobb akadályokkal kell megküzdeniük, mert a nyelvet a férfiak találták ki saját maguk számára, ezért a gondolkodás és kifejezés női válfajának nem felel meg. Mintha a nyelvet, amelyen megtanulunk gondolkodni, nem éppen anyanyelvnek neveznénk! Mintha a nyelv, amit Paľo valaha kitalált, megfelelné Peternek! Hiszen még ha ma találna ki Paľo egy nyelvet, az sem tűnne úgy Peter számára, mintha rászabták volna!)

A nyelv egy társadalmi egyezmény a valóság operatív leegyszerűsítéséről, hogy a kommunikáció racionalizálódjon és felgyorsuljon. „Azt ne vedd észre, az csak egy homlokzat, egy már rég ismert, áttanulmányozott és megnevezett dolog” – mondja nekünk a nyelv. És Sklovszkij „különlegessé tétele” az az idegen, aki figyelmeztet minket a már százsor látott és soha észre nem vett homlokzatra. A művészetnek ugyanis nem a legfontosabb kritériuma a kijelentés gyorsasága és ésszerűsége. Minél árnyaltabb, összetettebb, sajátosabb dolgokat próbálunk meg kifejezni, annál nagyobb ellenállásba lendül a nyelv, és ez így van jól, mert az, amit művészetnek nevezünk, éppen e küzdelem közben születik meg. Minél könyörtelenebb és valószerűbb a küzdelem, annál inkább lehetővé teszi, hogy „átéljük, amit csinálunk”, áthatóbbá téve ezzel a folyamatot. Természetes, hogy ebben a küzdelemben mindig az író húzza a rövidebbet. Eredeti elképzeléséhez vagy tervéhez mérve minden író kudarcot vall, s az írók színvonalának vagy „nagyágának” a különbsége csak attól függ, hogy mi az, amiben vállalja a kudarcot. A legértékesebbek azok az írók, akik megpróbálják kifejezni a kimondhatatlant; az ő vereségeik a legtermékenyebbek. „A legjobb dolgokat nem lehet kimondani, a második legjobbakat pedig nem érti az ember” – mondja Carl Gustav Jung. Továbbá: „Értelme csak annak van, ami érthetetlen.” Az készletet ugyanis a leginkább a gondolkodásra. Ezért a legmélyebb nyomokat azok az írók hagyják bennünk, akik érthetetlennek tűnnek számunkra; az író-idegenek, akik a legnehezebb küzdelmet vívják, s akikkel nekünk is a leginkább meg kell küzdenünk. „Mert a »meg nem értés« képviseli azt a ritmikusságot, amellyel beszélgetésre készlet az egyetlen igazi valóság. Minél igazabban tud az ember beszélni, annál sikeresebben félreértik őt” – mondja Walter Benjamin.

A művészet éppen olyan idegen, akit sikeresen lehet félreérteni. Beszélhetnénk „termékeny idegenségről” is: a Benjamin-idézet, csakúgy, mint a többi, ki van ragadva kontextusából, s szerzőik eredetileg valószínűleg valami teljesen másra gondoltak, én viszont teljesen szabadon használom őket az elmélkedésemben – sikeresen félreértem őket. Ez nem szép tőlem, tudom, de már csak kettő van hátra, és befejezem: „Nem kell »tudnunk« az igazságot, de meg kell tapasztalnunk és meg kell élnünk.” (Carl Gustav Jung) És éppen ez szerintem a művészet feladata: közvetíteni az „igazságot” mint élményt (az igazság szót idézőjelbe teszem, mert biztos nem a szokásos definíció- vagy axiómaformában fog megjelenni, sőt valószínűleg egyáltalán nem lehet majd szavakkal kifejezni); elérni, hogy úgy érzékeljük a homlokzatot és a követ, mintha először látnánk őket. Vagy Picasso szavaival: „A művészet hazugság, amely arra kényszerít, hogy tudatosítsuk az igazságot.”

Amint látod, az én virágcserepemben idézetek virulnak. Mellesleg élvelő növények, és nem készülök kicserélni őket, ám ha legközelebbi találkozásunkra valamilyen új, érdekes virággal jössz, szívesen elfogadom. Az ablakpárkányomon még sok a hely. Addig is sok ösztönző találkozást kívánok, idegenekkel, Pozsonyban.

Pavel Vilikovsky

POLGÁR ANIKÓ fordítása

MÉRT KELLENE AZT ÍRNOM, AMIT NEM AKAROK?

Pavel Vilikovský beszélgetése Pavel Hrúzzal vagy fordítva*

Pavel Vilikovský: – Jobb témáink is vannak, de mivel ez a beszélgetés egy irodalmi folyóirat számára készül, úgy tűnik, az irodalomról leszünk kénytelenek beszélgetni. És tekintettel arra, hogy mindketten abban a korban vagyunk, amikor több van már mögöttünk, mint előttünk, nem riadunk vissza a hátra-hátratekingtetésektől sem, még ha el zsisbad is a nyakunk. És hogy haladjunk szépen sorjában, engedj meg egy indítókérdést: mikor fedezted föl magadban azt a hajlamot, hogy holmi betűket vess papírra, és ez a készítés miféle konkrét formákat öltött nálad?

Pavel Hrúz: – Én tulajdonképpen a bátyámat utánoztam: amikor horogkeresztes tankokat rajzolt a vörös csillagos tankokkal szembe, én egyszerűen követni próbáltam, és természetesen megpróbáltam fel-felismerni egy-egy betűt is, a mindenféle fordított „L” betűt és társait. Később, amikor megjött az eszem, úgy tizenhárom éves korom tájékán ismeretlen okokból leírtam egy mesét, amit a nagyanyámtól hallottam. Az anyám fedezte fel, teljesen ledöbbsent, vajon mi sarjad majd ebből... Na, és ez így folytatódott. Neked is volt bátyád, vagyis te is másodszülött vagy...

P. V.: – Nekem is volt bátyám, aki viszont koránál idősebbnek akart látszani, ezért nem túl sokat foglalkozott velem, s ilyen értelemben közvetlenül nem hatott a neveltetésemre. De hát én, hogy úgy mondjam, a „grafomán” iskolapéldája vagyok, mivel, ki hinné, elemi ösztön élt bennem a történetmesélésre, lehetőleg bűnügyi elemekkel megspékelve; a bravúr kezdettől megvolt, mindjárt az első fejezetben, amikor az elhagyatott kastélyba megérkezett autóján a detektív. Ám ennél a fejezetnél sosem jutottam előbbre. Mindig...

P. H.: – ...itt maradt abba.

P. V.: – Itt maradt abba, mivel fogalmam se volt, mit is csinálhatott volna az a detektív abban a kastélyban, de még a gyilkosságot sem tudtam rendesen kiagyalni vagy kidolgozni.

P. H.: – Ha jól saccolom, kilenc-tíz éves lehettél.

P. V.: – Nehéz visszaidézni. Igaz lehet, viszont tény, hogy tizennégy évesen szert tettem egy írógépre, volt is egy otthon, írógéppel írni, az igen, az már komoly dolognak látszott.

P. H.: – Ez már egy teljesen más nézőpont.

P. V.: – Igen, ez már amolyan munkaféle, olyan életszerű. Novellákat írtam akkor, de lehet, hogy regényt is, egy bevezetést, melyből kibomolhatott volna a regény, de minden abbamaradt úgy hét-nyolc oldal után. Ezzel most is így vagyok. (...)

Pavel Hrúz (1941): prózaíró, rádiós szerkesztő. Indulásakor, a 60-as években két könyvet publikált, később művei közlését betiltották, s a 90-es években tért vissza az irodalomba a 70-es és 80-as években írt kiadatlan vagy szamizdatban terjesztett műveivel. Prózája provokatív jellegű, művei pl.: *Perest; Oči kuričove* (A fűtő szemei); *Hore pupkom, pupkom sveta* (Fel a világ köldökére). Besztercebányán él.

* Viera Prokešová 2001-ben a szlovák rádió besztercebányai stúdiójába két kiváló szlovák prózaírórt hívott meg 60. születésnapjuk alkalmából, Pavel Vilikovskýt és Pavel Hrúzt. A szalagon rögzített beszélgetés nyomtatott változatát (a belteresebb részek elhagyásával) kissé lerövidítettük, ennek megfelelően a szövegben apróbb átalakításokat is kénytelenek voltunk eszközölni, s az írás eredeti címét is megváltoztattuk. (A ford.)

P. H.: – (...) Gyakorta vádolnak bennünket, a generációnkat, hogy emlékeink sematikusak, s alighanem írásaink is azok, csupa temetés, Sztáliné, Gottwaldé, a magyarországi forradalom, hogy mintha egyetlen család lennénk, mindannyian csak ugyanazokra a dolgokra gondolunk és emlékezünk vissza, az istennek se másra, de azt hiszem, ezek megkerülhetetlen sorsfordulók voltak.

P. V.: – A gyermeki lélek az első észleleteit raktározza a legmélyebbre, azaz oda írónak be azok a bizonyos beidegződések, hogy szépen fejezzem ki magam.

P. H.: – Visongtam a gyönyörtől, ha Baciluskára gondoltam, mivel én megpróbáltam eljátszani, ez egy bábjáték volt, melyet a tbc-ellenes Masaryk Liga támogatott, roppant nehéz volt például tüzet rakni, vörös papírost találni, zseblámpaelemet, de szorgalmasan dolgoztam a Baciluska „színrevitelén”.

P. V.: – Nekem korántsem volt ilyen kreatív a hozzáállásom, engem halálra rémített az egyik gonosz szereplő, s aztán már csak amolyan szent borzadállyal ütöttem fel olykor.

De bizonyos, hogy azok a halálesetek, Sztálin halála és a többi – nem mintha engem személyesen megérintett volna Sztálin halála, ellenkezőleg, én még nem állhattam díszőrséget a mellszobránál, nem mintha akartam volna, hiszen még úttörő sem voltam akkor. (...) Amikor '56 körül kijártam az iskolát, csak akkor sikerült végre úttörővé avatnom magamat. Szóval, ez kellemetlen volt. De mindezek ellenére, mélyen átélünk mindent.

P. H.: – Ez a látszólagos élményazonosság, úgy tűnik, eléggé más-más irányokba terelgetett minket, nemde?

P. V.: – Épp egy ilyen kérdést szántam neked, ezzel összefüggőt, lehet, hogy csak egy benyomás, de olyan érzésem volt, hogy a hatvanas években meglehetősen népes prózaíró generáció jelentkezett, s kezdettől fogva mindenki más volt, nem voltak egységes tematikus és stiláris érintkezési pontok a műveikben, mint, mondjuk, a korábbi nemzedék esetében (...). Te '41-es vagy, Ballek is '41-es, én is '41-es vagyok. Így valóban feltételezhetjük, hogy ugyanabban az időben ugyanazok a dolgok ragadtak meg minket. Természetesen átélhetsz valamit, ám ha ötvenévesen éled át ugyanazt, máshogy éled át, mint tizennégy évesen, vagyis a tapasztalatszerzés alapja bizonyos fokig közös, de a tapasztalatok feldolgozása eltérő, a mi esetünkben viszont, bár ugyanazok a tapasztalatok ugyanabban az életkorban mutatkoztak meg, mégis elég nagy volt a szórás. Mivel magyarázod ezt?

P. H.: – Nem mintha hinnék a horoszkópokban, de én ezt úgy magyarázom, hogy különféleképpen szituált szülők hoztak minket világra, hiszen nyilván kell hogy legyen némi különbség a szeredi játszótéren született Jožo Mokoš és, mondjuk, énközöttem, aki itt születtem egy közeli házban. És ahogy az lenni szokott, a nők mindent kifecsegnék, úgyhogy anyám egy idő után nekem is elárulta, hogyan nemzettek: apám hadgyakorlatra ment, a házat takarították, az ágy sodronyait kirakták, s egyszerre megtetszett nekik, hiszen olyan szokatlan volt, hát egy ilyen pillanatban fogantam, nyilván gyönyörben. Nem csak afféle rutinból. S ennek nyilván nyoma van, nemde?

P. V.: – Hát ez aztán szép magyarázat...

P. H.: – Másként élték ezt meg a gárdisták, a felkelők, ebből is látható, hogy az irodalmárok kicsoda keverce jött a világra.

P. V.: – Na igen, ezt a magyarázatot elfogadom. Ahogy ma a politikusok mondják: sem cáfolni, sem megerősíteni nem tudom...

P. H.: – Habár cáfolni talán könnyebb...

(...)

P. H.: – Hirtelen váltunk felnőtté, Pozsonyba még tizennyolc éves korunk előtt kerülünk, és persze nem tudtunk betelni az éjszakai élettel, ez lehetetlen is lett volna, a Pipához címzett fogadó...

P. V.: – Az én „éjszakai életem” fölött anyám őrködött, így én csak óvatosan tölteztem.

P. H.: – Pozsonyi barátaink mondogatták: nektek könnyű, ti disznók, de nekünk még

haza is kell mennünk. Én mindenhova jártam, minden sportrendezvényre, leginkább persze a libériák „maradványai” ragadtak meg, tulajdonképpen már csak a Redut koncertjein lehetett velük találkozni, vagy a Carlton Hotel liftesfúján, esetleg talán a Dvény Szálló portásának volt ilyen, s persze, számunkra ez valóságos szenzációként hatott. Természetesen ötkor nem lehetett kihagyni a Perličkát, olyankor kezdtek ott zenélni; borozni pedig a Szél utcába jártunk... És a korzó! Az utolsó állomás általában a Vydrice volt, a Halpiac tér alatti sörfőzde, éjjel-nappal ott nyüzsögtünk, de még a csillagászok közé is volt időm járni, a Duna-partra, a Pihenés és Kultúra Parkjába...

P. V.: – Te valóban telhetetlen voltál.

P. H.: – Ki tudja, nem üt-e ez majd vissza. Pár évvel később ezt te valahogy úgy nevezted, hogy az éjjeli élet folklorizálása, nemde? Alighanem igazad volt.

P. V.: – Te sosem bocsátasz meg nekem. De nem igaz, ez csak afféle hirtelen reakció, abban az értelemben igazam volt, hogy nekem úgy tűnt, ez érződik az írásaidon. Valójában a te esetemben ez már tudatos lépés volt egy bizonyos irányba, amely fokozatosan kristályosodott ki írás közben. Ebből a szempontból hát tévedtem, mivel, mondom, te már valamit megcéloztál azzal az indulással. Miközben nekem fogalmam sem volt róla, hogy hova akarsz kilyukadni...

P. H.: – Minthogy neked megvolt a saját utad... Most viszonzni próbálok a bókot. Nem tudom, felfigyeltél-e rá, hogy Ivan Kadlečik, mikor még kritikus volt, vagyis amikor még nem lopta be magát a prózairodalomba, akkor, valamikor a 70-es évek táján, határozottan kijelentette, hogy az egész kortárs írónemzedék – akkor még közép- illetve öregező középgeneráció – tulajdonképpen visszaeső, a kritikai realizmus maradványa, egyetlen kivétellel (na, találd ki, ki az?). Vilikovskýt kivéve mindnyájan Tajovský és hasonló követői voltunk Ivan szemében.

P. V.: – Hát, ez elkerülte a figyelmemet...

P. H.: – Meg tudtam volna ölni, mikor hallottam, de lehetséges, hogy igaza volt.

(...)

P. H.: – Tény és való, hogy igazuk volt azoknak a régi öregeknek, akik azt tartották, hogy a prózáironak csak úgy negyven körül kellene tollat ragadnia, amikor megtapasztal már valamit az életből.

P. V.: – Hát, tudod, vannak másfajta elképzelések is...

P. H.: – Kivált mi, az egykori kritikai realisták, persze, téged leszámítva.

P. V.: – Ó, de hisz én kritikai realista vagyok, sőt szocialista realista, ez az egyetlen korrekció, amit még hozzátennék. Nem győzöm hangoztatni ezt magamról, hiszen valójában nem merek túl sokat spekulálni, nekem bizonyosság kell arról, hogy valami megesett az életben, és aztán már tudok is róla írni, ám ha én magam találtam volna ki, annyira mély bizalmatlansággal kezelném a témát, hogy képtelen lennék róla papírra vetni bármit is. (...)

Viera Prokešová: – Nyilván nem voltak olyak tapasztalataik a kiadói lektorokkal, mint például Rudo Slobodának, aki, miután megkapta a lektori véleményt (persze nem az én kezemből, nem is az én közvetítésemmel), melyben fel voltak tüntetve azok az oldalszámok, ahol túlzásba vitte, mondjuk, az erotikát, vagy valami ilyesmi, lelkiismeretesen kimásolta a megfelelő oldalszámokat, és később valóban mérsékelte a hangvételt, sőt, ezt-azt ki is húzott.

P. H.: – Tényleg hagyta, hogy belebeszéljenek a dolgába?

V. P.: – Igen, noha nem kényszerítette erre senki, ilyen volt a lelkialkata.

P. V.: – Csak találgatni tudok, persze, de arról lehetett szó, hogy rá volt szorulva a megjelenésre, anyagi vagy gazdasági okból – hiszen nem az írói indulásáról van szó –, lényegében nem engedhette meg magának azt a fényűzést, hogy egy fél év vagy egy év munkáját dobja sutba azért, mert neki éppen az a bizonyos erotikus rész tetszik a 33. oldalon. Az én első könyvem szerkesztője Janko Medved' volt, aki például a zakót kabátra javította meg ilyesmi, persze akkor engem ez is mélységesen felháborított, de olyan beavatkozásokat nem eszközölt, amelyekkel elvből nem értettem volna egyet. Ilyesmiről szó sem volt.

(...)

P. V.: – Még egy ilyen mellékes kérdés Besztercebányával kapcsolatban, hogy annak a sajátos légkörnek és környezetnek köszönhetően, mely olyan közel állt hozzád, véletlenül vagy tudat alatt nem merült-e fel benned, hogy éppen ebben a városban találd meg azt a szereplőtípust, amely kifejező lehet számodra, vagy amely érdeklődésed középpontjába kerülhet. Vagyis valamilyen emberi jellem a falusi és a városi lét határán, hiszen lényegében abban az időben Besztercét valószínűleg már előzőnlötték a környékbeli falvak lakosai.

P. H.: – Persze, itt kezdődött. Besztercén nőttem fel, egy külvárosban, 200 méterre tőlünk már egy falu volt, tehát a kettő keveredett.

P. V.: – És hogy nem épp azok az erkölcsi és szokásbeli kódok, amelyek ebben a kontaszttban mutatkoztak meg, játszották-e a legfontosabb szerepet, azt nehéz megmondani...

P. H.: – Kétségtelenül. Érdekes, hogy már a XXI. században járunk, és nem tudom, találnál-e más hasonló nagyságú várost, ahol a főtértől mindössze pár száz méterre szántó-föld van – most a solymászok járnak ki oda röptetni –, és valóban csak egy kőhajtásnyira van minden. Akárcsak a Tátrában. Fokozatosan kis távolságon belül fordulnak elő olyan ellentétek, mint a tundra és a Himalája, vagyis esetünkben a kis falu és a városkezdemény, ennyire egymásba épülve. Ez vonzza az embert... Persze, ennek már rég vége.

V. P.: – Micsoda szentimentalizmus...

P. H.: – Az ötvenes években ennek vége szakadt.

P. V.: – Még egy aprócska észrevétel. *Okkultizmus* című művedben szerepel például egy olyan középosztálybeli figura, mint Lányimama. A hozzá hasonló alakokat mindig kiválóan sikerült megformálnod. Ám ez inkább csak amolyan epizódfeleség a könyvveidben, többnyire inkább a társadalom peremére sodródott figurákról írsz...

P. H.: – És még túl finoman fejezted ki magad. Perifériának is szokták ezt nevezni.

P. V.: – A prózaírás szempontjából irreleváns, hogy a királyi palotáról vagy a perifériáról írsz-e. Most másról van szó...

P. H.: – Érdekes, hogy ezt épp egy prózaírótól kell hallanom. A kritikusok szentül megvannak róla győződve, hogy ez fontos.

P. V.: – Engem az érdekelne, hogy miért nem a középréteg. Nota bene: magad is középosztálybeli vagy, ezt kínálja fel neked a város, mert itt megvolt ez a réteg, bár lehet, hogy a szocializmus éveit már szétzilálták és proletarizálták, de létezett. Meggyőződésem, hogy valamilyen belső, talán egészen prózai okod volt arra, hogy miért nem foglalkoztál túlságosan ezzel a réteggel, és rendre a társadalom pereméről és legalsó rétegeiből választottál magadnak hősoket.

(...)

P. H.: – Meg vagyok győződve arról, hogy az embernek eredetiségre kell törekednie. Ha valaki nem eredeti, jobb, ha leteszi a tollat, vagy populáris irodalomra adja a fejét. Ebből jól meg lehet élni. Tíz könyvnyi lehetőséget adtam magamnak, úgy gondoltam, ez elég eredeti, a legtöbbet közülük meg is írtam, valamit még terven felül is. De mért kellené azt írnom, amit nem akarok? Amit terveztem, már megírtam.

V. P.: – A prózaíróknak, legalábbis úgy tartják, van egyfajta írói napirendjük, vagy ön ezt az elképzelést elveti?

P. H.: – Nem, és talán Paľo is tanúsíthatja, számomra az írás kín. Rendkívül kellemetlen tevékenység. Kellemes dolog sétálgatni estefelé és azon tünődni, hogy miről írok elbeszélést – de hogy leüljek és írok?! Ahhoz már grafománnak kell lenni, hogy az ember egész életében ezt tegye. Ez lehetetlen.

P. V.: – Én, ahogy azt már az elején mondtam, egyértelműen grafomán alkat vagyok. Mindeközben egyáltalán nem érzek készletétést az írásra, nem erről van szó. A hozzáállásom a következő: lehet erről a dolgról írni? Vagyis bizonyos dolgokról az írás szempontjából gondolkodom.

P. H.: – Elő szokott fordulni veled, hogy este van két óra idő, és azt mondod, hurrá, megyek, írok valamit? Feltételezem, hogy nem.

P. V.: – Én például el se tudom képzelni – miközben rendkívül szeretek irodalmi naplókat olvasni –, hogy minden este találjak tizenöt-husz szabad percet, hogy megragadjam a nap történéseit vagy általában véve a jelentősebb eseményeket, és most nem olyasmiről van szó, hogy reggelire fekete kávé ittam és kiflit aprítottam bele, de...

V. P.: – Egy prózaíró a naplót műfajként is felfoghatná. Mikor elolvastam Rudolf Sloboda naplóinak utolsó részét, hát az valóban igazi műfajjá nemesedett, egyáltalán nem feltételezem, hogy minden szava igaz, látszik, milyen ragyogóan színezi ki a történeteket, hogyan töpreng el az írás mikéntjén. Épp ez számomra a legérdekesebb. Az autenticitás mértéke végeredményben nem kell, hogy érdekelje az olvasót.

P. V.: – Azt meg sem lehet állapítani, hol van szó autentikus érzelmekről, hol valós az emberekről alkotott véleménye, vagy...

V. P.: – Valóban, csak az ember képes ülni a hófehér papírlap fölött...

(...)

V. P.: – Hruž úr, az előbb Besztercéről beszélgettünk. Gyakran találkozom olyan meglepő vélekedésekkel, hogy sok szerző, kivált, mondjuk, a nem pozsonyiak, azt hiszik, hogy a közép-szlovákiai világ külön világ, és hogy meglehetősen problematikus bekerülni a fővárosi kiadói körökbe, illetve folyóiratokba...

Lehetett is ilyen érzése néhányuknak a maguk köréből, hiszen jómagam is sokszor kényszerültem megküzdeni annak érdekében, hogy szerkesztőként csak a szöveg minőségével törődhessek, a jó szöveggel, hiszen lényegében teljesen mindegy, hova valósi is a szerző. Vagyis, érez-e (ezt mostanság más területekkel kapcsolatban is gyakran emlegetik) egyfajta Pozsony-központúságot?

P. H.: – Ez mindig is így volt, engem az ötvenes évek végén teljesen meglepett, hogy mennyire nem sikerült Pozsonyt elszlovákosítani, hogy Pozsony még mindig inkább magyar és osztrák, mintsem szlovák karakterű, noha annyi nemzedék gyökerezett már meg ott. Ám a betelepülők azonnal átveszik az ottani nyelvjárást, hogy ne is különbözzenek, a hangsúly az első szótagra kerül, és lassan maguk is pozsonyiakká válnak, s azok, akik irigykednek rájuk 200 km távolságból, ugyanezt tennék, ha arra lehetőségük volna, de mivel nincs, megrövidítve érzik magukat, s nem egyszer egy ügyetlenebb szerkesztő még meg is erősíti őket ebben a tudatban. A rádió éjszakai műsorában például nemegyszer elhangzik: Honnan hív? Szinnából? Úristen, Szinnából! Előfordul még manapság ilyesmi? Hogy valaki Szinnából hívjon?

V. P.: – Nyilván azért is csodálkoznak ezen, mert a rádióban gyakran várni kell, és ez persze pénzbe kerül.

P. H.: – Nem tudom, hogy a telefondíj annyira drága-e, de tény, hogy ha egy pozsonyi rádiós kolléga felhív, általában az első kérdése: nálatok már lehullott a hó? Mindegy, hogy július van-e vagy épp szeptember. Amerikában 200 km semmit nem jelent, mi meg itt úgy teszünk, mintha két távoli kontinensen élnénk.

V. P.: – Ezért épp a legviccesebb, hogy Pozsony lakosságának egyre nagyobb százalékát alkotják a betelepültek.

P. V.: – Ma már, mondhatni, nagyon nagy ez a százalék. Az eredeti pozsonyiak becslésem szerint csak mintegy harminc százalékot tesznek ki, a maradék hetven betelepült.

P. H.: – Az angolok megállapították, hogy bármilyen kinevezés egy fontos posztra a mellékvesékben bizonyos hormonális változásokat idéz elő. Vagyis ha megdicsérsz egy ház mestert, máris működésbe lépnek a mellékvesék is. Így van ez a pozsonyiakkal is. Működnek a mellékvesék, ezt azt kitermelnek... A legkisebbtől a legnagyobbig.

V. P.: – De néhány írónak megvan ez a kiváltsága, például Buzássynak, Strážaynak és másoknak... Például éppen az itt ülő Vilikovskýnak, aki pozsonyi, noha nem ez a szülővárosa.

P. H.: – Ha én pozsonyi lennék, iszonyú komplexusom lenne, hogy Bécs perifériáján élek, de hát minden relatív. De ha már a nyelvénél tartunk, az egy természetes hendikep, ugyanúgy, ahogy egy közép-szlovákiai írónak bizonyos automatikus nyelvi előnye van az írás és közlés terén. Ezzel nem lehetett mit kezdeni, ha már egyszer úgy alakult, hogy közmegegyezés szerint a közép-szlovákiai nyelvjárás vált irodalmi nyelvvé, így tehát mind a kelet-, mind a nyugat-szlovákiai származású író kénytelen egy idegen nyelvet megtanulni, ahhoz, hogy ki tudja fejezni magát irodalmi nyelven. Ez nem is fog egyharmar megváltozni: Paľo kellemes kivételnek számít. A beavatatlanok ezt azzal magyarázzák, hogy a szülőhelye, Nagypalugya az oka, pedig az anyja csak azt gondolta, hogy így elkerüli a háborút, ám sajnos...

P. V.: – A születésem azért még nem ezzel függ össze, csak a nagymamám lakott Nagypalugyában, ezért járt oda anyánk szülni, hogy az első napokban az anyja mellett lehessen, satöbbi. De aztán '44-ben már oda bújtunk el a háború elől. A születési helyem nyilvánvalóan csak a nagymama miatt alakult így, ám két-három hét, vagy egy hónap elteltével ismét felkerekedtünk és visszamentünk Pozsonyba.

(...)

V. P.: – Most jut szembe, hogy egy regényről beszélgettünk. Egy ifjúsági regényről, van ilyen a tarsolyában?

P. H.: – Egy ilyen kéziratom már '66 óta lappang valahol (mennyi is van most? 2001?), na, harmincöt éve pihen, és még bele se mertem pillantani.

P. V.: – Nocsak, nocsak...

V. P.: – Érdekelne, hogy...

P. H.: – Ha meggazdagszom és inasokat fogadok fel, két tehetségeset, s reggel kiosztom nekik a feladatokat, majd este leellenőrzöm a munkájukat, akkor talán valaki ezt is megteszi helyettem.

V. P.: – Hiszen ez, ahogy említette, egy kalandregény, nemde?

P. H.: – Amolyan fedélzetnapló. Egy csónakútról szól, a Garamtól a Dunáig. Semmi különös. Egyszer publikáltam belőle egy részletet, és Laco Ballek teljesen rémülten közölte: Hát, Paľo, ezt azért mégse!

V. P.: – Mitől rémült meg annyira?

P. H.: – Ócskaságnak tartotta, művészietlennek, populáris irodalomnak.

V. P.: – Lehet, hogy nincs is olyan messze az a kézirat, hiszen itt vagyunk Besztercén.

P. H.: – Légvonalban itt minden...

V. P.: – Szívesen belepillantának...

P. H.: – Semmi értelme. Az embernek bizonyos dolgokat teljesen el kéne felejtenie. Máig aszalok egy riportkötetet, mely csak azért keletkezett, mert '72-ben nem volt miből élnem, és a művészi riport címén még ösztöndíjhoz lehetett jutni. Ha jól emlékszem, Laco Ťažký Bősrről írt, én meg a Beszterce–Túrócvidék vasútvonalat választottam, meg is írtam egy kötetnyi riportot, de a könyvnek soha nem szabad megjelennie...

P. V.: – Miért nem?

P. H.: – Mert már a keletkezés oka is gyanús, hiszen haszonelvű. Az ilyesmiket hagyni kell, hadd örüljenek a kutatás szürke egerei, hogy rágcsálhatják az archívumban a megsárgult lapokat.

V. P.: – És nem merült fel önben, hogy például a fiai valamikor majd ki szeretnék adni?

P. H.: – A fiaimat nemigen érdeklik ilyen dolgok. Nem is csodálkozom rajta, hiszen őket már a szavak iránti ellenszenv jegyében nevelték.

Nos, találhatnánk-e jobb befejezést két író beszélgetésének?

CSEHY ZOLTÁN és POLGÁR ANIKÓ fordítása

AZ EMLÉKEKBEN MINDEN MOST VAN

Feladó: peterzajac@

Dátum: 2002 január

Címzett: romboid@nexta.sk

Tárgy: AZ EMLÉKEKBEN MINDEN MOST VAN

A dolgok láthatatlan összefüggései. A frankfurti könyvvásáron minden évben más irodalom kerül a középpontba. Olyankor a könyvvásáron, a médiában és a könyvkiadóknál is kitüntetett figyelmet kap, azokban a pillanatokban – arra a néhány pillanatra – valóban európaivá válhat.

Tudom, miről beszélek. 2001-ben a könyvvásár a görög irodalom sikerét hozta, azelőtt a lengyelét. Az osztrák hét alatt részese lehettem egy közép-európai kerekasztal-beszélgetésnek, 1999-ben pedig a Kalligram Könyvkiadó standján megtapasztalhattam a magyar hetet is.

Abban az évben a német kiadóknál mintegy százötven magyar mű jelent meg, Mészöly Miklóstól, Konrád Györgytől, Esterházy Pétertől és Nádas Pétertől kezdve egészen a legfiatalabbakig. Őt különböző *Magyarország története*, de ezen kívül iskolatörténettől a Ferenczi-féle pszichoanalitikus iskolán át a szakácskönyvekig mindenféle jellegű kiadvány.

A német irodalmi folyóiratok is a magyar irodalommal foglalkoztak. A DIE HOREN című irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat 195., BESTIARIUM HUNGARIAE című számát a magyar identitásnak szentelte.

Tulajdonképpen Esterházy Péter és Grendel Lajos miatt vettem meg azt a folyóiratot. A legvégén azonban felfedeztem Thomas Sparr laudációját, arról a Tuvia Rübner nevű izraeli költőről, aki első költőként kapta meg a brémai Jeanette Schocken-díjat.

Az a laudáció beleillett a magyar számba. Tuvia Rübner sorsa jellegzetesen közép-európai sors, akárcsak Irene Disch, Hanna Krall, Kertész Imre vagy éppen Louis Begley sorsa.

És ezzel mi is részesei lettünk a lapnak. Tuvia Rübner ugyanis Pozsonyban született, 1924-ben. Gyerekkori ujjlenyomatai itt maradtak a kapukilincseken és a vaskorlátokon, miután tizenhét éves korában családjából egyedülként Magyarországon, Románián, Törökországon, Szírián és Libanonon keresztül sikerült Palesztinába szöknie. Ma ez a két nyelvű és háromkulturájú költő Izrael északi részén él, az Afula melletti Merchavia nevű kibucban.

Tuvia Rübner verseket és esszéket ír, németből és németre fordít, európai körutakat tesz és az *Angelus dubiosus* című Klee-kép Walter Benjamin-i értelmezésének, vagyis egyfajta melankóliából eredeztetett misztikus modernségfelfogásnak a jegyében él.

Peter Zajac (1946): germanista, esszéíró, irodalomtudós és kritikus, szerkesztő, kulturális és politikai publicista. Németből fordít. A berlini Humboldt Egyetem szlavisztika-professzora, és a pozsonyi Szlovák Tudományos Akadémia (SAV) Szlovák Irodalom Részlegének tudományos kutatója. Politikailag is aktív, a Nyilvánosság az Erőszak Ellen mozgalom egyik alapítója volt 1989-ben. Eddig két irodalomelméleti kötetet (*Tvorivosť literatúry – Az irodalom alkotóereje*, *Pulzovanie literatúry – Az irodalom pulzálása*) és több politikai esszét publikált, pl. a *Sen o krajine* (Álom egy országról) címűt. Magyarul *A másnapos ország* címmel jelentek meg írásai a Kalligram Kiadónál.

A folyóiratban ott találjuk a *Lassan sokasodnak a kövek* című, öt lírai képeslapból álló versfüzért is: Hebron és környéke, Bécs, Bréma, Pressburg, a mai Pozsony és Šaštín.

Ahogy Thomas Sparr írja: „Ezek a versek nem hirdetnek semmilyen eszmét, nem szólnak semmilyen történelmi panorámáról vagy vízióról, csak ránk néznek, és nekünk állnunk kell ezt a tekintetet.”

De hogyan lehet kibírni azt a tekintetet, ami a saját lényünket, a Semmit tápláló felejtésünket, eltűnésünket, nem-emlékezésünket figyeli mereven.

A mai Hebron, ahol „lassan, ráérősen sokasodnak a kövek”, Bécs, ahol „a jó bizonyos értelemben vigasztalan”, Bréma, ahol „be szép is lenne megfeledezni az időről”, Šaštín, ahol az „emlékekben minden most van”, 1942-től „csak a füst és más semmi”, ma pedig: „Semmi látnivaló. Senki, akivel szó váltható. Semmi írnivaló.” Pozsony pedig:

„Bratislavát hívták Pressburgnak, hívták Pozsonynak.
Számomra Pressburg volt.
Wurm tanító osztályablónkra mutatott és azt mondta:
Ez náci volt, ez is. És ez is. Ez kifejezetten
kegyetlen volt. Ez Oroszországban esett el,
ezt pedig száműzték. Hogy a zsidó diákok közül ki maradt életben,
nem tudom.

Pressburg háromnyelvű város volt. A negyedik nyelv
a hallgatás.

Vajon voltak-e határai a rossznak?
Pressburg a Dunánál fekszik, ahol a Kárpátok kezdődnek.

A Szent Márton-dóm mellett állt a mór stílusú
zsinagóga. Alant a Haltér,
fent pedig a Zsidó utca kezdődött. A Duna ma is hömpölyög.
Megöregedtem. Lassan lépdelek.
Pressburgban születtem. Volt anyám,
volt apám, volt nővérem. Rémlík,
hogy boldog gyerekkorom volt.
Egyszer befagyott a Duna.
A kelták erődítményt építettek ide,
a nagymorva fejedelmek is. A rómaiak
Posoniumnak nevezték. Ez egy öreg város.
Olyan öreg már, hogy meg sem ismer.
Viszontlátásra, szerelmem, aligha.”

Erre járt Tuvia Rübner, s mi nem ismertük (fel). A Semmibe tartott, mert élete alkonyán már nem gyerekkora három nyelvét találta itt, hanem a negyediket, a hallgatást.

Prešporkból, Pressburgból, Pozsonyból mára csak Bratislava maradt és a háromnyelvű sírfeliratok, és a régi vásárcsarnok vasoszlopainak és a szecessziós épületek sárga csempéinek feliratai.

És ez a Pressburgi Képeslap. Ján Štrasserrel helyezzük ide azon a harmadik nyelven, amelyet Tuvia Rübner nem beszélt.

GAZDAG JÓZSEF fordítása

A VERBALIZMUSOK*

Mindjárt az elején arra a meggyőződésre támaszkodunk örömmel és talán gyanús könnyelműséggel, hogy az irodalomtörténetben nincsenek megbízhatóbb dolgok, mint a verbalizmusok. Minden időszaknak, minden irányzatnak, műfajnak vagy költészetnek megvan a maga verbális hasonmása, az árnyéka, mely önmaga kiüresedett szóbeli formája, eredendő energia, ellenállás, tartalom és értelem. Mindig is léteztek a „lényeg mesterei” (a mélység, az élmény teljessége, a forma transzcendenciája a jellemzi őket) és a „hatás mesterei”, akiknek sikerült a látszatra való rávezetés és a szóbeli történetek (költői, narratív, gondolati struktúrák...) imitálása.

A modern és főleg a posztmodern beköszöntével elmosódik ez a „kettősség” is, az ún. lényeg mesterei azonosulnak az ún. imitáció mestereivel, vagy éppen ellenkezőleg – és a nyelv az átláthatatlan szemiotikai síkjainak köszönhetően ezt lehetővé is teszi. A beszéd, mely állandó rögtönzése a nyelvnek, jelentős és kifejező – figyelmeztet bennünket a beszédaktusok elmélete. A konkrét jelentés csak egyszeri és megismételhetetlen állapota minden jelentésmeghatározó elemnek és tevékenységnek, állandó átmenet az interpretátorok láncában – hangsúlyozza a szemiológia vagy a nem hagyományos nyelvészet. Az egyén élete permanens nyelvi performáció – állítják a posztfeministák és a változó identitás védelmezői. Nincs honnan elrugaszkodni, nincs hova visszatérni, de még betájolódni sem. A dolgok természetes régi rendjét művilég kijelölt – és ma már reflektált – rendszer váltotta fel. Vagy valamiféle kulturális megegyezés. Paradigma. Kompromisszum. Az (átmeneti) elhatárolás, változékonyság és relativitás tudata megfoszt minket minden illúzióktól, hogy egyszer mégis megtaláljuk a biztos pontot. Tudjuk, hogy az abszolút csak a következő kísérlet – melyet mindig előlről kell kezdenünk. Ez lelkesítő, ám egyben fárasztó felismerés.

És visszaélés, mert ott, ahol az objektivitás, az egzaktitás, a verifikálhatóság mint tudományos kategóriák és tapasztalati tartalmak kerülnek eszmefuttatásaink horizontjába, megjelenik az erkölcs is. Vagy az erkölcstelenség, és vele a manipulálás, az örök igazsággal való visszaélés. A kreatív szabadság helyét átveheti az önkény, az általános értelem labilitása, alááshatja az egyéni tudat értékeit – és végül a világ vetületének ismételt kényszere újra megpróbál bennünket elvezetni az egyedüli igaz valósághoz. Ezúttal természetesen nyelvi igazságról van szó. A mesterek nemegyszer éppen azok, akik nem vesznek tudomást semmilyen (megegyezésen alapuló) határról, akiknek a szó csillagköddé vált, próbaboncoláson alapuló mű, egy könyv váratlan alakzatokkal, verbális molekulák csődületével, fekete lyukakkal, melyekben eltűnik az energiánk, akadémiai teszttel a nyelvünk tükrében, a sebek nyelvével vagy az iparosodás kultuszával, mozgó kitérésekkel – csak tudnánk, mi elől.

De – nem volt az olyan régen, amikor a fiatal és találékony Ľubomír Feldek verbalizmusával vádolta a még fiatalabb Magányos futókat, mert nem értette a „szétszórt”, tudománytalan versek hatását, és a mai napig ez a meghatározás áll hozzánk a legközelebb, ha az a másik alkotásában túllépi a másokkal, „idegenekkel” szembeni tolerancia határát. Minden szerző, aki „nyitott” szövegek között mozog, tudja, hogy a sugárzó jelentési spektrum egyúttal eltűnik benne, és csak az, aki a szövegben elhatárolja önmagát, képes megérteni az ő, a saját és a mi szemantikai bizonytalanságunkat és a definiálható szakadékot – a tényszerű ürességet. Mit jelent ma a „verbalizmus” kényelmes szavacskája, ha az utak sosem adtak (a beszédben sem)? Ha a klasszikus definíció, mely szerint a forma túlzott hangsúlyozásáról van szó a tartalom kárára, túlságosan büzlük a kartéziánus higiéniától és az etikátlan sterilitástól.

* Az írás „R.” (mint „redaktor”) szerzősége alatt jelent meg a *Romboid*ban. (A szerk.)

Továbbá – hogyan nevezzük azokat, akik a különféle metanyelvek, terminológiák és a nyelv rendszerének segítségével próbálják megragadni azt is, ami túllépi a rendszert és más jelentős galaxisokkal kapcsolódik össze. Talán az irodalomtudósok igyekezete, hogy megpróbáljanak az előre felállított tudományos és nyelvi normára támaszkodni, a diskurzus autoritása érdekében, és elsajátítani az elsajátíthatatlant? Hogyan különböztethető meg az istentelen fecsegés az értelmes nyelvtől, amikor az irodalomban és a művészetben a meghatározó alakok az Én és a Te vagyunk, leggyakrabban a komplex felülmúlás lehetősége nélkül?

A (művészi) beszéd elmélete és gyakorlata terén valami nagyon összekuszálódott. A 90-es évek Szlovákiájában egy sor építő iniciatívát hoztak, melyek a verbalizmusról való gondolkodást a szlovák irodalomban egyszerre kódósítik és teszik világossá. Új eszközöket és gondolati témaköröket biztosítanak számunkra, ám további útvesztőket és ornamentumokat, verbális süllyesztőket és escheri hurkokat is. Új, érdekes anyagokat hoznak, de azok (másodlagosan, a művészet szociológiai nézőpontjából lehet érdekes) szimulációját is. Hova áll a kritikus a szavak, jelentések és értékek ezen labirintusában és ezek múlt árnyékában? Kinek a könyvét adja ki a kiadó, ha a kliensének, termelőjének, popstárjának nyelvi készsége nem egyszer egyenesen az egyéni motiváció hiányában, az emberi meggyőzőerő, az egyéni horizont megvonásában gyökeredzik, mely már messziről szembetűnő lenne, nem vetné magát alá a rögzítésnek vagy a számításoknak. Hogyan járunk el akkor, ha egy akármilyen versbeli Az (vagy Ő) egyre gyakrabban figyelmeztet bennünket, egyszer egy istentelen előjel attribútumait ölti magára, mert a mindenre kiterjedő, máskor a világ szemantikailag magasan szignifikáns látásmódja a teremtés aktusában (írás)? Állítólag elég, ha megszabadulunk a kicsinyességtől és az előítéleteinktől, meghagyjuk a szerzőnek a korlátlan hatalmat és önmagunkat a nem értő, de a por összeesküvő, empatikus számítógépi képleteként állítjuk be. Az egyik oldalon ma végtelenül közel vagyunk a(z üres) világ közepéhez (és éppen a nyelv és a beszéd tükrén keresztül látunk bele), másrészt a grafománia és a szóbeli mű közötti határ még sosem volt ennyire vékony, ennyire megfogható, megviselt. Létezik még egyáltalán?

Végezetül: ismerni kell, de nem kell, nem lehet, nem illik olvasni vagy átélni – ez szofisztikus üresség, intellektuális autoerotika, marhaság. De milyen jól meg van írva!

Jól vagy ügyesen? Szerinte vagy szerintünk?

Ez nem a szintiszta diskurzus diktátuma: találka az elmélettel, egy ágyban alvás a paradigmával, egy fedél alatt ebédelés a kánonnal? A verbalizmus, mely kiüríti az ember élményvilágát, az irodalomból intelligens kifogást csinál?

HORVÁTH ERIKA fordítása

HALSZÁLKA A TOROKBAN, AVAGY HOL LENNÉNK A VERBALIZMUSOK NÉLKÜL?*

Rédey Zoltán: – Verbalizmusok? Az ilyen, illetve így feltett és megformált kérdés nem a legjellemzőbb a verbalizmusokra – a verbalizálásra? Talán az ilyen értelemben vett gondolkodás és megformálás, tehát az egész felkínált szöveg mint a beszélgetés ajánlott kiindulópontja nem a verbalizmus illusztrációja egyben? Nem annak a magától értetődő igazolása, amit önmaga állít, nem éppen a verbalizálás, amiről itt szó van?

Ez után a hosszú lélegzetű, kimerítő eszmefuttatás után, melyet a szerkesztőségből kaptunk, álljunk csak meg ennél a szónál. Mit is értünk ez alatt, különösképpen, ha terminus technicusként kell érteniünk (ez tehát a verbalizmus, de mi is?!).

A verbalizmus kifejezésnek, legalább is így feltüntetve, első ránézésre, illetve első hallásra inkább negatív konnotációja van. Úgy gondolom, mindenekelőtt a kommunikáció túlzott termelődését, a szavak, igék túlzott használatát szuggerálja, annak a helyzetnek a képzetét, amiben átlépi az okvetlenül szükséges „célirányos” kommunikáció funkciók küszöbét, bizonyos öncélúságot, redundanciát, verbális többletmunkát asszociál, ha valamiről feleslegesen, öncélúan, zavaróan beszélünk, ha csak a levegőbe „fecsegünk”, ha a vallomás módja nem egyezik annak tartalmával, ha a beszéd tárgyát kódosítjuk, misztifikáljuk. A verbalizmusokat – triviálisan szólva – „a szavak utáni kapkodásnak”, inproduktív „logomachiának”, „logoreának” nevezhetjük.

Tehát ha a verbalizmus kifejezés alatt a felesleges, túlzásba vitt beszédet, írást, szóbeli felesleget, többletmunkát, a mértéktelenséget értjük, a verbalizmusokról szóló diskurzus nem lesz szintén felesleges többletmunka? Nem kezd ez az egész egy megtévesztő körbe-körbe játékra hasonlítani? Vagy nincs igazam, Vladimír?

Másrészt akkor a verbalizmus e felfogás szerint teljesen céltalan, imaginatív, művészi irodalom, de akkor vajon mi a küldetése annak az irodalomnak, amely az irodalomról (metaszövegek – irodalomtudomány) szól?

Vladimír Balla: – Erről inkább hallgatnunk kellene. Főleg a mi helyzetünkben, mert sok a fenyegető tényező. Mégiscsak itt-ott publikáltunk már pár dolgot, és az ember, aki a nyilvánosság előtt szavakat használ, vásárra viszi a bőrét, és kiszolgáltatja magát a nyilvános ítélőbírárság kénye-kedvének. És az, aki nincs meggyőződve nézetei minőségéről, mert egyszerűen még nem túl beképzelt, mindjárt idegessé válik, ha szóba kerül a verbalizmus. Arra gondol, hogy most mindenki rá mutogat. Most már vadásznak rá. Minden-

---

Rédey Zoltán (1960): kritikus, irodalomtudós, egyetemi oktató. A nyitrai Konstantinosz Philoszophosz Egyetem tanára és kutatója. Több tudományos monográfiát publikált, Ján Ondruš költészetéről szóló monográfiája megjelenés előtt áll. Szak- és irodalmi folyóiratok munkatársa. Több magyar irodalmi tárgyú, magyarul megjelent munka recenzense a szlovák sajtóban. Érsekújvárott él.

* Az eredeti beszélgetés Érsekújvárott hangzott el.

ki, aki illetékes a döntéshozatalra, az előírások meghozására, az ítélkezésre, kategorizálásra. De azok is, akik látszólag csak úgy, kötetlenül diskurálnak. Természetesen én is félek az ilyen témáktól, mert ha napirendre tűzték, mindjárt sejteni lehet, hogy fejek hullanak majd – de ha nem, akkor meg mi a célja ennek az egésznek? Ez a forró kása elővigyázatos kerülgetése lesz. Vagy a témával még várni kellene, míg a szerzők, akik használták e kifejezést, mind meghalnak, hogy senki ne sértsen meg senkit, és talán ezek után bátran nekikezdhethnénk a témának. Most szétválík az irodalom – szükségesre és szükségtelenre –, a búza elválík az ocsútól? Természetesen a verbalizmus kifejezésnek negatív a konnotációja, mert mint témát ezzel a szándékkal terjesztették elő. De ebben a felvetésben engem az fogott meg leginkább, hogy fenyeget az örök igazság hiányával való visszaélés, megközelítőleg olyan értelemben, hogy az örök igazság hiánya lehetővé teszi a verbalizmus burjánzását. Hamarabb jön a nyelvemre önmagunk meggyőzése: a verbalizmus és az általános értelem alááshatja az öntudat értékeit. De nincs is ennél csodálatosabb! Végre mindenki a gyökerektől kezdve kiépítheti önmaga értékrendszerét – még akkor is, ha ez az egész csak illúzió, mert nagyon nehéz ezen örök igazságok béklyói alól kiszabadítani magunkat. Úgy gondolom, szabadon hozok értékítéleteket, de közben mélyen valami meredezik bennem, mintha egy halszájka akadt volna meg a torkomban, körbe-körbe ugyanazt hajtogatja, felfoghatatlan és golyóálló axióma, melyről öntudatos állapomban azt gondolom, hogy ezt már réges-rég elástam magamban valahova... A régi igazságok relatívvá tétele, sőt eltávolítása nem jelent semmilyen fenyegetettséget: inkább kitűnő alkalmat ad azoknak az igazságoknak, hogy a hátsó kijáraton, radikális kételyekkel együtt távozzanak, majd megerősödve térjenek vissza, mert a szabad gondolkodás egyes fázisaiban mindig fennáll a kételkedés. Ezekre a gondolatokra később már úgy tekintünk, hogy elfogadhatóak és szükségesek is egyben. Ezenkívül, aki szereti az örök igazságokat, akinek ezen igazságok hiányoznának, az ezentúl is szilárdan ragaszkodni fog hozzájuk. A bökkenő azonban az, hogy az örök igazságot kedvelők nyugalomához szükség van arra, hogy ezen igazságokhoz, akár különböző korlátozások árán, ragaszkodjanak a többiek is, elsősorban azok, akik az ilyen igazságokat nem kedvelik. Valakinek tényleg szüksége van rá... mert nem éppen jó szórakozás ülni valahol a sarokban, és habzsolni az igazat. Szinte késztetést érzek, hogy valakire szintén rákényszerítsd. Véletlenül nem erről szól a tapasztalat?

– Azok az örök Igazságok – s mögöttük, minden mögött ott vannak a „lényeg mesterei” és az „imitáció, illetve a hatás mesterei”. Nemrég jelent meg a neves cseh OIKOY - MENH Kiadó gondozásában Marcel Detienne Az igazság mesterei az ókori Görögországban című könyve, s így, figyelembe véve legalább az európai kontextust, tényleg az alapoktól kezdhethetjük. Mivelhogy ezt a könyvet mindeztidáig nem olvastam, nem tudom, hogy van ez Detienne szerint ezekkel a mesterekkel. Vegyük azonban legalább a két „alapítót”, ősi nagymestert, ha mindjárt nem az archaikus igazság atyjait (kiknek magától értetődően a fent említett könyvben is komoly szerep jutott): Homéroszt és Hésziodoszt. Az előbbi köziülük egyenesen az igazság abszolút problematizálásának megtestesítője, igaznak ugyanis nem fogadhatjuk el magát, a létezését sem. Na, de ne kezdjünk mi is verbalizálni... inkább beszéljünk az igazság mestereiről! Bizonyos források szerint (ez valamilyen szöveg, „legenda”, Hadrianus császár idejéből Homérosz és Hésziodosz agónja címmel, majd Pauszaniész konkrét műve) ezek ketten találkoztak (!) az agónon (dalnokok, verselők, illetve aoidák vetélkedőjén), a khalkidiki hős, Amfidamasz király tiszteletére rendezett nagyszabású ünnepségen. Homérosz állítólag előadott egy idézetet az Iliászból, a véres harcokról, Hésziodosz pedig egy részletet a Munkák és napokból, mondhatni a mezőgazdasági munkák módszertanából, és győzelmet aratott, nyert egy gazdagon díszített ajándék tripuszt (háromlábú edényt), amit aztán a helikóni múzsáknak ajándékozott. A döntőbírók indoklása egyszerű és egyértelmű volt: nem azé a győzelem, aki megéneklí az erőszakot és a véres háború szörnyűségeit, hanem azé, aki a békés és nyugalmas életről, valami hasznos dologról szól. Mellesleg a

közönség nem értett egyet a bírák döntésével – számukra minden bizonyonnyal nem volt elég érdekes a békés énekelgetés, gitárpengetés, mely a mindennapi, hasznos dolgokat énekelte meg. Ennek a történetnek annyi köze van a valósághoz, mint „gitárnak a dióhoz”, ez csak egy fikció, későbbi korok legendája. Rámutat viszont egy fontos igazságra, mégpedig arra, hogy már a legrégebbi koroktól kezdve relatívak voltak „az örök igazságok”, s végeredményben az ideológiai motiváció volt a döntő. Ezek alapján osztódnak az igazságok – a bírának és a közönségnek is egyaránt megvolt a saját igazsága. Hogyan lehetett hát mondjuk, e még oly fiktív helyzetben is elválasztani a bírázt az ocstótól? (Ezt inkább Pauszaniasztól kérdezhetnénk, aki valószínűleg az egész történetet csak kitalálta vagy átvette valahonnan.) Ki volt itt (lett volna) az igazság mestere? Nem maga Pauszaniasz (vagy az ismeretlen szerző Hadrianus korából)? Saját legendájában minden bizonyonnyal Hésziodosz, még ha igaza csak valami „szaros” tripuszt ért is, az irodalomtörténet azonban Homérosz óriási árnyékába kényszerítette őt (még ha utóbbi maga csak „virtuális” szerző volt is). Mit akart egyáltalán Hésziodosz? A Munkák és napokban a kezdetektől fogva feszegeti saját nagy témáját, saját igazságtalanságát. Testvére, Perszész az örökösödési tulajdon miatt rendezett per során mindenben átvágta a bírák lefizetésével. Hétszáz évvel időszámításunk előtt a bírák hagyták magukat megvesztegetni, és a sértettek ez ellen verbalizmusokkal lázadtak, olyanokkal, mint ez a „módszertanilag reflexív eposz” is. Ez hát az a legnagyobb, legrelevánsabb örök igazság, a legörökebb igazság. Munkák és napok, de főleg (a változatlan) verbalizmusok és százaadok! Az igazság mestere az ókori Görögországban megfosztatott a legsajátabb igazától, saját testvére minden téren átvágta egy egyszerű „e világi” per során!

– Megvan végre az összefüggés az ókori Görögország és a jelenkori Szlovákia között, amit idáig nem találtam – íme hát, a hiányzó láncszem: korrupció és tisztességtelenség közeli rokonok között. Így lesz számunkra Görögország aktuális, nem hexameterekkel vagy magasztos drámákkal, és nem a „lényeg mestereinek” filozófiai koncepciója által. Bár Wittgenstein szerint ők is arról beszéltek a legtöbbit, amiről hallgatni kellett volna... De tényleg, a különböző látszatmesterekből és a „látszólagos lényeg” mestereiből sosincs hiány... Ha valaki meglovagolja egy úgynevezett nagy igazság pusztító energiáját, elveszíti ítélőképességét, mintha csak valami eszközzé válna, és furcsa gyönyört érez, elsősorban az ilyen ember irodalmi „szövegterméséből” ítélve, gyönyört érez „a lovaglás miatt”, amiatt, hogy valami „nagyhoz” tartozik. Aztán jobbra-balra vagdalózik, mindezt a magasztos igazság ideálja nevében. A keresztények a maguk látszólag megingathatatlan igazsága nevében gyilkolták meg Giordano Brunót, megkínózták, megtehették, hiszen hatalmon voltak, és minden bizonyonnyal az evangéliumban magyarázatot, ha nem okot találtak büntettükre. Miért ne, evangélistából sok van, és mint kitűnik, rugalmasan lehet velük manipulálni, még ma is például egy közülük itt, Szlovákiában politikus, nem habozik továbbra is piszkálni szegény máglyahalált halt Brunót, állítva, hogy bizony nem volt igaza, mert a világűr végtelenségét hangoztatta tudományos bizonyítékok nélkül, holott ma már tudvalevő – de ki tudja tényleg? A keresztények? – Tudja valaki igazán, hogy a világűr véges, hiszen itt a Nagy Durranás tudományos elmélete (vagy tudományos ténye?). De hát mi köze van egy kereszténynek a Nagy Durranáshoz? Előbb elpusztították azokat, kik dogmájuk kényszerzubbonyából szabadulni akartak, most pedig, hogy ez egypárnak sikerült, és eljutottak tudományos tényekig, akár a Nagy Durranásig, akkor ezen tényekre a keresztény ember győzedelmesen fog hivatkozni? Rámutat, hogy Brunónak nem volt igaza. Hozzáfűzni ehhez mást nem lehet, csak azt, hogy meglovagolta saját, nagy igazát, ezért nem érzékeli a talmit, de saját érvelésének – mondjuk egyszerűen – erkölcsstelenségét sem. Tán elfelejtette, hogy a tudósok szerint a Nagy Durranáshoz nem is kellett Isten, mindegy, hogy Ábrahám vagy Izsák, esetleg Homérosz és Hésziodosz istenéről van-e szó, egyszerűen a Nagy Durranás vallás nélkül is végbemegetett. Különbben mi másért lenne egyáltalán a Nagy Durranás elmélete? Talán csak nem azért, hogy a teológusok jobban tudják, hogy istenük hogyan haladt a teremtés során? Elnézést,

hogy mindig a kereszténységet emlegetem, mint a mélyen sarjadó, mesélt és különös ellenkezés nélkül elfogadott „nagy igazságoknak” a példáját, ám ezen „igazság” túlnyúlik az egyén belsejében lévő szent helyén, személyes belső világából a társadalmi életbe, és aktívan hat az általánosan érvényben lévő, korlátozott elvek formájában. Ezt a hatást azok is érzik közülünk, akik különben ezt a vallást – főleg jelenlegi formájában – szívesen nélkülöznék... Igaz, ugyanúgy, ahogy más, társasági kötelezettségeket is, hiszen társaságban a magasztos eszmék gyorsan romba dőlnek... Ez tükröződik az irodalomban is. Felelgetem, tán épp ezért, az *Elbeszélések pályázatát*, amit évente szervez meg a fáradhatatlan Koloman Kertész. Engem többször ért a megtiszteltetés, hogy a zsűriben ülhettem, így a Jéghegy csúcsán – győztes, megjelentetett írásokon – kívül magát a Jéghegyet is: elbeszélések százait láttam, s bennük sajnos gyakran gondolatok sémáját és tálcolmányait, úgynevezett „tuti”, egyszerű axiómákat ismertem fel, melyekben szerzőik sosem kételkedtek, mivelhogyszentül hittek bennük... Ha valaki Umberto Eco *Baudolínóját* olvasva elmosolyodik különféle relikviák, szentként tisztelt Keresztelő Szent János-fejek és különböző szentek végtagjai miatt, észrevehetné azt is, hogy egyúttal mennyi áporodott relikvia lapul a mai írásokban... Naplókát és életrajzokat is beleértve.

– *Végtére is nem olyan rossz példa az a kereszténységgel, sőt épp ellenkezőleg: a kereszténység és a verbalizmusok!* – Ez a téma nagyon helyénvaló. Minden verbalizmus! Éppen a keresztényeknek van egy efféle szent igazságuk: minden a verbalizmusból ered, kezdetben volt a szó, ki ne ismerne János evangéliumának unalomig ismert első szavait. De ha megmaradunk a „saját” szféránkban, rögtön megjegyezhetném, hogy bizonyos értelemben rátapintottak a dolog lényegére. Hiszen, mint már jeleztem, az egész úgynevezett imagináris irodalom maga is a „programszerű verbalizmuson” alapszik. Realitása a szó realitása, de jelen bizonyos fenntartással kellene fogadnom, hiszen ha elkezdénénk, kritikus esetben megfordíthatnánk ezt az új törvényű „verbálontológiai kauzalitást”: kezdetben inkább az élő világ realitása van, maga a valóság (említettem ezt a fogalmat, holott átértékelve és kételkedve benne, „a valós ontológiai állapot értelmében”, és úgymond „szolipszisztikusan” arra a következtetésre jutnánk – szolipszisztikusan, azaz mindenki egyénileg, individuálisan –, hogy a valóság csupán verbalizmus. Akkor aztán tényleg nem jutnánk semmire). Tehát, hogy az irodalom – mint szóbeli alkotás – esetében előbb van maga a valóság, s e valóság képe a tudatban, és csak azután születnek a szavak – mondatok, szövegek, eposzok, regények, lírai költemények, s végül maga a Biblia és az evangéliumok. Tessék, ismét visszajutottunk „a két különféle igazsághoz”, ahhoz, amit mondtál: hogyan lehet különböző evangéliumokat rugalmasan kezelni. Hozzáteszem, éppen emiatt (hogy miként érzékeljük őket) kanonizált irodalmi emlékek, mint minden jelentős irodalmi mű, tehát részei kifejezőskultúránk örökségének – elvögre így érzi sok keresztény. Nagyon magas interpretatív, analitikus szinten művelte ezt például Northrop Frye, kanadai irodalomtudós (és keresztény) *Kettős tükör (A Biblia és az irodalom)* című könyvében. De felfoghatjuk őket „dogmatikus örök igazságként, a dogmatikus hittan szent és érinthetetlen céldokumentumaként, valamiféle »igaz keresztény használati utasításaként«, esetleg saját hitbéli fundamentalizmusunk támaszaként, ami legfeljebb bigott, morális, célszerű (sokszor pontatlan és elferdített) utalásokra, idézetekre korlátozódik, mint egy dogmatikusan didaktikus dokumentáris szövegszörny. Sajnálatos módon az ilyen olvasók kezébe, illetve tudatába valószínűleg sosem kerül Frye *Kettős tükre*, ezért talán nem értik meg soha, hogy a Biblia valós értelme nem az ő egyetlen megengedett »dogmatikusan korrekt« és korlátozottan értelmezhető magyarázatában rejlik, hanem képzeletbeli gazdagságában, amit mítoszként, metaforikus szöveggként nyújt nekünk irodalmi minőségében.” (Írtam mindezt egy régebbi, Northrop Frye elméleti munkáját méltató recenzióban.)

Nyomatékosan említenem kell azonban egy szerintem döntő tényt, melynek létezéséről meg vagyok győződve, s amely nemcsak egyértelműen kiforgatna, illetve szétszórna minden vádló szemrehányást, hogy elfogult és támadó vagyok a kereszténységgel szemben. Ám egyidejűleg talán elakad a lélegzeted, s úgy érzed, hogy ellenkezik benned minden befogadókészség, mintha számodra újabb „halszálka” maradna csak. Ki szeretném azonban említeni az egyház egyértelműen pozitív

szerepét a nyugati tudományok (s főleg a természettudományok) fejlődésének során a középkorban. Az egyház elterjedése és intézményesítésének erősödése nélkül – hangozzék ez bármilyen furcsán –, nem hiszem, hogy ma számítógép segítségével beszélgethettünk. Nem létezne a mai értelemben vett technika.

Mert hogy: az egyház hegemoniája híján Giordano Brunót nem égették volna el, másrészt viszont – engedjünk meg egy ilyen hipotézist magunknak – el sem ért volna a tudományos bizonyítékokig, talán nem is érdekelték volna a tudományok. Ismétlem, lehet, merészen, sőt abszurdan hangzik, de ahhoz, hogy valakit tudományos bizonyítékai miatt máglyán elégessenek, meg kellett születniük egyáltalán azoknak a feltételeknek, melyek lehetővé tették a tudomány fejlődését. Ezek azonban az ókor elmúltával a középkor „sötét” századaiban (mert ilyenek is voltak, pedig tudjuk, hogy az úgynevezett középkor egyáltalán nem volt kizárólag sötét) hiányoztak. Egyszerűen az egyház elsődleges érdeme, hogy a latin középkor minden kulturális, művelődési verbális konvenciójával együtt megalapozta a mai értelemben vett nyugati civilizációt (kultúrát, művészetet, filozófiát, s végül a manapság sokat emlegetett és átkozott közgazdaságtant), s persze magát a tudományt (Giordanót is). Az egyház releváns szerepe ezekben az időkben éppen a vad, politikailag, kulturálisan, morálisan tönkretett VI-VIII. századi Európa civilizálásában rejlik. Nem akarok itt triviális banalitásokba bocsátkozni, sem előadást tartani a középkorról, elég ha egyszerűen megnézzük, mondjuk, Eco könyvét, melynek címe: Művészet és szépség a középkor esztétikájában, vagy mit én tudom, az ide vonatkozó fejezeteket Bertrand Russel könyvéből, A nyugati filozófia történetéből...

Ha csak részleteket olvasunk illusztrációképpen a krónikások feljegyzéseiből, melyek értékes tanulmánytételként maradtak fent ezekből az időkből (például Tours-i Gergely műve: A frankok egyháztörténete), már maga a forrás szimptomatikum, mert ki is írhatott volna ebben a nehéz korban erről a témáról, mint magának a nem túlságosan magabiztos egyháznak a képviselője. Az ilyen szemfuttatásoktól megáll az eszünk. Rémmülettől tölt el minket ezen dokumentumok olvasása, mikor tudományt szerzünk a vad és agresszív frankokról, cselekedeteikről és tulajdonképpen mindennapi életükről, mindennapjaikról. Ezek a híresztelések még ma is félelemben tartják az embereket. Az erőszak, a kiszámíthatatlanság, a jogtalanság, a barbár primitívizmus szóban és írásban rémisztőleg hat. Ebben a helyzetben, az ilyen gyűjteményben nem volt hely a fizikai és asztrológiai kísérletek számára, valamint a tudományoknak sem. Ha ebben a helyzetben valaki a tudományokkal szeretett volna foglalkozni, a barbárok az ilyen „buzi kedvtelést” egy jól irányzott kardcsapással elintézték volna. Szokás volt például az egymás közti mindennapi kommunikációt (tényleg csak úgy egymás között, nem volt itt szó semmilyen harcról, háborús állapotokról, csak mindennapi emberi kapcsolatokról), beszélgetést, mely során nem jutottak közös nevezőre, azzal befejezni, hogy az egyik (aki előbb elszánta magát?) a beszélgetés kellős közepén kardjával széthasította a másik koponyáját – és a dolog meg is oldódott. Legalábbis mindaddig, míg egy harmadik vele is – lehet, mindenféle beszélgetés nélkül – nem tette ugyanezt. És ebbe a gyűjteménybe, az ilyen primitív emberekhez jönnek olyanok, mint Gergely, a tours-i püspök, aki, természetesen saját életét kockáztatva, megpróbál rendet teremteni. És utána a többiek, és fél évezred múlva Párizs már a skolasztikus tudományok központjává válik, láthatjuk, hogy hol tartanak a mai franciák. Kérdéses ugyan, hogy tényleg a koraközépkori civilizáció kríziséből való kilábalás az oka mindennek? Ugyanezt a kérdést felteszem kicsit másként: milyen szerepet töltött be az egyház a latin kultúra terjesztésében (mely egyértelműen a nemzetközi tudomány nyelve lett) és a kulturális-társadalmi szabályok megalkotásában, melyek lehetővé tették a tudományok fejlődését (hiszen a tudományos szövegek, írások megőrzése és terjesztése terén nagy szolgálatot tettek az egyházi intézmények, sőt maguk a szerzetesek is). A dolog ezek után már hihetőbben hangzik.

Míg az egyház szóval („verbalizmussal”) kivezette Európát a sötét korok műveletlen világából, míg újraformálta a primitív, barbár népességet, és elérte, hogy az emberek legalább szűk társadalmi körükön belül ne vagdossák le egymás fejét, hogy civilizáltabb dolgokkal kezdjenek foglalkozni, addig kétségkívül hasznos szolgálatot tett. Ebben teljesedett be történelmi küldetése. Később, mikor a kultúra újra természetessé vált, amikor lassan megalakulnak az első egyetemek, az egyház is kezd –

örülve egész világot felölelő hegemoniájának – más szerepet játszani. És lehet, éppen ezért lépnek fel az örök, szent igazságok – ha már az a bizonyos egyház, mely azelőtt kultiválta és mérsékelte a barbárokat, paradox módon önmaga kezd ellentéteket szítani, s ő maga járul hozzá ahhoz, hogy az emberek újra karddal vagdalózzanak, de mindezt már a szent, örök igazság nevében tegyék. Vagy ez már más tésztá? Ezek után hogyan engedhetjük meg magunknak, hogy egy mondatban említsük az inkvizíciós küzdelmeket (melyek nem voltak semmivel sem jobbak a titkosszolgálat vagy az SS módszereinél) az elővigyázatos, határozatlan Tours-i Gergely nevével? (Most nekem kell bocsánatot kérnem, már biztos elakadt a lélegzetem az én pseudo-tanulságos, ultrabanális fecsegésemtől.)

És újra rá kellene kérdeznünk az igazság mestereire. Azik azok voltak. Azok, akik az igazságot mint egyetlen lehetséges és elfogadható törvényt deklarálták, és akik az igazság nevében tudósokat és tudatlanokat égettek el. Ki volt az igazság mestere? Talán Gergely püspök, aki örülhetett, hogy tanai miatt őt nem végzik ki, mikor elmagyarázta a frankoknak óvatos, apró igazát, miszerint nekik is jobb lenne, ha nem ontanák értelmetlenül egymás vérért? Végül is hasonlít ez Homérosz és Hésziodosz agónijához. Igaza mindig annak van, aki békére és nyugalomra buzdít, és nem adhatunk igazat annak sem, aki alábecsüli a háborút és a véres harcokat. Megégetni valakit akármiért patológiai tévedés, amiről nincs mit beszélni. De még a múlt században is „futószalagon” történtek ilyen dolgok. Hát ez aztán felfoghatatlan.

– Nem tudom, teljesen biztosak lehetünk-e abban, hogy az olyan pozitív folyamatok, mint az egyetemek alapítása, a tudomány felé fordulás, a kutatás stb. nem kezdődtek volna el az egyház nélkül is... Sőt, úgy vélem, ezen folyamatok régebben kezdődtek, hiszen folytonosságról, valamiképpen az antikvitáshoz, ókorhoz való kapcsolódásról van szó... Számmomra inkább az a kérdés, hogy a tudományos fejlődés nem lett volna-e gyorsabb az egyház nélkül?! Irányítgatása, figyelmeztetően felemelt ujjá és büntető keze nélkül. Habár lehet, hogy a barbárok példájában igazad van. De a tudomány ükanyja tán inkább az alkímia, ükapja pedig a legendás Hermész Triszmegisztosz...vagy azon készletések, források halmaza, amelyek az ő legendájának megszületéséhez vezettek... És az alkímia szálka volt az egyház szemében... Hiszen annak megítéléséhez és megmondásához, hogy mi a jó és nem jó, mi a dogma és mi a herézis, az élet minden területén, nemcsak a szűken értett hitvallásban, az egyház, illetve inkább az egyházak, azok képviselői mindig is közel álltak. Az ilyen hajlamok segítenék elő a szabad tudományfejlődést és virágzást? Mindjárt az elejétől fogva, mihelyst az egyház elegendő befolyással rendelkezett, kezdte meghatározni, hogy mit igen, mit nem, mi a megengedhető fejlődés és mi a... éppen a verbalizmus. A verbalizmus mint valami nem elfogadható, káros, valami, ami akadályoz és fölösleges, valami, ami alkalmas a dehonosztálásra. Vegyük csak Augustinust, és az még csak a IV.-V. század volt...Ő szinte tökéletes példa...A mi Augustinusunk! Hogy megváltozott, miután elhagyván övéit, az egyetlen igaz vallást választva nevetségessé tette azokat, akik közül maga is jött, egyszerre meglátta, hogy verbalisták, hogy a nagy igazság nem az ő oldalukon van. Sorra kerültek a megtorlások. Ez a másként gondolkodók elpusztítására készítő sötét hajlam a válaszok és igazságok önként kinevezett mestereinek sajátja... Már Augustinusnál megvolt – de most messze nem a kezdetekről beszélek, csak a középkor és a patrisztika margójára –, azoknál is, akik rendezték a számlájukat Brunóval – és mostanáig megmaradt. Az irodalom a mai napig is ezen jól ismert sémák és igazságok „kifőzött levéből főz”. Ezek olyan garantált alkotóelemek, olyan bevált darabjai a kirakónak, melyeket, ha stilisztikailag elfogadható formában talál a szerző az olvasónak vagy a kritikusnak, akkor az olvasó vagy a kritikus nyugodtan rábólint, lélekben igazat ad a szerzőnek, mert úgy gondolja: itt a tévedés ki van zárva, ez már bevált, már nagyapám is érzelmős, a múlt bölcsességét sugárzó arccal mesélte ezt nekem... Vagy inkább a múlt szuggeráló arcával.

Amúgy az irodalmi „műszakban” mindennapos eset, hogy valaki, aki előzőleg „a lényeg mestere” volt, lassan átváltozik, átranzszformálódik a „hatás mesterévé”, vagy tudatosan és számítóan, mert az hasznot hoz, vagy önkéntelenül, maga sem tudja, hogyan.

Az ő „lényegei” fokozatosan közelednek az általánosan ismert, elfogadott, sajnos, egyáltalán nem hiányzó „igazságokhoz”, ilyenkor azt mondják: a szerző okosabb, bölcsőbb lett. Már elmúlt az ifjonti hév, nem lázadozik, megértette, és az elődökhöz jelentkezik. Bármilyen gondolati kísérlettel jössz es eleinte, idővel betemeti a sivatag homokja, és fel-tűnik az oázis – a Biblia. Vagy a Korán. És miért? Mert bárhová is nézel, bármit is olvasol, mindenhol örökké azt szuggerálják beléd, hogy ez a helyes, ez a nagy, és az elődeink is eszerint éltek és milyen szépen elrendezték nekünk mindent, hogy mi is élhessünk, és milyen vidáman és kellemesen. Ugyanígy volt a kommunizmussal is. Hogy tarthatott egyáltalán egy ekkora örűtség ilyen sokáig, ha nem a gondos előkészítésnek és a nagy igazságoknak köszönhetően, melyeknek nevében áldozatokat kell hozni, s melyekkel megbocsátható lassan bármi? Mondjuk a Brunó halála is. Raymond Aron a kommuniz-mussal kapcsolatban találóan „szekuláris vallás”-ról beszélt.

Pavel Vilikovský kitűnő kis könyvecskéjében, melynek címe *Az élet örökzöld hátsólova*, ha jól emlékszem, azt írja, hogy mindenkinek van valamilyen célja, csak a szlovákok örül-nek annak, hogy egyszerűen vannak, léteznek és ebből ered céljuk is: legyünk még! Ép-pen ezért legyünk mi is. Hogy miért éppen mi? Az jó kérdés. Na jó. Úgy gondolom, hogy az embereknek pontosan ez az egyetlen céljuk az egyéni síkokon is: vagyok, mondom, nos, legyek még! Csak legyek még! A nagy igazságok, amelyekről beszélünk – ebben van éppen a csodálatos életképességük, ebben van halhatatlan hatalmuk megújódása – nem járatták le az embert, és jól is van ez így. Igen, legyél még, ember, mert erről szól a játék. Ez az egyetlen cél. Beszélnek itt a transzcendenciáról, hogy van itt valami, ami felülmúl bennünket, jelzi, hogy ez az Isten, de valójában az isteni egzisztenciából mi is kivesszük a részünket, mert mi sem végezzük életünket olyan könnyen. Ha ő nem végez, cselekedeteink és létünk a végtelenben tükröződik vissza. Mindemellet ezen egyetlen cél is bizony-talan. Amint kételkedsz Isten örökkévalóságában, bizonytalanná válsz. Ez a bizonytalan-ság marta szét az örök igazságok kedvelőit. Utána már nem voltak. Éppen ezért kell görcsösen ragaszkodnunk a reményhez, hiszen a reményről sok örök igazság született, ezért van az, hogy ami nekik ellentmond, az az értéktelen verbalizmusokba száműzetik.

Most úgy tűnik neked, ugye, hogy vallásellenes vagyok? Pedig nem. Az individuális vallás híve vagyok. A kutató vallásosságé. Kérdések ezek inkább, kevés válasszal. És ha valami úgy néz ki, mint a válasz, mégsem az. Tudod, mi az, most jut eszembe, hogyha va-lami úgy néz ki, mint a válasz, ám mégsem az. Ez a verbalizmus.

– *Persze, hogy a legendás Hermész Trismegisztosz lehetne a tudományok ősatya, és az alkí-mia ősanja – bár a Szókratész előtti görög nyitottság, „józan kíváncsiság”, a termézetfilozófiai érdeklődés a világ anyagi megismerése iránt, mely a régi milétosziaknál állítólag jóval inkább a tu-domány alapja, mint az alkímia – de muszáj ismételtelenem, papagájként: hol lenne az alkímia és Hermész, ha a már az említett egyházi, intézményesített kolostori, szerzetesi, kódexmásoló folya-mat során nem őrződött volna meg a kontinuitás, életképtelen lenne a kétségbeesetten kiűzött lán-gocska, a sötét VI-VIII. században inkább csak a műveltség izzó hamuja, mely a latin által őrzött, latinul verbalizált, európai műveltségben él tovább. Tény, hogy sokan abból az antik műveltség-anyagból ezekből az időkbl például Arisztotelész írásai is éppen arab fordításokban maradtak fenn, melyeket később fordítottak le latinra – valahogy így, nemde? Nem akarok itt újra a filozófia történéseként vagy középkor-szakértőként fellépni, hiszen ez a dolgokon semmit nem változtat, de megerősíti a helyzet válságát, melyben akkoriban a kultúra volt. Szóval nem akarok én itt okoskodó középkor-kutatónak látszani, kioktatni vagy akadémiai előadást tartani Arisztotelész fordításáról és más középkori szövegek átültetésének nehézségeiről (mert akkor már megint a verbalizmus problémájánál kötiünk ki), csak még egyszer utoljára összefoglalom és leszögezem: az egyház, ha nem is egyediül, de oroszlánrészt vállaló közreműködése és szervezési készsége nélkül már nem tudnánk semmit Hermész Trismegisztoszról, nem őrződött volna meg a művelődés kontinuitása sem. Már tényleg nem akarok okoskodni, de azok a frank nemesek, mindenféle kicsi, helyi nyugati földesurak,*

vagy egy olyan Samo a birodalmában, már megbocsáss, „leszarnák”, mélyen ignorálnák a tudomány és a kultúra fejlődését. A kivétel és egyben „az első komoly fecske” csak Nagy Károly, éppen azért, mert következőképpen keresztény volt... Mihelyt ez egyház, ahogy te is mondod, elkezd meghatározni, hogy mit igen és mit nem, olyan dolgokban, melyek nem tartoznak az ő kompetenciájához, melyek ideológiai, ám nem tudományos vonatkozásúak, automatikusan elveszíti pozitív hatását és részét, amiről eddig beszéltem. És mindemellett paradox módon viselkedik, mert elkezd korlátozni és pusztítani, rombolja és fékezi azt, amihez maga teremtette meg a feltételeket, amit először ő „mentett meg”. Érthető módon ebben a pillanatban veszíti el pozitív történelmi szerepét. Ez addig volt érvényben, míg az „isten egyháza” határozta meg a primitív társadalmakban a kultúrává válás igényét, a szocializáltságot és a fegyelmet stb., és nemet mondott a káoszra, az erőszakra, a bárdolatlanságra, a kulturális elmaradottságra és hanyatlásra, és elég már erről.

Végte ré is, ha már Arisztotelészt említjük, éppen ő vált az igazság és a lényeg mesterévé a skolasztikus dogmák terén, melynek fundamentalista hirdetői megégették Giordano Brunót. Hát nem ordítóan abszurd ez? Talán nem is, ha tudatosítjuk, hogy a mi „elégetőink” pedig éppen az imitáció mesterei voltak az „arisztotelészi igazsággal” kapcsolatban.

Augustinushoz talán csak annyit: hippói püspökünk – különben már a második püspök ebben a beszélgetésben, na tessék, előbb szerepelt Gergely, a tours-i püspök – nem tartozott éppen a radikális programokat nevétségessé tevők közé. Alapvetően fontosabb volt számára a hiperkritikus introspekció, mint az ellenfél nevétségessé tétele – de lehet inkább a képmutató és a stilisztikai irodalmilag nagyon hatásos „hamut szórok a fejemre” effektus: ó, istenem, milyen rossz is voltam, cinkosaimmal, társaimmal gyermekkoromban elloptam valami haszontalan körtét, aztán később, fiatal koromban kedvesemmel, akit szerettem, gyermeket nemzettem (akiről aztán példásan gondoskodtam), és minden más... Most nem tudok kivergődni ebből az erkölcsi mocsárból, ó, milyen szörnyűségek... De az, hogy püspöki székének fedezékéből hogyan „tüntetett el” nem katolikusokat, az már nem szerepel az erkölcsi mocsár mocsári között.

Figyelj csak, mit szól a témához František Švantner, aki, ha nem is az igazság, de biztosan legalább a szó, illetve a mondat és a stílus mestere volt. Saját naplójában, mely csak nemrégiben látott napvilágot (ezek a jegyzetek a 40-es évek vége felé születtek, a következő az 1948-49-es évből származik): „Fuldoklunk a szavakban. Napjainkban az emberek megfulladnak a szavakban. Saját tudatlanságukat, csekély hihetőségüket rejtik szavak kupacai alá. Mindeniütt szónokolnak, a templomban, az iskolában, a nyilvánosság előtt, a találkozókon. Ebben az értelemben a mai kor a Szókratész előtti idézi. A mai világ is hemzseg a szofistáktól. Emberektől, kiknek erkölcsiük, felcölősségük és törvényük csak a szavaikban van. Ez határozottan a hanyatlás jele.” Változott ebben valami 1948-49 óta? Minden jel arra mutat, hogy a hanyatlás folytatódik, s bár az ilyesféle ténymegállapítás inkább nem időszerű, hiszen bármilyen korban érvényes lehet, erős a gyaní, hogy ez a verbalizmus, még ha esetleg üresebb és kevésbé meggyőző formában, de vehemensebb módon és a média támogatásával manapság burjánzik igazán, és bizony, nem úgy tűnik, hogy a Szókratész előtti időket idézné.

Végül egy, mondjuk, befejező gondolat Švantner naplójából, amelynek a verbalizmus kontextusában akár valamiféle programnyilatkozatot összegző szerepe is lehetne, s amellyel gyorsan véget vethetnénk minden ilyesféle verbalizmusnak: „Az írónak többet kellene gondolkodnia, mint írnia” – ez nagy verbalizálás nélkül magában foglal mindent, az egész „lényeg művészetét”.

HORVÁTH ERIKA fordítása

BORGES MÁGIKUS KÖNYVTÁRA ÉS AZ INTERNET

Jorge Luis Borges nem csupán fenomenális prózaíró, kiváló esszéista és figyelemreméltó költő volt, hanem könyvtáros is. 1955-ben, a Perón-diktatúra bukása után ráadásul a Nemzeti Könyvtár igazgatója lett, és közel húsz éven át töltötte be ezt a tisztséget, egészen 1973-ig, Perón ismételt visszatéréséig az elnöki székbe. Örökletes szembetegsége már ennek az időszaknak a kezdetén majdnem teljes vakúságot idézett elő nála. Borges ennek ellenére folytatta hivatali munkáját, és tovább alkotott.

Jorge Luis Borges *A Kongresszus* című elbeszélésében egy olyan csoportról ír, amelyik az emberiséget szeretne volna képviselni. Ennek a szervezetnek szüksége volt egy olyan könyvtárra, amely az emberiség tudásának legjavát reprezentálná. Később aztán megértették, hogy világgönyvtár-felfogásuk legproblematisabb pontja éppen a *reprezentáció*. Egy könyv sohasem reprezentálhat teljesen egy másik könyvet. Nincs az a rossz könyv, amiben ne volna valami jó. A világgönyvtár létrehozásának egyetlen lehetősége: összegyűjteni a világ minden könyvét. Azok viszont már össze vannak gyűjtve! Hogy hol? Hát a világban. A földgolyó az a bizonyos világgönyvtár. Nagyjából erről szól az ismert történet.

Ez az elbeszélés Borges *Homokkönyv* című kötetében jelent meg 1975-ben, de ha tizenöt évvel később vetette volna papírra, már azt írhatta volna befejezőként, hogy a világgönyvtár: az Internet. S ez nem fikció, se nem holmi vízió lett volna, csupán optimista megállapítás.

A világgönyvtár ötlete azonban nem Borgestől származik.

Huszonhét évszázaddal ezelőtt Assurbanipal ninivei könyvtárát olyan megfontolásokból építették, hogy összegyűjtsék az akkori tudás- és ismeretanyagot. Négyszáz évvel később ráadásul két könyvtár is hasonló céllal épült: Alexandriában és Pergamonban. Az alexandriai könyvtár volt a nagyobb, hétszázézer kötetes állománnyal. Démétriosz Phaléreusz, az első alexandriai könyvtáros az összes hozzáférhető forrásanyagot felvásárolta. (Az a világ természetesen még nem volt akkora, mint a mai).

A világgönyvtár kiépítésének gondolata aztán századokon át háttérbe szorult. A középkori gyűjtemények összehasonlíthatatlanul kisebbek voltak, mint Eco kolostori könyvtára a *Rózsa* nevében.

Csak a XIX. században kezdtek kibontakozni azok a könyvtárak, amelyek a világról való legteljesebb ismeretanyagot szerették volna kínálni olvasóiknak. Természetesen a nagyhatalmak könyvtárai voltak ezek: a British Museum könyvtára Londonban, a párizsi Nemzeti Könyvtár és a washingtoni Kongresszusi Könyvtár.

Pavol Rankov (1964): prózaíró, a pozsonyi Comenius Egyetem BTK Könyvtártudományi Tanszékének tanára. Eddig két novelláskötetet jelentetett meg (*S odstupom času* – Egy idő után; *My a oni, oni a my* – Mi és ők, ők és mi) az első nagy feltűnést keltett a hazai és világirodalmi fantasztikus realizmushoz való kötődésével. Pozsonyban él.

A világgönyvtár illetően elgondolása mellett kialakulóban volt egy újabb felfogás is: a bibliográfiai.

Célja pedig egy olyan lista megszerkesztése volt, amely átfogó tájékoztatást adott volna „legalább” a világ nyomdaipari termékekről. Bibliotheca Universalis – így hívták Konrad Gesner XVI. századi könyvtárát. Annak ellenére, hogy elsősorban a görög, héber és latin nyelvű források felkutatását tartotta szem előtt, jegyzéke tizenkétezer művet tartalmazott. A nyomdák elterjedtebbek voltak abban az időben, hiszen a könyvnyomtatás kezdettől fogva a nemzeti kultúrák fontos részét képezte. Pedig még mindig csak Európáról beszélünk, ahol a könyvnyomtatás mintegy hat évszázaddal később jelent meg, mint Kínában.

A XIX. század végén Paul Otlet és Henry LaFontane tervezete tipikusan racionalista tervezet volt: megalapították a Nemzetközi Bibliográfiai Intézetet, amelynek az elsőrendű feladata a világ *teljes* bibliográfiai jegyzékének összeállítása volt, vagyis rögzíteni kívánt minden irodalmi művet, visszamenőlegesen is.

A Nemzetközi Bibliográfiai Intézet a nemzetközi együttműködésen alapuló könyvtárközi cserék elindítója volt, amivel elősegítette a bibliográfiai gondolkodás fejlődését. Ezzel együtt kísérlet maradt csupán, mert soha nem vált olyan működőképes műhellyé, amely megvalósította volna az eredeti elképzeléseket.

Pedig ha megvalósult volna, ha a bibliográfiai adatok az adott könyv pontos (könyvtári) leőhelyét beazonosító könyvtári jelzetet is tartalmazták volna, akkor könnyen létrejehetett volna a világgönyvtár átfogó katalógusa. És ha ennek az átfogó katalógusnak a szolgáltatásai össze lettek hangolva a könyvtárközi kölcsönzéssel, akkor már valóban világgönyvtárról lehetett volna beszélni. Ha... és máris a fikció területén találtuk magunkat.

A XIX. század végén és a XX. század elején egyre erősödött az *ismeretekhez és az információhoz való hozzáférés demokratizálásának* igénye. Otlet és LaFontane intézete még más elvekhez igazodott, és csak egy olyan világban lehetett volna sikeres, ahol könyvtárosok és bibliográfusok ezrei szolgáltak volna ki néhány száz érdeklődőt. Ha azt a bibliográfiai rendszert a mai modern könyvtárak többmillió olvasóközönsége kezdte volna használni, menthetetlenül összeomlott volna.

A XIX. és a XX. század fordulóján a film, valamivel később pedig a rádió is megmutatta, hogyan lehet az információt eljuttatni a tömegekhez.

Hogy miért nem valósulhatott meg a múltban a világgönyvtár terve, annak elsősorban nem személyes (tudniillik, hogy nem volt elég könyvtáros), hanem technológiai okai voltak. A kéziratos és nyomtatott dokumentumok egyaránt megkövetelték a közvetlen fizikai manipulációt (*a könyv mint tartósított információ*), és ez olyannyira hosszadalmas eljárás volt, hogy *de facto* ellehetetlenítette az információcsere magasabb színvonalát. A világgönyvtárnak az információhordozó szolgái függőségétől megszabadított információra volt szüksége. Digitalizálást és távközlést igényelt.

A világgönyvtár ideája az Internet által testesült meg.

Az Internettel kapcsolatban megtestesülésről beszélni első hallásra abszurdnak tűnhet. Hiszen az Internet testetlen (anyagtalan), kép és szöveg csupán, ami reggelente megjelenik számítógépünk képernyőjén, este pedig eltűnik. De minden, amit a köztes időszakban az Interneten meglátogatunk, valahol elraktározódik. Adatok, fájlok, címlisták, amelyeknek megvan a maguk helye valahol a világban. Ha valaki kitörölné őket, a világgönyvtár elvesztené egyik dokumentumát.

Elméletileg az is elég lenne, ha bármelyik információ csak az Internet egyetlenegy pontján lenne elmentve. Aki rendelkezne vele, bármikor kicserélhetné egy jobb és idősebb változatra. A gond csak annyi, hogy amit jónak tart az, aki ezt a cserét elvégzi, nem minden esetben egyezik meg azzal, amit a felhasználók is jónak tartanak.

Az Internetről származó ismeretek időlegesek és efemer jellegűek.

Már holnap felválthatja – és fel is váltja – őket valami más. Ha az Interneten eljutunk egy érdekesnek tűnő oldalra, fogadjuk meg a borgeszi tanácsot: „*Jól nézze meg. Soha többé nem látja viszont*” (a *Homokkönyv* című, 1975-ben megjelent kötet azonos című novellájából).

Az *információk elraktározásának* kérdése Damoklész kardjaként lebeg a hálózati kommunikáció, de még a kultúra és az emberi műveltség fölött is. Információk gigabájtjai tűnnek el naponta, és sohasem lehet már rekonstruálni őket. (Amikor a kommunista rezsim idején a cenzorok könyveket iktattak ki, akkor is legalább néhány példánynak meg kellett maradnia a nagy könyvtárak tiltott részlegeiben. Az Internet ehhez képest jóval érzékletlenebbül bánik az információkkal.)

A *nyersanyagot* tekintve az Internet előnye az, hogy az információt nem kell sokszorosítani. Egyetlen példány elég ahhoz, hogy az információ bolygónk *minden* (hálózati csatlakozással rendelkező) lakosa számára hozzáférhetővé váljék.

Ilyen értelemben az Internet *virtuális könyvtár* – könyvek és folyóiratok helyett digitálisan tömörített (dematerializált) információkat kínál, amelyek a nyomtatott információhordozók mintájára készültek, mivel az emberek többsége ilyenekhez van szokva.

Az Internet a *munkaerő* tekintetében is takarékos. S noha a *könyvtárosok* feltételezése szerint jövőjüket éppen az jelenti, hogy hálózati tanácsadókká válnak, az ilyen munkakör – jóllehet már túl vagyunk az Internet diákévein – egyelőre nem túl elterjedt, éppen ezért kérdéses, hogy a jövőben, amikor az Internet a mindennapi élet kellékévé válik, szükség lesz-e ilyesmire egyáltalán. A szerző és a befogadó között örvénylő információ-óceán szükségeltetne ugyan valamiféle közvetítőket vagy navigátorokat, de a hálózati kommunikáció paradigmájának változása nem az ilyen professzionális közvetítői munkakörök szükségességének irányába mutat. A fejlődés inkább a keresőprogramok tökéletesítése felé tart.

Az Internet a *tér* szempontjából is előnyös megoldás túlszűfolt bolygónk számára. Elvégre éppen az a célja, hogy mindenki *odahaza* csatlakozzon a hálózathoz, hogy a lehető legtöbb munkát távúton végezze és a feletteseivel, beosztottjaival, kollégáival, üzleti partnereivel, beszerzőivel és felvásárlóival az Interneten keresztül kommunikáljon.

Mindez a középkori mesteremberek helyzetét idézi. Otthon dolgoznak, nincsenek állandó munkaviszonyban, olykor hosszabb ideig munka nélkül maradnak, nincs külön szabad- és munkaidejük, állandóan képezniük kell magukat (szerencsére a világgönyvtár a rendelkezésükre áll). De mindenekelőtt – elszigetelten élnek.

A világgönyvtár fogalmának két jelentése – 1. mindenki számára egyformán rendelkezésre állni, 2. elősegíteni a világ megismerését.

A *Bábeli könyvtár* című elbeszélésben (1944-ben jelent meg *Az elágazó ösvények kertje* című kötetben) Borges egy szabályos alakú, de véget nem érő emeletekből álló könyvtárról ír, amelyben a világ összes könyve fellelhető. „...a Könyvtár teljes, és polcain a húszegegy-néhány ortográfiai jel valamennyi – bár nagyszámú, de mégsem végtelen – lehetséges kombinációja előfordul, vagyis mindaz, ami kifejezhető (és valamennyi nyelven megvan).” Az ilyen könyvtár tulajdonképpen isteni attribútummal rendelkezik – mindentudó.

Ha az Internet mindentudó voltát megkérdőjeleznénk, esetében még akkor is megszámlálhatatlanul sok, az ortográfiai jelek valamennyi lehetséges kombinációja szerint elrendezett könyvsorról lenne szó. Mert ez az Internet: az információk végtelen kombinációján, újrahasznosításán és reinterpretációján, tárolásán és áthelyezésén, másolásán és kiválasztásán alapszik.

S hogy az emberi ismeretek és tudás összessége mikor lesz megtalálható az Interneten? Soha. Mint ahogy a könyvekbe sem került be soha. Mindig lesz elég olyan ismeret, amit el kell majd titkolni, mert esetleg veszélyeztethetne valakit (veszélyeztethetné jólétét, politikai egyeduralmát vagy erkölcsét). Akárcsak a rendszerváltás előtt, amikor szigorúan titkos feliratú irattartókban sok minden állt évekig elrejtve, ugyanígy a jövőben is lesznek hálózaton kívüli információk.

Az Internet ereje nem az új információkban, hanem a meglévők kombinálásában rejlik.

Az Interneten és az Internet segítségével összefüggésekre bukkanunk. Egy szöveg tetzőleges részletéhez, egy képhez vagy egy hanghoz hozzárendelhetünk egy más szövegrészletet, képet vagy hangot. A melltartókat forgalmazó cég reklámdaláról egyetlen klikkeléssel a mellrákkutató-központ, a popzene bálványát bemutató weboldalról pedig a kedvenc motorbiciklijét gyártó cég weboldalára kerülhetünk.

A kultúrának és tudománynak az Interneten valóban társadalmi jellege van. Az elefántcsonttornyban alkotó művész képzeete összeegyeztethetetlen az informatika korával. A szerző-katalógus minden klasszikus könyvtár alaptartozéka volt, ami még a felvilágosodás tudászményének az öröksége, tudniillik, hogy a tudomány a „felvilágosult elmékben” fogantatik.

Ma az ismeretek másképpen összegződnek.

Az Internet világában meglehetősen problematikus a *szerezőfelfogás*. Ha valami konkrét dolgot keresvén órákig szörfözünk az Interneten, különböző egyének, cégek, szervezetek, intézmények weboldalait érintve válogatunk a bennünket érdeklő információkból. Gyakran nem is tudatosítjuk, hogy a hipertextus segítségével nem csak egy másik oldalon, hanem már egy másik országban járunk.

Az informatika korának szerzője tudatosan válogatja össze az információkat, a tudásanyagot vagy a műalkotásokat a meglévő tudásanyagból vagy a meglévő műalkotások halmazából, s ezeket csak átalakítja, metatextusokat vagy poszt-műalkotásokat hoz létre, amelyek aztán ugyanoda kerülnek vissza, hogy a felhasználók könnyűszerrel megtalálhassák őket. Az ilyen szerző tudja, vagy legalábbis reméli, hogy egy következő személy egy következő szintézishez, átalakításhoz, remixhez vagy remake-hez majd az ő alkotását is felhasználja. Az elektronikus zene *click'n'cuts*-a szemléletesen példázza a digitális kultúra kizárólagosságát elvető szerzőfelfogását.

Az információk elvesznek az Interneten.

A *Bábeli könyvtár* című elbeszélésben Borges olyan emberekről ír, akik a végtelen könyvtárban bolyonganak azzal az elviselhetetlen bizonyossággal, hogy valamelyik polcon értékes könyv található, és hogy ez az értékes könyv hozzáférhetetlen számukra, mert nem tudnak róla. Hasonló alázattal vagy éppenséggel rémülettel kellene belépni minden nyilvános könyvtárba, és így kellene klikkelgetni az Interneten. Ahol az információk elvesznek az információáradatban.

A *mély web* vagy *rejtett web* (*deep web*, *invisible web*) fogalmak azokat az URL-címeket jelölik az Interneten, melyek a közönséges keresőprogramok (a Yahoo-tól a Google-ig) számára hozzáférhetetlenek. Ha elképzeli, hogy a mély web mondjuk ötszázszor annyi infor-

mációt rejt, mint amennyit a hagyományos navigációs módszerekkel találunk, olyan érzés keríti hatalmába az embert, hogy már minden meg volt írva. A Borges-féle Bábeli könyvtárban bolyongó boldogtalanoknak lehet hasonló érzésük.

Korunk tükre, az Internet.

Ezért van tele reklámmal, árajánlatokkal, felszínes kivonatokkal, bölcsek mondásaival, szállóigékkel és mozaikszerű összeállításokkal.

Itt is idézhető Borges *Bábeli könyvtára*: „*Ma már tudjuk, hogy egyetlen értelmes sor vagy egy pontos hír körül mérföld hosszúságú esztelen kakofónia, verbális limlom és összefüggéstelen-ség található.*”

Ez az információfelesleg a demokrácia másik arca, melyet az Internet von be a szociális kommunikációba. Néhány koronáért bárki igénybe veheti az Internet szolgáltatásait, de ugyanígy – viszonylag alacsony díj ellenében – bárki ott lehet az Interneten alkotóként is. Semmilyen koordinációs részleg, semmilyen dramaturgia, semmilyen nyelvi ellenőrzés. Tulajdonképpen a kereskedelmi rádió- és tévéadók műsorai vagy éppen a bulvárlapok hírei is azt mutatják, hogy az információk a lehető legprofibb szerkesztés mellett sem jelentenek okvetlenül tényleges, minőségi információt.

Az Internet az információ szabad piaca, ahol az önképző és az egyetemi professzor esélyei azonosak. Hogy műveltségük és felkészültségük is azonos-e, az már más kérdés.

A hipertextusoknak köszönhetően minden internetes utazás egyedi.

A *Homokkönyv* című novellában ír Borges a hálaló árustól vett könyvről, amit bárhol kinyithatunk, sosem találkozzunk kétszer ugyanazzal az oldallal. Az oldalak számozása nem követ semmilyen logikus sorrendet, ráadásul a könyvet nem is lehet végiglapozni. Néhány lap mindig bekeveredik az ujjaink közé.

A híres argentin ismét nagyon találóan (s csak egy kis túlzással) jellemezte az Interneten való szörfözést. Kezdhethük bárhol, végül olyan helyekre jutunk el, amelyekről azt sem sejtettük addig, hogy létezhetnek. Az Internet, akárcsak a *Homokkönyv*, *terra incognita*. És még egy hasonlóság: se elejük, se végük. Vagy előfordult már önökkel, hogy az oldalról oldalra klikkelések során egyszer csak az Internet végére értek? Nem Borges állt ott véletlenül?

GAZDAG JÓZSEF fordítása